



T.C.

ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**NURETTİN TOPÇU DÜŞÜNCESİNDE EĞİTİM**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Halim TALAY**

FELSEFE ANABİLİM DALI

ANKARA, 2020



T.C.

ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**NURETTİN TOPÇU DÜŞÜNÇESİNDE EĞİTİM**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Halim TALAY**

FELSEFE ANABİLİM DALI

**Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet VURAL**

ANKARA, 2020

## ONAY SAYFASI

Halim TALAY tarafından hazırlanan “NURETTİN TOPÇU DÜŞÜNCESİNDE EĞİTİM” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Unvan -Ad/ Soyadı	Kurumu	İmza
Prof. Dr. Mehmet VURAL (Tez Danışmanı)	AYBÜ İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Felsefe Anabilim Dalı	
Prof. Dr. Musa Kazım ARICAN	AYBÜ İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Felsefe Anabilim Dalı	
Prof. Dr. Hasan Haluk ERDEM	AÜ Eğitim Bilimleri Fakültesi Eğitimin Felsefi, Sosyal ve Tarihî Temelleri Anabilim Dalı	

28/01/2020

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Doç. Dr. Seyfullah YILDIRIM

## **BEYAN**

Bu tez çalışmasının kendi araştırma, çaba ve gayretlerimin ürünü olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda patent ve telif haklarını ihlal edici gayri ahlaki davranışlarımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, bu tezde kullanmış olduğum tüm bilgi ve yorumlar için kaynak gösterdiğimi beyan ederim.

28/01/2020

Halim TALAY



Eğitime gönül vermiş yüce ruhlara ithaf ediyorum.

## TEŞEKKÜR

Uzun müddet danışmanlığımı yaparak sabırla bana rehberlik yapan, karşılaşmış olduğum müşkül hallerde desteğini esirgemeyen saygıdeğer danışmanım Prof. Dr. Mehmet Vural başta olmak üzere, akademik hayata yönelmemde büyük emekleri olan kıymetli hocam Prof. Dr. Musa Kazım Arıcan'a, Ankara Üniversitesi'nde vakti ile öğrencisi olduğum kıymetli hocam Prof. Dr. Hasan Haluk Erdem'e, AYBÜ Felsefe Bölümünde kendisinden ders aldığım sevgili hocalarıma, açmış olduğu yüksek lisans öğrenci hazırlama programları ile bizlere öncü olan İlahiyat Araştırmaları Merkezi'nin değerli büyüklerine ve çıkmış olduğum bu yolda benden desteğini esirgemeyen kıymetli aile bireylerime sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

## ÖZET

### Nurettin Topçu Düşüncesinde Eğitim

Talay, Halim

Yüksek Lisans Tezi, Felsefe Anabilim Dalı

Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Mehmet VURAL

Ocak, 2020, 120 + X Sayfa

Bu çalışma XX. yy.da yaşamış, birçok alandaki fikirleri ile Türk düşünce dünyasına önemli katkılar yapmış olan Nurettin Topçu'nun Cumhuriyet Dönemi eğitim düşüncesine yönelmiş olduğu eleştirileri ve bu hususta belirtmiş olduğu fikirleri irdelemeyi amaçlamaktadır.

Osmanlı Devleti'nin ömrünü tamamlaması sonucu inşa edilen yeni devlet yani Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu üyeleri hiç şüphesiz yeni bir yol çizmiş ve bu minvalde bir felsefe geliştirmiştir. Devletin her kurumu gibi eğitim de bu noktada yeni bir istikamete sokulmuştur. Yönelmiş olunan bu istikamet vermiş olduğu bazı neticeler Nurettin Topçu'yu rahatsız eder ve o da bu hususta kendi doğrularını dile getirmeye gayret eder. Gençliğin geçirmiş olduğu bunalımlar, ahlaki çöküş, asıl gayeden sapma, ruh ve manada eksik kalmış bir eğitim zihniyeti, pragmatizm ve onunla beraber tekniğin eğitimde ana gövdeye yerleştirilmesi, muallimin ve mektebin misyonunun ne olması gerektiği gibi meseleler onun ana davasıdır.

Nurettin Topçu tarafından çeşitli gazete ve dergilerde yayınlanan yazıların ve çeşitli konferanslarda yapılan konuşmaların İsmail Kara ve Ezel Erverdi tarafından bir araya getirilmesi ile oluşan *Türkiye'nin Maarif Davası* adlı eser başlıca hareket noktamız olmuş ve diğer eserlerinde de eğitim ile ilgili belirttiği hususlar ele alınmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Cumhuriyet Dönemi, Eğitim, Maarif Davamız, Nurettin Topçu.



# ABSTRACT

## Education in Nurettin Topçu's Thought

Talay, Halim

Master, Department of Philosophy

Supervisor: Prof. Dr. Mehmet VURAL

January, 2020, 120 + X Pages

This study aims to examine the criticism by Nurettin Topçu, who lived in the 20th century and made important contributions to the Turkish world of thought with his ideas, to the Thought of Education in Republic Period.

The founding members of the new state, the Republic of Turkey built as a result of the Ottoman Empire's end undoubtedly have drawn a new path and developed a philosophy in this manner. Like every institution of the state, education has been put in a new direction at this point. Some of the consequences of this direction disturbed Nurettin Topçu and he, therefore, tried to express his own truths in this regard. His main cause was on issues such as the depressions of youth, moral collapse, deviation from the real purpose, an educational mentality that is incomplete in spirit and meaning, pragmatism and the placement of the technique in the main body in education and the mission of the school and teacher.

*Türkiye'nin Maarif Davası* edited by İsmail Kara and Ezel Erverdi from Topçu's writings published in various newspapers and journals will be our main source. In addition, the issues related to education in his other works will also be examined.

**Key Words:** Republican Period, Education, Nurettin Topcu, Maarif Davamız.

## KISALTMALAR DİZİNİ

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

Akt.: Aktaran

AÜ: Ankara Üniversitesi

AYBÜ: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

DP: Demokrat Parti

MEB: Millî Eğitim Bakanlığı

NATO: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

vb.: Ve benzeri

vd. : Ve diğerleri

vs.: Vesaire

## İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
İNTİHAL/BEYAN.....	iii
İTHAF.....	iv
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	vii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	ix
1. GİRİŞ: CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE EĞİTİM VE NURETTİN TOPÇU.....	1
1.1. Nurettin Topçu'nun Hayatına Kısa Bir Bakış.....	11
1.2. Nurettin Topçu'nun Eserleri.....	14
2. NURETTİN TOPÇU'NUN FİKİR DÜNYASININ BİLEŞENLERİ.....	16
2.1. Hareket Felsefesi.....	16
2.2. Sezgicilik.....	22
2.3. Tasavvuf.....	26
2.4. Milliyetçilik.....	31
2.5. Sosyalizm ve Anadoluçuluk.....	37
3. EĞİTİM ELEŞTİRİLERİ VE NURETTİN TOPÇU.....	44
3.1. Topçu'nun Eğitim Düşüncesine Yön Veren Temel Dinamikler.....	44

3.2. Cumhuriyet Öncesi Eğitim Anlayışına Eleştiriler.....	58
3.2.1. Medrese Zihniyetine Yöneltilen Eleştiriler.....	58
3.2.2. Tanzimat Dönemi Sonrasına Yöneltilen Eleştiriler.....	62
3.3. Cumhuriyet Dönemi Eğitim Anlayışına Yöneltilen Eleştiriler.....	67
3.3.1. Eğitimde Pragmatizm Meselesi.....	67
3.3.2. Yabancı Okullar ve Özel Okullar Meselesi.....	73
3.3.3. Muallimlik Mesleği ve Ondan Beklenenler.....	78
3.3.4. Millî Bir Mektebin Teşekkülü ve Mektep Eleştirisi.....	83
3.3.5. Beklenen Gençlik ve Önündeki Tehlikeler.....	90
3.3.6. Üniversite ve Üzerine Düşen Vazifeler.....	96
3.3.7. Din ve Ahlak Eğitimi Alanlarına Yöneltilen Eleştiriler.....	101
4. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	109
5. KAYNAKLAR.....	113
6. ÖZGEÇMİŞ.....	120

# 1. GİRİŞ: CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE EĞİTİM VE

NURETTİN TOPÇU

Bilindiği üzere tarihte izlerine rastlanan birçok devlet ve medeniyetin hayat serencamı tıpkı insanoğlunun yaşamı gibidir. Doğar, büyüyüp gelişir ve sonunda ölüp yok olur. Bazen de küllerinden hayat belirtileri doğar. Asya, Avrupa ve Afrika'da asırlarca yaşamış olup cihan imparatorluğu haline gelen Osmanlı Devleti, gücünü yavaş yavaş kaybetmeye başlamış ve devlet olma yolunda ilk tohumların atıldığı Anadolu topraklarına doğru yavaş yavaş geri çekilmeye başlamıştır. Yaşanan bu ağır travmadan kurtulmak maksadı ile eğitimden iktisada, askeri düzenden yönetim anlayışına kadar birçok alanda yenilik ve ıslah hareketlerine girişilmişse de asırlık çınar olan devletin çöküşünü engellememiştir.

I. Dünya Savaşı ve ardından yaşanan ağır şartlar Anadolu'da bir grup vatanseveri harekete geçirmiş ve her düşünceden insanın bir araya gelmesi ile oluşan, asıl gaye olarak Anadolu'nun selamet ve bağımsızlığını temin etme düşüncesi etrafında toplanan Birinci TBMM, İstiklal Savaşı'mızın ruh temelini oluşturmuştur (Topçu, 2019a: 11-20). Kaynağını milletin ruh ve iman aksiyonundan alan İstiklal Mücadelesi tarihe en önemli zaferlerden biri olarak kaydedilmiş ve XX. asra millî ruhumuzu yansıtan en önemli damga olarak vurulmuştur.

İstiklal Harbi sonrasında ise değişen güç dengeleri ve şartlar yeni bir yönetim anlayışına doğru yönelmeyi netice vermiş, Osmanlı Devleti son bulmuş ve yerine Türkiye Cumhuriyeti ikame edilmiştir. Yeni bir yönetim anlayışı ile kurulan bu yeni devlet felsefe ve düşünce olarak öncekinden tamamen farklı bir vizyon benimseyecek, eskiden kalan, çağa uygun bulmadığı hususlarda inkılaplar yaparak bir devrimin adımlarını yavaş yavaş atmaya başlayacaktır. Ağır ve sancılarla dolu bir dönem olan bu ilk yıllar fikrî ve ideolojik açılardan da ağır kavgalara sahne olacaktır. Alfabede, giyim kuşamda, eğitimde, ölçü ve tartıda ve daha birçok hususta yapılan inkılaplar aslında yeni yönetimce uygulamaya konan

bir zihniyet ve şuur değişiminin en büyük göstergeleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Muasır medeniyet olarak kabul edilen, ilim ve teknikte Türkiye Cumhuriyeti'nden ileri konumda görülen Batı'ya yönelme ve yüzümüzü ona doğru çevirmenin tezahürleri karşımızdadır. Batı'nın ilim ve teknikte kat ettiği yollara ulaşabilme gayesi ile bu uğurda verilen mücadeleler, yapılan devrimler aslında bir çözüm reçetesi olarak telakki edilmiştir. Yeni bir devlet ve medeniyet telakkisinin tesiri ile ortaya konan bu çalışmalar fiilî ve fikrî olarak karşı akisler bulmuş, ideolojik zeminde, toplum hafızasında bu reçete uzun yıllar tartışılmıştır. Tartışmanın nihayete erip son bulunduğunu söylemek ise olabildiğince güçtür. Nitekim Osmanlı'dan başlayarak günümüze kadar yapılagelen yenilik, devrim, inkılap, tecdit, ıslahat gibi birçok hareket felsefi ve ideolojik bağlamda, ulus kaderine etki eden tesirleri bakımından farklı dönemlerde ele alınmakta ve tartışılmaya devam etmektedir.

Fikrî ve ideolojik olarak verilen bu mücadelelerde bizi ilgilendiren kısım ise eğitim düşüncesi alanında olacaktır. Bir milletin geleceğini inşa sürecinin başat rollerinden birini oynayan eğitim, şüphesiz üzerinde durulması büyük önem arz eden hususların başında gelir. Muasır medeniyetler seviyesine ulaşmanın, toplumun ve ulusun değerlerini ruhunda özümsemiş fertler yetiştirmenin, ideale sahip, ruhu ve ufku yüce bir nesli oluşturmanın yolu ancak eğitimle mümkün olabilir. Kendi geleceği olan çocuk ve gençlerini bir ideal, felsefe ve şuura yönlendirmeyen hangi eğitim felsefesi başarılı olabilir? Geçmişini ve geleceğini karanlıklar içinde bırakmak istemeyen toplumlar öncelikle sahip oldukları eğitim telakkisini sorgulamakla işe koyulmalıdır.

Tarihin çeşitli devrelerinde toplumların eğitime bakışları farklılık arz etmiş, ona yüklenen misyonlar değişiklik göstermiştir. Söz gelimi savaşı ve göçebe bir toplum yapısı sergileyen eski Orta Asya Türk devletlerinde eğitimin en önemli işlevi doğa ve düşmanla mücadele edebilmesini bilen fert yetiştirmektir (Güven, 2012: 12-21). Antik Yunan'da, Eski Çin toplumunda, Eski Mısır medeniyetinde ise çevresel şartların, toplumsal zihniyetin farklı oluşu daha farklı bir eğitim anlayışının şekillenmesini doğurmuştur. Yine yerleşik medeniyete geçilmesi, ilme olan ilginin artması, düşüncelerde yaşanan rönesanslar, Sanayi Devrimi gibi büyük hareketler, devletlerin ihtiyaç duyduğu donanımlı adam yetiştirme vs. gibi birçok sebep eğitimi kurumsallaştırmış ve kurumsallaştırma neticesinde eğitim informel olandan formel bir yapıya doğru geçiş yapmaya başlamıştır (Güven, 2012: 4-7).

Rönesans, Reform hareketleri gibi Avrupa'yı derinden etkileyen ve Sanayi Devrimi ile en üst konuma çıkan değişim rüzgârı, birçok alanda Avrupa ülkelerini şekillendirmeye

başlamıştır. Orta Çağ'da kilise ve onun hâkim otoritesine karşı başlayan başkaldırı zaman içerisinde aklın ve vicdanın hürriyete kavuşması neticesini doğurmuş, dini değil insanı ve akli merkeze alan yeni telakkilerin doğmasına yol açmıştır. Rasyonalite ve pozitivist anlayışın zaman içerisinde güç kazandığına şahit olunmuştur (Aydoğan, 2015: 13-17). Aydınlanma Çağı ve özellikle Sanayi Devrimi bu değişimde önemli bir zirve olmuştur. Teknik ve makinede yaşanan olağanüstü gelişme, üretim için uygun mal ve pazar arayışı, üretime katılması gereken insan gücü, sömürgecilik ve daha birçok husus bu devrin getirdiği yeni kavram ve sorun dünyasının temel taşlarını oluşturmaktadır. Çağın gerektirdiği insan profiline ulaşmak için insan yetiştirmenin önemini farkında olan Batı, eğitim hususunda da önemli adımlar atmayı ihmal etmemiştir. Eğitimde program ve ders anlayışı üretim, akıl, teknik ve insan merkezli bir ekseninde geliştirilmiştir.

Aklın, tekniğin ve üretimin gücünü kavrayan Batı artık güç olarak Doğu'nun karşısında üstün konuma geçmiş, yaşam ve düşünce tarzının her türlü somut olgusu model olma yolunda hızla yol kat etmiştir (Aydoğan, 2015: 32). Nitekim onlar karşısında yıllarca mücadele veren Osmanlı Devleti de zayıflamaya ve gerilemeye başladığı yıllardan itibaren yapacağı ıslahat hareketlerinde hem insan kaynağı hem de düşünce olarak onlardan esinlenmiştir. Askerî alanda başlayan ıslahat hareketlerine ek olarak yapılan eğitim ıslahatları bu hususta önem arz etmektedir. İnsan, bilgi, eşya, varlık, öğretmen, öğrenci vd. birçok hususta tasavvurunu Allah inancı ile şekillendiren, eğitime bu mana çerçevesinde anlam veren bir medeniyetin Batı'dan etkilenmesi oldukça dikkat çekicidir (Aydoğan, 2015: 19). Batı'ya öğrenci gönderilmesi, Tanzimat Dönemi'nde Batı program ve anlayış düzeni ile ders veren okulların teşekkülü aslında yeni bir arayış içinde bulunduğumuzun da en büyük göstergeleridir. Eğitim için önemli bir boyut teşkil eden bu hamleler zamanla eğitimde çok başlılığı da beraberinde getirmiştir. Asırlardır devam eden eğitim kurumu olan medrese karşısında Batı'nın örnek alınması ile oluşturulan okullar ilk etapta müderris ve ulemanın tepkilerine de maruz kalmış ve zihniyetler arası tartışmalar uzun müddet sürmüştür (Güven, 2012: 116).

Cumhuriyet'in ilanı ile yeni bir ufka yönelen devlet yönetiminin, eğitimde önemli bir hamle yaparak bu ikiliği ortadan kaldırdığını müşahade etmekteyiz. 3 Mart 1924'te kabul edilen Tevhid-i Tedrisat (Eğitim ve Öğretimin Birleştirilmesi) Kanunu ile Osmanlı kuruluş ve yükseliş devirlerinde büyük bir misyon ifa ettiği; XVII. yüzyıldan itibaren devletin diğer kurumları gibi gerilemiş olduğu ifade edilen medreseler kapatılmıştır. Laik bir

anlayışın temel alındığı, ülke sınırları içerisindeki tüm okulların Maarif Teşkilatı'na bağlandığı bir zemin oluşturulmuş, ardından dilde yapılan devrimle süreç hız kazanmıştır (Güven, 2012: 178-179). Yönünü başka bir medeniyete çevirmenin en önemli belirtilerinden birkaçı olarak karşımıza çıkan bu hususlar ulus kaderinde önemli önemli bir zihniyet şekillenmesinin habercisi olarak müşahade edilmektedir. Nitekim Türkiye Cumhuriyeti kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün bir okulda söylemiş olduğu şu sözlerinde yeni devletin düşünce dünyasına verilmek istenen istikamet ipuçlarını bulmak mümkündür:

Talebe efendiler, değerli hocanızı dikkatle ve zevkle dinledim, istifade ettim, kendisine teşekkür ederim. Ancak deminden beri bu söylenenlerin neresinde felsefe olduğunu bir türlü kavrayamadım. Efendiler; bence felsefe, ilim demektir. Müspet ilme dayanmayan, sadece metafizik meseleler üzerinde duran düşünceye felsefe değil, ilm-i kelam derler. Biliniz ki Türk milletinin istediği ve özlediği felsefe, onu müspet ilme, müspet hakikatlere götürecek bir felsefedir. Bunun dışında kalacak bir felsefe ise zamanlarımızı boşuna harcamak, değersiz fikirler peşinde sonuçsuz çabalar sarf etmek olur (Arslan, 2017: 69).

Akıl ve pozitif bilim anlayışının öne çıktığı bu anlayış çerçevesinde okullarda, üniversitede, ders programlarında, öğretmen yetiştirme sürecinde önemli değişiklikler meydana gelmiş ve gerektiğinde yabancı akademisyen ve bilim adamlarından faydalanılmıştır. Bu minvalde Cumhuriyet'in ilk yıllarında John Dewey'in yeni eğitim anlayışının temellendirilmesinde fikir verme amacı ile ülkemize davet edilişi, dikkat çekici bir nokta teşkil eder. 1933 yılında yapılan Üniversite Reformu tetkik edildiğinde, Darülfünun'un ilga edilip onun yerine İstanbul Üniversitesi'nin ikame edilme sürecinde İsviçre Cenevre Üniversitesi'nden Prof. Dr. Albert Malche'nin hazırlamış olduğu rapor önemli bir temel taşı oluşturmuştur. Buna ek olarak Felsefe Bölümünde yapılan değişiklik de oldukça dikkate değerdir. Yapılan değişiklikler sonucunda Darülfünun'un İslam Felsefesi, Metafizik, Mantık ve Terbiye kadrolarında öğretim elemanları kadro dışı bırakılarak yerlerine yabancı kökenli ve ülkemizde felsefe alanında yapmış oldukları çalışmalarla adlarını duyurmuş yerli felsefecilerden oluşan isimler atanmıştır. Metafizik kürsüsü de bu değişim esnasında kaldırılmıştır (Kafadar, 2000: 51-52). Felsefe programlarında uygulanan geçmişten günümüze filozof görüşlerinin aktarımı ve İslam Felsefesi öğretimi fazla uygun bulunmadığından bunların yerine Türk düşüncesi inşası önem kazanmıştır. Varsa Türk filozofların araştırılıp ortaya konması ve Türk Medeniyeti Tarihi kürsüsünün ihdası, reformun farklı ufuklara yönelik yapıldığının temel göstergelerindendir (Kafadar, 2000: 52).



1950 yılına kadar olan süreçte yapılan yenilik ve ıslah hareketlerinde ağırlıklı olarak pozitivizm ve Avrupa etkisi görülen eğitim düşüncemiz, dünyada meydana gelen güç değişimlerinin tesirinden muhakkak nasibini almaya başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD ve Rusya'nın etkin birer güç konumuna gelip dünya üzerinde söz sahibi olmaları ve iki kutuplu bir ideoloji kavgası ile dünyayı etkileri altına sokmaları şüphesiz birçok devleti iki kuvvetten birinin yanında saf tutmaya itmiştir. İlerleyen zamanlarda Türkiye'nin de bu atmosferde NATO süreci ile birlikte ABD'ye daha da yakınlaştığına şahit olunmuştur. 1950 yılında yaşanan çok partili hayata geçiş ve yönetim değişimi Amerika ile olan ilişkiler bağlamında önemli adımlar atılıp gerçekleştirilmiş ve ikili etkileşim adına önemli gelişmelere sahne olunmuştur. Bu etkileşimin önemli tezahürlerinden biri de Amerikan düşünce dünyasının temelini oluşturan pragmatizminin yakından tanınması ve ondan etkilenilmesidir. Bu etkileşimin eğitim düşüncesine de sirayet ettiği inkâr edilemez bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Cumhuriyet'in ilanından DP iktidarına kadar geçen süreçte eğitim reformu için faydalanılan eğitim uzmanları (John Dewey hariç) Avrupalı pedagoglar iken, DP iktidarı döneminde Amerikalı uzmanlardan yardım alınması eğitim anlayışımıza yavaş yavaş onların düşüncesinin sirayet etmeye başladığını göstermektedir (Güven, 2012: 200).

Dünyanın büyük bir buhran geçirdiği, iki kutuplu bir dünyanın ideolojik savaşlarının gençlik ve siyaset üzerinden toplumları kaosa sürüklediği sancılı dönemlerde fikirleri ve kalemi ile problemleri tahlil edip kendi önerileri ile çözüm getirmeye çalışan bir mütefekkir olan Nurettin Topçu, yaşadığı dönem itibari ile Cumhuriyet'in ilk yıllarında yaşanan gelişmeleri yakından takip etme imkânı bulmuş; bir felsefe muallimi olarak eğitim ve gençlikte görülen aksaklık ve sorunları bir pedagog edası ile sahada incelemeye koyulmuştur. İki dev gücün ideolojik zemininde dünyayı saran büyük kavgasından nasibini alan gençliğimiz için de bir şeyler yapabilme telaşında olan Topçu, yeri geldiğinde konferanslar verir, yeri geldiğinde bir hareket ve ahlak adamı olarak kalemi ile hastalıklara reçete yazmaya gayret eder. Bu reçeteler içinde önemli bir kısmı da eğitime ve ahlak davasına ayırır. Gençliğin bugün gelmiş olduğu hal, ahlaki çöküntümüz, her gün kavga ve ölümle biten ideolojik boğuşmalar, ailenin temel değerlerinin yok olması, tekniğin adeta bir din gibi kutsallaştırılıp ruh ve mana ikliminin alaşağı edilmesi, mektebin içinde bulunduğu hal ve üstlendiği misyon, muallimin sorumluluğu, eğitimde bizi yüce bir ruha ulaştıracak olan idealin yokluğu, üniversitelerin yaşadığı bunalımlar, millî benliğe hançer gibi saplandığını ifade ettiği azınlık okulları, ticarethaneye dönen özel okullar ve daha nice

husus onun ele aldığı konuların başında gelmektedir. Eleştirilerinde en şiddetli şekilde hedef aldığı noktalar ise tekniğin yüceltilip ideal ve ruhun alaşağı edilmesi, zevk ve eğlencenin amaçlandığı sefih yaşayışların ve bununla birlikte pragmatizmin temel gaye şeklinde telakki edilmesi hususlarıdır.

Topçu'nun eğitime dair eleştirileri tetkik edildiğinde, onun insan anlayışı, felsefi düşünce alt yapısı, ilme bakışı, ilmin yanında tekniği konumlandırışı, kültüre yüklediği anlam ve metafiziğe dair fikirleri son derece dikkat çekmektedir. Onun insan anlayışının tasavvufi bir bakış açısı ile temellendiğini söyleyebilmek mümkündür. Özellikle Yûnus Emre, Mevlâna ve Hallâc-ı Mansûr'a karşı duymuş olduğu muhabbetin izlerine eserlerinde sıkça rastlanmaktadır. Yine bu dünya hayatının kendi kendisinin gayesi şeklinde telakki edilmesinin manasız olduğunu belirtir ve dünyamızın başka bir dünyaya hazırlık olduğunu dile getirir. Tasavvufun ana kavramlarından biri olan hakikat ifadesi ve ona ulaşma gayreti Topçu'da son derece önem arz eder ve bu dünya içinde yer alan olay ve varlıkların geçici ve hayal olduğunu, hayat ötesindeki hakikatle aramızda bir perde olduğunu ifade eder. Gayeye yani hakikate ulaştıracak olan cevheri ise *aşk* kavramında bulur. Sadece aşkın, ruhu buhranlı fırtınalardan kurtararak içimizdeki sonsuzluğa kavuşturduğunu, bizde bize musallat olan yabancılardan bizi kurtarıp sonsuzluğa yerleştirdiğini, aklın üstünde şüpheyi yok edici hikmete teslim ettiğini belirtir (Topçu, 2018a: 61-62).

İnsan ve dünyaya yüklediği bu anlam çerçevesinde onun, eğitimi bir hakikate, yüce bir ideale ulaştırma ve insanı olgunlaştırma süreci olarak gördüğü söylenebilir. Bu yönü ile o idealist eğitim anlayışına daha çok yaklaşır. Çünkü idealist eğitim anlayışında eğitimin nihai gayesi kişinin kendini hakikate adanması, iyilik ve güzelliğe göre hayatını şekle koymasıdır. Bu eğitim anlayışı, öğrencileri birer hakikat yolcusu olarak kabul etmekte ve onlardan hakikate göre yaşayan insanlar olmasını beklemektedir. Hakikati aramak ve ona uygun yaşamak isteyen insan, varacağı gayeye ulaşmak için sıkı ve disiplinli çalışmayı içten bir şekilde istemelidir. Bu yüzden idealist eğitim anlayışında eğitim, salt bir bilgi aktarma süreci veya meslek eğitimi şeklinde telakki edilmez. Sanılanın tam aksine bu anlayış cephesinde eğitim, bir dönüşüm yolculuğunun ve ruhun hakikate çevrilmesinin adıdır. İdealist eğitim düşüncesi gerçekten de, eğitilen insanın dünyanın fani ve boş meşgalelerinden uzaklaştırılıp gözünün mutlak iyiye, hakikate ve âlemşümül güzelliğe çevrilmesini kendine gaye yapar (Cevizci, 2014: 344).

Topçu'nun yine ilim ve bunun yanında konumlandırılmış olduğu teknik hakkında sahip olduğu kanaatler, eğitime dair eleştirilerinin bel kemiğini oluşturan noktalardandır. İlim hareketini: “tanımak aşkının tatmini”, ilmin gayesini de “hakikati tanımak” olarak ifade eden Topçu, tekniği de ilimlerin tatbikatı olarak yorumlar. Kanaatince teknik istenmeyen bir netice, bir meyve, bir mükâfat gibidir ve onun sayesinde insan arzdan en iyi şekilde faydalanmaktadır (Topçu, 2018a: 19). Sömürgecilik sonucunda Avrupa'ya sonsuz bir teknik yaratıcılığının yayıldığını belirten Topçu, dünyanın hızla makineleştiğini ve teknik muzaffer olur olmaz, onun zafer arabasını sürmek için toplulukların büyük bir cazibe ile onu takip ettiğini görür. Bu süreçte insanın da makineleştiğini belirten mütefekkirimiz, tekniğe esaret olarak gördüğü bu hali doludizgin at üstünde uçuruma koşmaya benzetir. Bu uçuruma gitmek mukadder olsa da onu frenlemek için muhtaç olduğumuz kudreti kültürde bulur (Topçu, 2018a: 20). Kültürü, bir milletin bütün fertlerinin sahip olduğu, hadiseleri karşılayan duyuş şekilleriyle, bütün tarihi içerisinde meydana getirdiği değer hükümleri olarak yorumlayan Topçu, bu değer hükümlerinin ilim, felsefe, sanat ve din tarafından yaşatılmakta olduğunu düşünür. İnsanı kâinatın merkezi yapan bütün meseleleri bunların paylaştığını söyler ve kültürü onu yaratan milletin malı olarak görür. Bu açıdan o millî kültüre önemli bir misyon yükler ve milletlerin kaderinde önemli bir yeri kaplayan bu hususa da var olma davası içerisinde ayrı bir önem atfeder (Topçu, 2018a: 20).

Teknik ve kültür arasındaki münasebete önemli bir bakış açısı sunan Topçu'nun şu ifadelerini dikkatle tetkik etmenin önemli bir noktayı aydınlayacağı ve kültürle bütünleşmeyen tekniğin ne gibi sonuçlar oluşturabileceğini göstereceği kanaatindeyiz:

Bize bugün en mükemmel ocağını, bu çatı altında bulan bir Batı tekniği, bir asırdan beri damla damla gelmektedir. Teknik, kültürden sızan bir usare, kültür ağacının yetiştirdiği bir meyve idi. Hâlbuki bizim kendi kültürümüz tekniğimizi yaratmadı. Onu, emanet bohçalar içinde Garp'tan aldık. Yaratmanın zevkini biz yaşamadık. Bizim için teknik, çocuğun heveslerini tatmine yarayan bir vasıta idi. Bu halin ifadesini, haksız ve kolay kazançlar ile Amerika'dan getirttiği hususi otomobilini kullanan günün saltanat sahiplerinden bir büyük çocuğun tavırlarında bulabilirsiniz. Bugün içimizde yapmak, yaratmak, yaşatmak ideali nedir bilmeyerek, sırf kazanmak, apartman, otomobil sahibi olmak için yaşayanlar çoğalmaktadır. Medeniyet, satın alınır zannettik, elbiseyi aldık, insanı göremedik bile ve hazır aldığımız bu teknik, sahibi tarafından kullanılmayan, sahibine yabancı bir gizli el tarafından sahibinin hesabına ve onun varlığında kullanılan bir bıçak gibi, benliğimizde derin yaralar açtı. Biz ağacı yetiştirmeden meyvesini toplamaktan zevk aldık. Hakikat aşkını duymuş nesiller yetiştirmeden, insan hayatının değerine dair bir cümle öğretmeden, ilmin meyveleri olan, hakikatin yemişleri olan teknik vasıtaları memlekete doldurduk (Topçu, 2018a: 24).

Tekniği yanlış konumlandırmanın neticesinde toplum ve nesillerin sürüklendiği ahlaki ve ruhi bunalım girdabının ıstırabını duyan mütefekkirimiz artık makinenin, kazanma hırsının, dünyalık menfaat ve makam peşinde koşmanın, sahtekârlık ve ticaret oyunları ile insanları sömürmenin, temel hazları doyurmanın ve daha nice ahlaki olmayan fiil ve hareketin insana tahakküm ettiği kanaatindedir. Makine ve üretim düzeninin kurbanı olan bu nesiller hürriyet davasını da çoktan kaybetmeye başlamıştır. Bu milletin ruh ve hakikat davasında ona ışık tutacak felsefeyi sözde inkılapçı olmakla övünen, mazi ve mefahir tanımayıp kültürünün tüm değerlerini alaşağı etmek için tepinen, kendi ruh varlığından habersiz, yabancılara satılmış, hürmetsiz ve beyinsiz, imansız ve tarihsiz ancak biyolojik iştihaların takdircisi hasta zümre kuramayacağı gibi, din duygusunu yanlış konumlandıran, onu sevap ve günah endeksli bir yaşayış haline getirip ticaret metaı haline döndüren, kalplere ışık tutması gereken Kur'an'ı güzel sese indirgeyen, kaba softa ruhlu gördüğü din zümresi de kuramayacaktır ona göre. Bu iki muhterisi, bu iki karanlık olarak addettiği zümreyi ortadan kaldıracak olan hakikat müjdesini akıl, insaf ve iman sahiplerinden beklemektedir. Aklın saltanatına inanmış bir inkılabın özlemine şiddetli bir özlemle dile getiren Topçu, bu gerçek inkılapçıların örfte, adette, ailede, mektepte, terbiyede, iktisadi hayatta, sanatta, ahlakta ve dinde her iki zümrenin iptidai metotlarını, dar görüşlerini, her ikisinin yıkıcı taassubunu iradeli bir hareketle bertaraf edeceğini ümit etmektedir. Beklediği yeni nizamı getirecek kuvvetin parolası oldukça açıktır. Bu kuvvet Anadolu toprağından, yüce İslam'ın nurundan, beşeriyetin beş bin yıllık ilim ve hikmet düşüncesinden ilhamını alacak ve memleketimizde yeni bir kültür ve medeniyetin veladetini büyük bir heyecanla bize duyuracaktır (Topçu, 2018a: 77).

**Evren ve Örneklem:** Bu çalışmada evren olarak eğitim felsefesi, örneklem olarak ise ülkemizde Hareket felsefesinin önemli bir temsilcisi olan Nurettin Topçu seçilmiştir.

**Temel Problem:** Cumhuriyet Dönemi mütefekkirlerinden biri olan Nurettin Topçu'nun düşünce dünyasında eğitime verilen anlam, misyon ve eğitimden beklentiler nelerdir?

**Amaç:** Yapmış olduğu eleştiriler ve yorumlar üzerinden Nurettin Topçu'nun eğitim anlayışını ortaya koymak ve öne sürdüğü fikirleri irdelemektir. Mevcut amaca binaen şu soruların cevapları aranmıştır:

1. Nurettin Topçu'nun düşünce dünyasının bileşenleri nelerdir?
2. Nurettin Topçu'nun eğitim düşüncesine yön veren temel dinamikler nelerdir?

3. Nurettin Topçu'nun eğitim kurumlarına ve eğitimcilere eleştirileri nelerdir?
4. Nurettin Topçu'da ideal mektep ve muallimin karşılığı nedir?
5. Dönemin hâkim ideolojisi karşısında Nurettin Topçu'nun yeri nedir?
6. Nurettin Topçu'nun eğitimden beklentileri nelerdir?

**Önem:** Cumhuriyet Dönemi eğitim anlayışı karşısında öne sürdüğü fikirlerin ve eleştirilerin kategorize edilerek açıklanması, tezimizi diğer çalışmalardan ayırmaktadır. Tezimizin akademi camiasına yeni bir soluk getireceği ümidini taşımaktayız.

**Kapsam ve Sınırlılık:** Mütefekkirimizin özellikle *Türkiye'nin Maarif Davası* adlı eseri başta olmak üzere, diğer eserlerinde de eğitime dair belirtmiş olduğu hususlar çalışmamızın kapsamını oluşturmaktadır. Cumhuriyet'in ilan yılı olan 1923 yılı ile kendisinin ölüm yılı olan 1975 yılı arasında geçen süreçte tatbik edilmiş eğitim anlayışlarına ışık tutulması çalışmanın temel sınırlılığıdır. Cumhuriyet'in eğitim anlayışının şekillenmesinde etkili olan hususları açıklarken Topçu'nun yer vermeyi ihmal etmediği medrese ve Cumhuriyet öncesi eğitim kurumlarına da çalışmamızda değinilecektir.

**Yöntem:** Çalışmamızda gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi hususlarda bize yol gösterici olan, derinlemesine tanım ve yorum yapmamızı sağlayan nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir.

**Veri Kaynakları:** Ürünümüze yön verecek temel veri kaynakları ise Topçu'nun yazmış olduğu eserler, onun hakkında yapılan çalışmalar, elektronik ortam ve kütüphanelerden elde edilen kaynaklardan müteşekkildir.

**Yöntem:** Verilerin analizinde ise betimleyici yöntem kullanılmıştır.

**Literatür Taraması:** Yapılan literatür taramasında Topçu hakkında birçok çalışmanın yapıldığı gözükmele birlikte onun eğitim ile ilgili görüşlerinin irdelendiği belli başlı tezleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

1996 yılında Tevfik İslamoğlu tarafından yazılan *Nurettin Topçu'nun Din Eğitimi Anlayışı* adlı yüksek lisans tezinde mütefekkirimizin din eğitimine bakışı incelenmiştir.

1998 yılında Abdulvahap Özpolat tarafından ortaya konan *Nurettin Topçu'nun Sosyolojik Görüşlerinde Millî Mektep ve Sosyo-Kültürel Fonksiyonları* isimli yüksek lisans tezinde

Topçu'nun büyük bir ümit ve hayal ile tasavvur ettiği mektep kavramı ele alınmış ve bunun önemli fonksiyonlarından biri olarak gördüğü sosyokültürel etki yorumlanmaya çalışılmıştır.

2004 yılında İhsan Özkan tarafından oluşturulan *Nurettin Topçu'nun Eğitim ve Kültüre İlişkin Görüşleri* adlı yüksek lisans tezinde onun kültüre yüklemiş olduğu mana, eğitime verdiği değer ve bu ikisi arasında yaşanan tesirler ele alınmıştır.

2007 yılında Yasemin Bora tarafından yazılmış olan *Nurettin Topçu ve Erol Güngör'ün Eğitim Anlayışları* adlı yüksek lisans tezi iki mütefekkinin eğitime dair görüşlerinin karşılıklı bir analizini ihtiva etmektedir.

2008 yılında Ali Rıza Genç tarafından yazılan *Nurettin Topçu'nun Din Eğitimi ile İlgili Görüşleri* isimli yüksek lisans tezinde Topçu'nun hayatı ve fikir dünyasına kısa bir bakış atıldıktan sonra onun din eğitimi anlayışı ve din eğitimine dair eleştirileri ortaya konmaya çalışılmıştır.

2011 yılında Feyzullah Acar tarafından ortaya konan *Nurettin Topçu ve Mümtaz Turhan'ın Eğitim Düşünceleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma* isimli yüksek lisans tezinde iki mütefekkinin hayatı ve fikir dünyaları açıklanıp ortaya konduktan sonra, ikisinin fikir dünyaları karşılıklı olarak analiz edilmiş ve eğitim görüşlerinin bugünkü eğitim anlayışına yansıyan noktaları ele alınmıştır.

2011 yılında Sümeyye Şahin tarafından hazırlanan *Nurettin Topçu'nun Eğitim Anlayışında Öne Çıkan Değerler* isimli yüksek lisans tezinde değer kavramından yola çıkılarak, Topçu'nun hayatına kısaca değinilmiş; onun eğitim anlayışında etkili olan millî, dinî, ahlaki ve estetik değerler açıklanmış ve değerler eğitiminde dikkat edilmesi gereken hususlar açıklanmıştır.

2012 yılında Buket Kayışlı'nın yazmış olduğu *Nurettin Topçu ve Hilmi Ziya Ülken'in Eğitim Düşünceleri ve Eğitim Felsefeleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma* adlı yüksek lisans tezinde iki mütefekkinin hayatlarına kısa bir bakış atıldıktan sonra, yaşadıkları dönemin özelliklerine ait tespitler yapılmış, daha sonra eğitime dair düşünceleri sıra ile açıklanmıştır. Son kısımda ise iki mütefekkinin eğitim düşünceleri karşılaştırmalı bir şekilde analiz edilmiştir.

2015 yılında Gülcan Genç Yıldırım tarafından yazılan *Nurettin Topçu'nun Eğitim Anlayışı ve İdeal Öğretmen Modeli* adlı yüksek lisans tezinde felsefi bir mesele olarak eğitim kavramından yola çıkılarak Topçu'nun eğitim anlayışının temel felsefi dinamikleri bulunmaya çalışılmış ve daha sonra onun beklemiş olduğu ideal öğretmen modeli üzerinde durulmuştur.

2018 yılında Alper Uslukaya tarafından yazılmış olan *Nurettin Topçu'nun Eğitim Anlayışının Felsefi Yaklaşımlar Açısından Bir Değerlendirmesi* adlı yüksek lisans tezinde Topçu'nun eğitim anlayışının idealizm, realizm, spiritüalizm, natüralizm, pragmatizm ve varoluşçuluk açısından değerlendirildiği müşahede edilmektedir.

2018 yılında Battal Saraçoğlu tarafından ortaya konan *Nurettin Topçu'da Millî Mektep Fikri* isimli yüksek lisans tezinde öncelikli olarak Topçu'nun içinde bulunduğu dönemde yaşanmış olan eğitim problemlerine ve tartışmalara değinilmiştir. Ardından millî mektep fikrinin açıklandığı görülür. Son kısımda ise millî mektep fikrinin eğitime olan katkıları üzerinde durulmuştur.

Tarihte çeşitli özellikleri ve icraatları ile ön plana çıkan insanların hayat hikayeleri ve ardında bıraktığı eserler, bize onları tanımak adına önemli ipuçları sunar. Türk toplumunun son yüzyılda yetiştirmiş olduğu önemli düşünürlerden biri olan Nurettin Topçu'nun da hayat hikayesini ve eserlerini tanımak asıl meselemize geçmeden önce bizlere ışık tutacaktır kanaatindeyiz. Bu sebeple kendisinin hayat hikâyesini ve eserlerini tanıtarak çalışmamıza başlamayı uygun görmekteyiz.

### **1.1. Nurettin Topçu'nun Hayatına Kısa Bir Bakış**

Erzurumlu bir ailenin çocuğu olarak, 20 Kasım 1909'da İstanbul'un Süleymaniye semtinde dünyaya gelmiştir. Babası Ahmet Hamdi Efendi, annesi Fatma Hanımdır. Erzurum'un işgali sırasında dedesinin orduda topçu olarak görev yapmış olması sebebi ile kendilerine Topçuzâdeler lakabı verilmiştir. Çocukluğunun bir kısmı Süleymaniye'de, bir kısmı da babasının kasaplık yapmış olduğu Çemberlitaş semtinde geçen Topçu, 1920 yılında Büyük Reşid Paşa Numune Mektebi'ni bitirmiştir. Küçük yaşlarda bir sandık içerisinde kitap ve gazete biriktirmesi çevresince dikkat çeken önemli bir husus olmuştur. Öğrencilerin kalbine memleket sevgisinin aşılmasında önemli bir dönem olan bu yaş

çağlarında Türkçe dersi muallimi Nafiz Bey, ondaki Mehmed Âkif aşkının ilk kıvılcımlarını tutuşturmuştur. Derslerde öğrencilerine Âkif'in dizelerini ezberleten Nafiz Bey aslında bu vesile ile öğrencilerine vatan ve millet sevdalısı istiklal şairinin ruh atmosferini aşlamaya başlamıştır diyebiliriz. Milliyetçiliğinin özünü Âkif'te bulduğunu ifade edecek kadar Topçu'nun Âkif'e nasıl değer atfettiğini ilerleyen kısımlarda daha detaylı görmek mümkün olacaktır. Ortaöğrenimine Vefa İdâdîsi'nde devam eden Topçu birinci sınıf öğrencisi iken babasını kaybetmiştir. Lise tahsili için devam ettiği İstanbul Erkek Lisesi'nden 1928 yılında mezun olmuştur. Bu okulda öğrenci iken felsefeye ilgi duyması hayatının köşe taşlarından birini oluşturmaktadır (Kara, 2012: 249).

Avrupa'da tahsil görmek üzere girdiği imtihanı kazanan Topçu, Fransa'ya gitmiş ve burada ilk olarak lisan eğitimi alması için Aix Lisesi'ne kaydedilmiştir. Fikirlerinden oldukça etkilenmiş olduğu, Hareket felsefesinin öncü ismi olan Maurice Blondel'i bu dönemde tanımıştır. Aix-Marseille Üniversitesi'nde tahsiline devam eden mütefekkirimiz burada Blondel'in öğrencisi Psikolog Joseph Segond'dan da ders almıştır. İki yıl sonra Strasburg Üniversitesi'ne geçmiş, felsefe ve ahlak üzerine tahsil görmüş, sanat tarihi lisansı yapmıştır. Eğitim hayatında 1930-1933 yılları arasında almış olduğu sertifikalara ve diplomasına bakılırsa onun Rûhiyat ve Bedîiyat, Umumi Felsefe ve Mantık, Muasır Sanat Tarihi, İctimaiyat ve Ahlâk, İlk Çağ Sanat ve Arkeolojisi alanlarında başarılı bir eğitim süreci geçirdiği söylenebilir. Paris'te kendisi gibi tahsilde bulunan bazı Türk öğrencilerle tanışıp yakınlık kurmuş, özellikle Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu ve Remzi Oğuz Arık ile olan yakın münasebetini Türkiye'ye dönünce de devam ettirmiştir. Paris'ten henüz dönmemişken Türk edebiyatının iki önemli ismi olan Halide Edip Adıvar ve eşi Adnan Adıvar ile tanışmıştır. Louis Massignon'a Adnan Adıvar'dan sonra ders vermeye başlayan Topçu, bu yakınlaşma sayesinde düşünce dünyasında yeni ufuklara yelken açmaya başlamıştır. Blondel'den etkilenim ile başlayan mistik ilgi Massignon'un tesiri ile İslam tasavvufu ve vahdet-i vücûd düşüncesine doğru bir eğilim oluşmasını sağlamıştır (Işık, 2016: 316).

Sorbonne'da *Conformisme et révolte (İsyan Ahlakı)* başlıklı tezini savunup üstün başarı elde eden mütefekkirimiz, eğitim için Avrupa'ya giden talebeler arasında ahlak üzerine çalışan ilk kişi olma özelliğine sahiptir ve Sorbonne'da felsefe doktorası veren ilk Türk öğrencidir (Aydoğdu, 2009: 440). Fransa'dan 1934 yılında Türkiye'ye dönen ve felsefe muallimi olarak Galatasaray Lisesi'nde göreve başlayan Topçu, sosyoloji dersi



okutmuştur. Lise müdürü ile arasında geçen tatsız bir hadise sonrasında İzmir Lisesi felsefe muallimliğine tayin olmuş, burada bulunduğu dönemde, temel fikir davasını yürütmek için en temel vasıtalardan biri olan *Hareket Dergisi*'ni Şubat 1939'dan itibaren yayımlamaya başlamıştır. Derginin ilerleyen sayılarında yazmış olduğu *Çalgıcılar* isimli yazıda yeni devletin kurucu kadrosunu eleştirdiği gerekçesi ile Vefa Lisesi'ne sürgün edilmiştir. Burada geçen dört yılın ardından Denizli İsmet İnönü Lisesi'ne tayin olan Topçu, 4 Ekim 1944'te İstanbul Erkek Lisesi'ne nakledilmiş ve yaklaşık on yıl süren sürgün hayatı nihayete ermiştir. Emekliliğine kadar olan yaklaşık on sekiz yılı İstanbul'da muallimlik yaparak geçirmiştir. Henri Bergson'u konu alan tezi ile doçent unvanına ulaşmış olsa da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi kurullarınca kendisine uygun bir kadroda yer verilmemiş, bir müddet Hilmi Ziya Ülken'in başında olduğu sosyoloji kürsüsünde eylemsiz doçent statüsünde yer almış ve ahlak dersleri vermiştir. Bunların yanı sıra Robert Koleji'nde tarih dersi; İstanbul İmam Hatip Okulu'nda psikoloji, felsefe, dinler tarihi ve din psikolojisi muallimliği de ifa ettiği görevler arasındadır. 1974 yılında emekli olan mütefekkirimiz geçirdiği kısa süreli hastalık evresinden sonra 10 Temmuz 1975'te ebediyete intikal etmiştir (Kara, 2012: 249).

Tasavvufa başlayan ilgi ve yönelim neticesinde yakın arkadaşı Sırrı Tüzeer vasıtası ile Nakşî Şeyhi Abdülaziz Bekkine ile irtibat kurmuş ve ona intisap etmiştir. Bu intisap onun üzerinde oldukça önemli tesirler doğurmuştur. Öğrencilik yıllarında talebesi olduğu Celal Ökten'den ilim ciheti ile etkilenmiş ve İmam-Hatip Okullarının kuruluş aşamasında, programların hazırlanmasında onunla birlikte çalışmıştır. Fikrî ve siyasi atmosfer olarak genelde dünyanın, özelde ülkemizin kavgalarla çalkalandığı bir dönemde o da sahnedeki yerini almıştır. İdeolojik cereyanlara fikirleri ile mukabelede bulunan Topçu, özellikle farklı çatılar altında girişimlerde bulunmuş, konferanslar vermiş, farklı dergilerde yazdıklarıyla kavgasını sürdürmüştür. Millî Türk Talebe Birliği, Aydınlar Ocağı ve Türkiye Millî Kültür Vakfı gibi toplulukların faaliyetlerinde bulunduğu eserlerinden anlaşılmaktadır. 1960 Darbesi sonrasında Adalet Partisi'nin kuruluş çalışmalarına katılmış fakat Ali Fuat Başgil'e karşı yapılan haksızlıktan dolayı bu oluşumla yollarını ayırmıştır (Kara, 2012: 249).

Bir dava, hareket ve aksiyon adamı olarak tanımlayabileceğimiz Topçu, yaşayış ve duruşu ile oldukça farklı bir profil çizer. Hakikat yolcusu olarak, doğru bildiklerini söylemekten geri durmayan bir düşünce adamı duruşu ile karşımızda yer almaktadır. İslam'a dair

hassasiyet taşıırken, aynı zamanda dinî idrakinde eksiklik ve yanlışlık gördüğü, kaba ruhlu ve düşünceden aciz gördüğü, sözde dindar addettiği güruhu topa tutarcasına eleştirir. Milleti ayağa kaldıracak bir inkılap, bir rönesans bekler ve inkılap kavramından, geçmişini ve ruhunu ayaklar altına almayı anlayan şuursuz kitleyi de ağır bir dille tenkit eder. Bu sebeple her iki cepheden de fikirlerine karşı reaksiyon bulduğu söylenebilir. O, bir fikir işçisi olarak bu milleti ayağa kaldıracak, ona geçmişteki yüce ruhunu tekrar bahşedecek yeni bir nizamın hayal ve ümidi ile yaşamış, Anadolu davasına kendini adanmış; XX. asrın ıstırap dolu ve tasavvufa gönül vermiş bir entelektüelidir (Erverdi, 2016: 314). Yakın dostlarından Fatih Gökdağ tarafından kendisi hakkında belirtilmiş olan şu sözlerde onun ruh ve fikir dünyasının, kişilik ve karakterinin izlerini bulmak mümkündür:

Hoca'ya mütefekkir, dava insanı, ideal ve ahlâk insanı denebilir. Ancak bence o bir âşıktı; bir aşk insanıydı. Düşünmeye âşıktı, davasına âşıktı, milletine âşıktı, her şeyden önce yaradanına âşıktı. Bu aşkının tek kaynağı inancı ve yaşadığı ıstıraptı. Yazdığı her satırda bu ıstırapın feryadını duymak mümkündür. O istiyordu ki, hayat ıstıraptan doğma bir aşk hayatı olsun. Onun için ıstırapsız bir kalp baykuş yuvası gibi viranedir. Aşk Allah'la insan arasında tek ve gerçek ilişkidir. Allah'la insan arasında en kısa yol budur. Ama aşkı ve ıstırapı ne doğurabilirdi? Bu bir vatan idealinden, bir millet sevdasından, bir hak savaşından, bu bir düşünen kalpten doğabilirdi. O kendini millet ıstırapıyla yoğurmuş, milletini Allah'la kendi arasında basamak yapmış, âşıkların bulunduğu bir dünya istiyordu (Gökdağ, 1992: 194).

## 1.2. Nurettin Topçu'nun Eserleri

Düşünce hayatımıza fikirleri ile farklı bir soluk getiren mütefekkirimiz, savunmuş olduğu düşünceleri çeşitli gazete ve dergilerde yayımlamıştır. *Felsefe, Mantık, Psikoloji, Sosyoloji, Ahlak* adlı ders kitapları, doçentlik tezi olan *Bergson* ve doktora tezi olan *İsyen Ahlakı* adlı çalışmalarının dışında kalan eserler çeşitli dergi ve gazetelerde yayınlamış olduğu makalelerin, vermiş olduğu konferansların bir araya toplanması ile oluşturulmuştur (Gökçe, 2006: 20). Onun düşünce yazılarının yanı sıra hikâye ve roman alanında da ortaya bir şeyler koyduğu net bir şekilde görülmektedir. Yazmış olduğu hikâyelerin derlendiği *Taşralı* adlı eser ve ölümü sonrasında öğrencilerinin gayreti ile gün yüzüne çıkarılan *Reha* adlı roman bunun en önemli göstergeleridir.

Yazılarının yayımlanmasında birçok yayın kuruluşu ile irtibatı olduğunu gördüğümüz Topçu'nun yazılarının çoğu, İzmir'de felsefe muallimi iken kuruculuğunu yaptığı ve

ölümüne kadar öncüsü olduğu *Hareket Dergisi*'nde neşredilmiştir. *Komünizme Karşı Mücadele, Düşünen Adam, Türk Yurdu, Büyük Doğu, Bizim Türkiye, Tohum, Şule, Senirkent, Sebülürreşâd, Türk Ruhu* isimli mecmular ile *Yeni İstiklal, Akşam, Hürsöz, Yeni İstanbul* ve *Son Havadis* isimli gazeteler en çok yazı yazmış olduğu yayın organların başında gelir (Topçu, 2019b: 9).

Öğrencilerinin ve takipçilerinin yoğun bir arşiv çalışması yapması ve Dergâh Yayınları'nın gayretli çalışmaları sonucunda gün yüzüne çıkarılan yazılarının ve konferanslarının konu bütünlüğüne göre sınıflandırıldığı ve muhtevasına göre uygun kitaba yerleştirildiği anlaşılmaktadır. Muhtevaların yakın olması nedeni ile bazı kitap ve broşürlerin bir araya getirilip, tek kitap halinde neşredildiği görülmektedir (Topçu, 2019b: 6-7).

Yukarıda ismini zikrettiğimiz dokuz eser haricinde Topçu külliyyatında on iki eser daha mevcuttur. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz: *Ahlak Nizamı, Amerikan Mektupları-Düşünen Adam Aramızda, Büyük Fetih, İradenin Davası- Devlet ve Demokrasi, İslam ve İnsan-Mevlâna ve Tasavvuf, Kültür ve Medeniyet, Mehmed Âkif, Millet Mistikleri, Türkiye'nin Maarif Davası, Var Olmak, Varoluş Felsefesi-Hareket Felsefesi, Yarınki Türkiye.*

## 2. NURETTİN TOPÇU'NUN FİKİR DÜNYASININ

### BİLEŞENLERİ

Mütefekkir, filozof ve düşünür gibi sıfatlarla nitelenen birçok insanın hayat serencamı incelendiğinde, düşüncelerine tesir eden bir gelenek, toplum veya sistemin izlerini bulmak mümkündür. Saf ve katıksız bir şekilde, hiçbir tesir altında kalınmadan yeni bir düşünce sistemi oluşturulması mümkün gözükmemektedir. Bu cepheden ele almış olduğumuz meselede ifade etmek istediğimiz temel maksat şudur: Söz konusu çalışmamızda ele alınan mütefekkirimiz Topçu da fikir hayatının inşasında birçok farklı düşünür, şair, mistik ve filozoftan etkilenmiş ve onlara yeri geldiğinde eserlerinde sıkça yer vermiştir. Düşünce sistematüğini oluştururken faydalanmış olduğu mütefekkirleri ve öncü şahsiyetleri yeri geldiğinde hayranlıkla yücelten bir üslup kullanırken, yeri geldiğinde eleştirmekten uzak durmaz. Bu tavır aslında onun, bir mütefekkir olarak taklitçi ve tekrarcı değil özgün bir yaklaşıma doğru yol almış olduğunu göstermektedir. Daha da önemlisi hakikat yolcusu filozofça bir duruşa sahip olduğuna işaret eder.

Hareket felsefesini hayatında başköşede oturtmuş olan Topçu, bu anlayışın sıkı bir takipçisi olmakla birlikte, bu düşünce tarzını kendi toplumunun, kendi düşünce dünyasının özü ile birleştirip yeni bir terkibe doğru ulaşmıştır. Bu oluşturduğu yeni terkip ve anlayış, onun insana bakışında, varlık kavramına yüklediği manada, ahlaka yüklediği misyonda, eğitimden beklentisinde, medeniyet algılayışında ve daha nice hususta tesirini göstermektedir.

Hareket felsefesi ile başlayan bu yolculukta Topçu'nun Bergson Sezgiciliği, Tasavvuf, Milliyetçilik, Sosyalizm ve Anadoluçuluk gibi akımlardan da etkilenmiş olduğu görülen bir hakikattir. Şimdi sırası ile bunları açıklayalım:

#### 2.1. Hareket Felsefesi

Fransız filozofu Maurice Blondel (1861-1944) öncülüğünde oluşturulan bir felsefi anlayıştır. Özellikle XVIII. yüzyılda Batı'da gelişen materyalist ve pozitivist akımlar karşısında insanları kurtuluşa vardiırma maksadı ile oluşan, kurtuluşu moral değerlerin

yüceltilmesinde gören ruhçu (spiritüalist) bir felsefe sistemidir (Topçu, 2019c: 18). Blondel tarafından hareket kavramı etrafında şekillendirilen bu anlayışta, hareketlerin çeşitli merhalelerden (aile, toplum, devlet ve insanlık) geçerek Allah'a ulaştırdığı kabul edilmektedir. Bu minvalde dine de farklı bir bakış açısı ile yaklaşan filozof, dinin kendi başına ve ayrı bir hareket sistemi olmadığını, belki bütün hayata ait hareket sistemi olduğunu dile getirmiştir. Akıl ve inanç ayrımını suni bulan Blondel, felsefe ve bilimin hakikatlerine, dinin tecrübeyi aşan alanlarına kadar her şeye ancak hareketin ortaya koyduğu iman sayesinde varmanın mümkün olduğunu kabul eder (Topçu, 2019c: 19).

Mesuliyetin insanda yaşadığı âlem olan hareketler dünyası bu anlayışta kilit noktayı teşkil eder. Hareketlerin zaman ve mekânda uzaklıklara el vermesi, denizde boğulmakta olan kişinin başkalarını da kurtarma maksadı ile el uzatmasına benzemektedir. Kurtuluş ancak kurtarıyla mümkün görünmektedir. Kâinatın mesuliyeti kendisine verilmiş olan insanda, mesuliyetin şahidi hareketler olarak karşımıza çıkmaktadır. İlk hakikat olarak kabul edilen hareket, bizim elimizle hem bizi hem de kâinatı değiştirmektedir. Hareket meselesini hiçbir şuur inkâr edememekte, kimse bir kenara kaldıramamaktadır. Çünkü şuurun hakikati hareketin varlığına bağlı olmaktadır. Temel bir hakikat varsa o da hareketin, bizim hayatımızda en devamlı ve en umumi vakıa olmasıdır. Bir vakıa olmanın ötesinde bir zaruret olarak görülmelidir (Topçu, 2019b: 52).

Hareket etmenin zaruri olduğu kanaatini taşıyan Blondel'e göre hayatımızda bir tazyik var ve bizde de bize karşı koyan bir şey mevcuttur. Bu tazyik haline karşı dayanmayı kabul eden mütefekkir, kendisinden beklenen kol, kalp ve kafayı vermeye hazırdır. Yaşamak istediği bu tecrübeyi zihnî görüşle yapmanın imkânı olmadığı için öne atılır ve hayatın tazyikleri üzerinde hüküm vermeye ve şuurun zaruretlerini takdire yarayan tek vasıtanın ona istediklerini vermek olduğunu söyler. Yalnız bu sayede bizi harekete zorlayan zaruretle bizzat irademiz arasındaki ahenge ulaşabileceğimizi kaydeder. Bizzat hareket tam bir usulü içermekte, herkesin önünde duran meselenin en iyi hallini yine o vermektedir (Topçu, 2019b: 53).

İnsanın tanınması için hareketin merkeze alınması gerektiğini belirten Hareket felsefesinde, müfekkire (düşünme gücü) insanın bütünü olarak görülmez. Hareketi felsefenin merkezine koymak ister çünkü hayatın merkezi de hareket olarak kabul edilir. İlimler hareketin hakikatini aktarmada yetersizdir çünkü ilim mücerret ve basitleştirici şemaların çalışmasından ibaret olarak karşımızda durmaktadır. Hareket dünyası ise

oldukça girift bir yapı arz etmektedir. Pozitivist ve entellektüalist yaklaşımların hareketi tanımlamada yetersiz kaldığını belirten bu düşünce anlayışına göre hareket sürekli, müşahhas ve âleme yaygındır. Hareketi tanımlamada bize ışık tutacak ana etken yine hareketin kendisindedir. Hareket kendi zekâsı ile tanımlanırsa müşahhas ve âlemşümül olan varlığın hakikatine erişilebilir (Topçu, 2019b: 53).

Şuuru birbirine zıt yaşayabilen unsurlar çokluğu olarak algılayan bu görüşte, şuurun birliğe ulaşması neticesinde hareket ortaya çıkar. Hareket ortaya çıktıktan sonra artık bir ağaç gibi dağılır ve yeşerir. Hareketten doğan bu kollar, yeni bir hareketin hazırlayıcısı olan düşünce gücünün unsurları olurlar. Hareketin ürünü olup yeni hareketler yaratan tefekkür boş ve manasız değil, kuvvetli bir yapı arz eder. Kuvvetlerin kuvveti olarak görülür (Topçu, 2019b: 55).

Ferdi âlemden hareketin henüz tamamlanmadığını belirten Blondel'e göre, hareketin bütün kâinata yayılma arzusu bulunmaktadır. Bu nedenle hareketin de belli safhalardan geçmesi gerekmektedir. Uzviyetten iradenin hareketine, iradenin hareketinden de hareketin dışımızda yayılmasına doğru bir serencamın olduğu müşahade edilir. Bu safhaların sonrasında ise önemli bir menzile ulaşan içtimai hareket karşımıza çıkar. İçtimai harekete yönelme hususunu da şöyle ifade etmek mümkündür: Birliğini güçlü bir hale getirmek isteyen irade yalnız kalmak istememektedir. Bu birliği bütün âleme yayılmakta aramaya başlar. Âlemi kuşatan birliğe ulaşmak için irade, ıstırap dolu bu hamlesinde imdadına çağırarak için, başka iradelere el verir. Âlemi kuşatan bu birliğe ermek için çeşitli safhalardan geçen iradenin, bu yolculuğunda hiçbir safha değerini yok etmez; hepsinin birlikte buldukları bir vaziyet arz ederler. Fertten aileye, aileden vatana, vatandan insanlığa geçiş safhalarında hareketin izleri açık ve net olarak görülmektedir. Tamamında âlemşümül birliğe varma arzusu taşıyan irade saklıdır (Topçu, 2019b: 57).

Hareketin içtimai yayılışı son evre değildir. O, ferdiyeti sonsuza ulaştırmanın yolda sadece bir geçit görevi üstlenmiştir. Hareket, gayesine ermek istiyorsa tabiatüstü âleme çıkmalıdır. İradenin bütün saflığı ile idrak edileceği yer orasıdır. Buradan dinî harekete doğru bir kapı aralayan Blondel, ilahi varlığın bulunmadığı hiçbir hareket olmadığını belirtir ve dinî hareketi diğerlerinden ayrı bir husus olarak görmeyi onaylamaz. Aksine dinî hareket bütün hareketlerimizi kucaklamaktadır. Her hareket ve eserin mütenahi kaldıkça sakat ve yarım olduğu, kemale ermemiş bir vaziyet arz ettiği şüphe götürmez bir gerçektir. Bütün hareketlerimizde “enfüsi bir namütenahiliğin gizlendiğini anlatan karanlık hissi”, insanın

ilahi varlığı hayatına yaymasına öncü olmaktadır. Hareketin tamamlanması için onun tabiatüstü birliğe uzanması zaruridir. Ona uzanmayan irade tazyik altındadır ve kendine karşı samimiyetsizdir (Topçu, 2019b: 58-59).

Allah'a dair tasavvur ise bu düşüncede şu şekilde ifade edilebilir: Allah hem bizle hem de bizden ayrıdır. Allah'ı kötü bir ayna içerisinde görür gibi kendimizde bulup tanımaktayız fakat ona tamamen sahip olamamaktayız. O'na ne kadar yaklaşırsak, ruhi kuvvete kaynaklık eden merak ve sıkıntı da artmaktadır. O bizdeki merak ve sıkıntının içinde yaşamaktadır. Allah, hareketimizi tamamlar, merak ve sıkıntımıza cevap olur. Bu iki öğenin varlığı yüksek bilgiye ulaşmamız açısından önemlidir. Şüphe ve sıkıntı bütün bir tatmin için şarttır. "Allah'ı istihfaf edecek kadar kendini sevmek, kendini istihfaf edecek kadar da Allah'ı sevmek" düşüncesinin izleri bu anlayışta baskın olarak görülmektedir (Topçu, 2019b: 61).

Hürriyet meselesine geldiğimizde de farklı bir yorumla karşılaşırız. Mutlak ve zaruri birliğin hareketi ile tamamlanan iradede, hareket artık hür bir seçimden doğmuş hüviyet kazanır. İnsanın hürriyetinin hareketle birlikte onu yeni bir hayat şekline kavuşturması gerektiği belirtilir. Eğer insan hareket sonucunda değişmiyorsa bu hareketin ölümüne giden yolu gösterir. İnsanın doğurma gayreti ile sürekli yeniden doğarak ve kendi hareketlerinin dışına taşarak ancak yaşayabildiği kabul edilmektedir. Hürriyet aslında önce eşyayı ve sonra da kendi eliyle kendini değiştirmektir. Bu bağlamda kendisine bağlanılan yüce varlık da hareketin tam ortasında yer almaktadır. Hareketin başında ve sonunda insanın kendisi yer almaktadır. Benden bana ulaşmanın yolu ise bu varlığı aşmaktan geçer. Bu açıdan yine hürriyet bu zarurete uymak ve onun ötesine geçebilmek olarak yorumlanmaktadır. Bu bağlamda hareketin aslında insan ve Allah'ın bir terkibi olduğu söylenebilir (Topçu, 2019b: 61-62).

Hareket bir manada feragat ve menfaatten uzak durmaktır. Hareketleri ile bütün varlığını kâinata veren insan, kendini kurtarmak için yine kendi varlığını feda etmelidir. Bu yola kendini vermesi onun hür olduğunu, hakiki kurtuluşa yol aldığını göstermektedir. İstirap çekmek de kendi nefesine karşı samimi oluşun ve varlığın üzerine yükselebilenin ifadesidir bu felsefede. İnsan kalbini ıstırapı karşılayışı ile ölçülü gören hareket düşüncesinde, ıstırap ruha atılan bir tohum gibidir. İstirap kelimelerle öğretilebilir lakin onun tanınması için yaşanması gerekir. Onu duyabilmek için insana bir kalp lazım geldiği ifade edilir. İstirap aslında bizi aşka götüren temel yoldur. Ölümün vücut için anlamı ne ise

aşkın da ruh için anlamı odur: seven ve sevilenin birbirine kavuşmasını sağlamak, ikisini birleştirmek (Topçu, 2019b: 63).

İlahi iradeye ulaşmada vasıta görevi yüklenmiş olan ıstırabın önemini belirttikten sonra önemli bir hususa daha değinmek gerekir. İlahi iradenin kat'i düsturu olarak dinî nasların ele alınması son derece dikkate değerdir. Allah'ı tanıma ve ona ulaşmada kılavuz görevi görecek olan şey dinî tecrübeden doğan naslardır. Bu bağlamda ibadet de bu yolculukta önemli bir boyutu teşkil eder. İrade için önemli bir boyut teşkil eden ibadet, aslında bir hareket olarak yorumlanmakta ve Allah'ı tanıma yolunda yapılan samimi bir hareket olarak ele alınmaktadır. Allah'ı tanımak da işte bu bağlamda dinî amellerin yolunu takibe yani harekete bağlanmaktadır (Topçu, 2019b: 63-64).

Ana hatları ile bahsetmeye çalıştığımız bu düşünce sistematüğinden derin bir şekilde etkilenen Topçu, bu felsefenin metot ve sistematüğünü kullanarak kendine özgü bir ahlak tasavvuru oluşturmayı başarmıştır denebilir. Doktora tezi olan ve *İsyan Ahlakı* adıyla dilimize çevrilen eserinde bunu görmek mümkündür. Hareket felsefesinde olduğu gibi Topçu'da da, hareketten din ve mutlak kavramına giden bir düşüncenin serencamı vardır. İçinde yaşamış olduğu toplumun geçirdiği buhran ve bunalımı çözüme çabası onda bir ahlak davasının tohumlarını oluşturur. Hareketten yola çıkıp ilahi gayeye varma çabası özünde bir ahlak davasını ihtiva eder. Ahlakı merkezi bir konuma yerleştirmesi ise ahlakın fertleri hayvanlıktan, toplumu ise sürü olmaktan kurtaracağına olan inancındandır (Kök, 1992: 103). Bu yolculukta kullandığı parola ise isyandır. İsyan, iradenin kendi içinde bulunmuş olduğu şartlara itaati bir kenara bırakması, bir başkaldırması olarak anlaşılabilir. Bu açıdan o da bir hareket olarak konumlanmaktadır (Topçu, 2019c: 227-229). İsyan eden benliğimizde hür olmak yine harekete bağlıdır. Hür olmak için kendi elimizle kendimizi ve eşyayı değiştirmemiz gerekir.

Ahlak probleminin ortaya çıkışı ile yola koyulan Topçu, özellikle bazı ahlak nazariyelerini tenkit ederek onların anlayışlarını yetersiz ve eksik görür. Rasyonalist filozofların bilgi ve fazileti aynileştirdiklerini ve ahlaki ideal ile ahlaki olayın bilgisini karıştırdıklarını belirtmiştir. Deneyci filozofların ise hareket içindeki iradeyi incelemek yerine haz, mutluluk, menfaat vs. gibi hareketin ortaya çıkarmış olduğu sonuçları incelemekle yetindiğini söylemiştir. Ahlaki davranışı zevke bağlayan anlayışı reddedip, hareketin gayesinin kendi şeklinin mükemmeline ulaşmak olduğunu belirtmiştir. Son olarak da sosyolojik ahlak görüşlerini ele alan Topçu, bunlarda görülen dayanışma düşüncesinin



ahlakî tesis edemeyeceği kanaatini taşır. İnsan iradesinin burada hür olamayacağını, bir grubun iradesine ve başka fertlerin kararlarına bağımlılığın olduğunu belirtir. Vazifenin ise bulanık ve karanlık cephesi belirsiz bir durum oluşturur. Ahlakî çevre olarak kabul edilen toplumda ferdi iradelerin, güçlü olan iradelerce istismar edileceğini söyler (Topçu, 2019c: 32-35).

Tenkitlerinin ardından Topçu, ahlak meselesinin merkezine sorumluluk kavramını koyar. Sorumluluk kavramının diğer bütün ahlak doktrinlerinde yanlış anlaşılıp yorumlandığını söyler. Kötü fiilin gerçekteşmesinden doğan sorumluluk fikrinin onlarda hâkim olduğunu ve sorumluluğun onlar tarafından korumaya yarayan kuvvet şeklinde algılandığını belirtir. Bunun müspet bir durum olmadığını ifade eden mütefekkirimiz, sorumluluğu Hareket felsefesi etrafında yorumlar ve hareketin sebebi olarak görür. Tamamen bir pasiflik ve iç hali olarak nitelendirdiği vicdan azabı ile kendi sorumluluk düşüncesinin benzerliği olmadığını beyan eder (Topçu, 2019c: 32-35).

Ruhi hayatın kaynağını da ahlakî hayatta bulan Topçu, ahlaklılığı mutluluk, fayda, vazife gibi unsurların üstünde görür. Mutluluk, fayda, vazife gibi unsurlar insanın esaretine yol açan sebepler olduğu için bunları aşarak insanın hür olması gerektiği kanaatini taşır. Hür oldukça mükemmelliğe giden yolda öne çıkan engeller aşılır. Onda karşılık bulan isyan ahlakını, iradenin sonsuza ulaşmak maksadı ile yürüdüğu yolda karşısına çıkan her çeşit menfaat ve tutkuyu, sonlu olan iyilik ve mutluluğu dahi elinin tersi ile iten bir sorumluluk ideali olarak tanımlamak mümkündür (Topçu, 2019c: 22). Ayrıca isyan adını alabilmesi için bir hareketin kendinden daha üst bir düzene yönelmesi gerekir (Gündoğan, 2000: 104).

Topçu yapmış olduğu şuur tahlili aracılığıyla sezgi ve düşünceden inanca, inançtan da imana doğru bir hareketin olduğunu ortaya koymuş ve bunu düşüncenin bir seyri olarak ifade etmiştir. Allah'ı istemeden önce iradenin, tabiattaki bütün varlıkları istediğini, aşkı tanıdığını, bunun sayesinde de estetik imanın oluştuğunu dile getirmiş ve ardından da iradenin tatmin bulamadığı bu sahalardan ötelere uzandığını belirtmiştir. Bu yolculukta tabiatüstü varlığa bağlanış ise iman kavramı ile açıklanmıştır. Bu aşamada sona gelmiş olmayız. Bu seferde benlik ve Allah ikiliği ile karşı karşıya kalmaktayız. Kendini tamamlamak için iradenin tabiatüstü âleme yapmış olduğu bu hareket aslında bizde Allah'ın hareketi olarak belirlemektedir. Allah bize bu atılışta gözükmemtedir. Allah'ın eksik hareketlerimizi tamamlayan hareketi bizdeki yetersizliğe işaret etmektedir. Aslında Allah bize samimiyetsiz oluşumuzu bildirip bize karşı isyan etmektedir. Burada Allahlı benlik ile

Allahsız benlik arasında oluşan bir isyan mevcuttur. Yaşanan bu ikilemde benlik Allah'a yani Allah iradesine boyun eğer. Benliğin sergilediği bu uysal ve teslimiyetçi tavır en büyük atılış hamlesi olarak görülmektedir. Bu bağlamda gerçek hürriyeti Allah'a ait olarak kabul eden Topçu, isyanı hareketlerimizdeki bu hürriyetin teyidi olarak kabul eder. İnsanın isyanı ise her şeyden önce kendi özünde yer alan dar ve bencil arzularla birlikte kendi tabiatına karşıdır (Topçu, 2019c: 191-192).

Düşüncelerinin son safhasında Topçu, isyanını farklı bir yöne doğru kaydırır ve Allahsız insana, Stirner'in anarşizmine, Rousseau'nun sakat olarak addettiği ferdiyetçiliğine, Schopenhauer'in kötümserliğine eleştirilerde bulunur. Bunlara yapmış olduğu sistematik eleştiriler üzerinden Allahsız ferdiyetçilikten, tabiat âleminde Allah'ın hareketini gerçekleştirmeye dönük bir şahsiyetçiliğe yükseleceğini ifade etmiştir. Nitekim son safhada bu gayeye ulaşmak için büyük İslam mistiği Hallâc'ın dünyasına uzanacaktır (Topçu, 2019c: 193). Hareket felsefesi bağlamında kendisine özel bir konum verdiği Hallâc hakkında sahip olduğu kanaatleri şu şekilde özetleyebiliriz: Ona göre Hallâc'ın sahip olduğu mistik anlayış, yaratıcı iradesine teslim olmak için bedene bağlı iradeden; bencil ve hayvani damarları bulunan benlikten tam olarak kurtulmaya yönelik bir tavidir. "Ene'l Hakk" cümlesi ile Hallâc aslında bütün beşeri yetersizliklere isyan etmektedir (Karaman, 2016: 200). Bu, ilkel benlik ve arzulardan uzaklaştırın, bizi yaratan varlığa, bizi muhakkak surette bizzat kendisini isteyecek şekilde yönlendirene yeniden dönmemiz gayesi ile benliğin isteklerinden vazgeçmeye dönük bir tavidir. Bu vesile ile insan, beşeriyetini bir yana koyup tabiatüstü bir varlığı isterken aslında kendi kendisini arzulamış olmaktadır. İnsan bu surette nihai aşamada Allah ile kendini özdeşleştirmektedir. Onun hareketi, geçici varlığında manasını ve kemalini bulamayan ruhunu kurtarmak üzere Allah'ın yardımını hür ve devamlı bir şekilde dilemek şeklinde tezahür etmektedir (Topçu, 2019c: 218).

## 2.2. Sezgicilik

Sezgicilik, 1859 yılında Paris'te dünyaya gelen ve aslen Yahudi kökenli bir aileye mensup olan Bergson'un öncü olduğu bir düşünce akımı olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşadığı sekiz yıllık bir inziva ve cemiyetten uzak kalış sonrasında Bergson, *Ahlak ve Dinin İki Kaynağı* adı ile bilinen eserini ortaya koymuştur ve bu düşüncenin temel direklerini burada açıklamıştır. Bu kitapta açık olarak vasıflandırdığı insanlık din ve

ahlakının kaynağı olarak mistisizmi kabul eden Bergson, takipçisi olduğu Spencer'in izinde pozitivist ve evrimci bir ahlak sistemi kuracağı beklentilerini de boşa çıkarmıştır. Mistik denemeyi felsefi bağlamda oldukça güçlü bir şekilde ele aldığı ifade edilen eser, içinde bulunmuş olduğu asırda iman noktasında önemli yankılar oluşturmuştur. Bu akım pozitivist ve rölativist düşünce disiplinlerinin yıkıcı etkileri neticesinde mutlak hakikate erme ümidini kaybeden XIX. yüzyılın insanlığı için bir ümit ve iman kapısı olmuştur (Topçu, 2017a: 13-15)

Bergson fikir dünyasını oluştururken içinde bulunmuş olduğu dönemde, felsefe âleminde bulunan bazı cereyanları tenkit ederek yoluna devam etmiştir. Nitekim şuurun eşyanın hakikatini bilemeyeceğini, numenin biz tarafından tanınamayacağını söyleyip metafizik yapmanın imkânsızlığını dile getiren Kant düşüncesi o dönemde etkili olmuştur. Zihnin mutlak surette kabiliyetsizliğini kabul eden bu anlayış çerçevesinde oluşan rölativist cereyanların, XIX. yüzyılda birçok düşünce üzerinde tesiri görülmüştür. Kant'ı belli başlı hususlarda tenkit eden Bergson, Kant'ın süre kavramının mutlak varlığını kabul etmeyişi, zihnin sürekli bir oluş halinde bulunmasını onaylamamasını, hakiki realiteye ulaşmak için metafiziği imkânsız görmesini ve zihnin münasebet kurucu kalıplarının nasıl meydana geldiğini açıklamamasını tenkit etmiştir (Topçu, 2017a: 21-22).

Fransız düşünür Auguste Comte tarafından geliştirilen tasavvur ise daha başka bir cepheyi oluşturmuştur. Comte, Kant düşüncesinden daha ileri giderek numen denilen şeyin var olmadığını, böyle bir tasavvurun manasız olduğunu beyan etmiş ve metafiziği rüya olarak ifade etmiştir. Eşyayı duyular aracılığı ile tanınan bir olaydan ibaret görmüş, olayların bilgisini ilimlerin her sahada mükemmel bir şekilde vereceğini benimsemiştir. Pozitivist bir anlayışın karakterize ettiği bu düşüncede, bizim dışımızda görünmeyen, düşünen şuurun bilgisi meselesi çözümlenirken de Comte değişik bir yol izler. Düşünen şuurun bilgisini biyoloji ve sosyolojinin verebileceğini iddia edip, psikolojiyi saf dışı bırakır. Determinizm şartlarının istikamet verdiği ve deneyi yapılabilen eşya ile bu karakterin dışında kalan süje arasındaki fark böylelikle ortadan kaldırılmış ve süje eşyaya irca edilmiştir. Eşya hakkındaki bütün bilgimiz ise onu duyularla tanımaktan ibaret görülmüştür (Topçu, 2017a: 23-24). Ortaya koymuş olduğu *Üç Hal Kanunu* geniş bir yankı bulmuş ve bulunduğu dönemden itibaren dünya üzerinde oldukça büyük bir yankı uyandırmıştır.

Entelektüalizm temsilcilerini de kâinat kavramları ve zekâyaya vermiş oldukları değer açısından tenkide tabi tutar. Realitenin tamamını blok bir vaziyette, ezelde ortaya

konulmuş kabul eden anlayışı reddeder. Sürenin asıl realite olduğunun farkında olmadıklarını beyan eder. Zekâyı da şuurun bütünü olarak telakki etmelerini önemli bir eksiklikleri olarak kabul eder (Topçu, 2017a: 25-26).

Felsefede asırlarca insanlığın düşünce dünyasını meşgul eden cevher kavramı onda da önemli bir köşe taşıdır. Ruh içinde statik (değişmeksizin aynı kalan) bir cevherin yerine, zaman içerisinde sürekli oluştan ibaret dinamik bir kudretin varlığı fikri onda en temel noktalardan biridir. Ruhçu pozitivistin tesirleri kendisinde açık bir şekilde gözükmektedir. Daha önceki felsefelerin ortaya koymuş olduğu problem ve meseleler onun için asıl gayeye ulaşmada yetersiz kalmakta ve eksik bulunmaktadır (Topçu, 2017a: 25-26).

Kâinatı bütünü varlıkların süre içerisinde oluş ile meydana geldiğini belirten Bergson'a göre hakiki süreye sahip olan tek varlık benliğimizdir. Kesin bir şekilde orijinal ve yeni olarak kabul edilen benliğimizin halleri önceden takdir edilemez; çünkü onun hiçbir hali önceden idrak edilmemiştir.

Süre, şuurda çokluk halinde birlik olarak gözüküyor. Daha doğrusu o yaşanmış birliktir. Çokluk ancak mekânda tasavvur olunabilir. Gerçek süre bizim içsel hayatımızdır. Bizim etrafımızda ve bizde hakiki realite akıcılıktır. Ruhi hayat, yayılışı esnasında her an yeni vasıflar kazanan, sürekli yenilikler fişkırmaya olan eklenme suretiyle tevali (arası kesilmeksizin sürme)nin tam zıttı organlanmış birbiri içerisinde erime olayını ihtiva eden, orijinaliteye sahip bir realitedir. Ruhta bütün unsurlar birbirlerine karışırlar. Namütenahi titreşimler halinde birbirlerinin içerisinde erirler. Mazi ile hal daima beraber bulunur; her ikisi de ilerleyerek kabarr ve istikbali hazırlar. Kendi varlığımız ve realitenin kumaşı olduğunu hissettiğimiz zaman işte böyledir. Lakin onu anlamının güçlüğü aşıkârdır. Bizim müdrikemiz tek cinsli bir süreden başka türlü bir tevaliyi anlayamıyor. Hakiki süre düşünülemez, o ancak yaşanır, şuur ve hayatın özünü teşkil eder (Topçu, 2017a: 48).

Bergson'un ortaya koyduğu bu anlayış, kâinatı aşkın bir cevher arama fikrini bir kenara koymuş ve metafizik meseleleri içkinlik vasıtası ile çözmeye çalışmıştır. Rasyonalizme, ampirizme ve ilime getirdiği eleştiriler aracılığı ile onların hakikate varmada eksik kaldığını belirten düşünür, ilmî düşünüş ile felsefi düşünüş arasında da esas itibari ile bir başkalık olduğunu kabul eder. Kendi iç hayatımızda derinleşerek orada bir noktaya dokunma aracılığı ile realitenin tanınmasını zorunlu kılan sebepler olarak algılarımızın mükemmel olmayışını ve insanın her şeyin ölçüsü olmasını görür. Burada insan, varlığın kanunu ve kâinatın özeti gibi algılanmaktadır (Topçu, 2017a: 51-53).

Sezginin biz ve diğer canlılar arasında sempatik bir birleşme kurma misyonu üstlendiğini dile getiren Bergson, onun aynı zamanda şuurumuzu maddeden hayat âlemine geçirdiğini ifade eder. Böylelikle zekânın ötesine geçtiğini belirtir. Sezgiyi bulunduğu noktaya çıkararak, yükselten itme hareketi yine zekâdan çıkmaktadır. Zekâ, oluş âlemine varmak için kullanılan bir basamak görevi üstlenmektedir. Biri cansız maddeye, öbürü hayata çevrilmiş olan zekâ ve sezgi mahiyet olarak farklı olsalar da aralarında kesin bir kopukluk söz konusu değildir. Biri olmadan diğerinin anlamını bulamayacağını belirten Bergson'a göre zekâ olmadan sezgi, kendisini pratik bakımdan ilgilendiren objeye perçinlenmiş bir içgüdü halinde kalacaktır. Zekâyı mahdut bir tanıma melekesi olarak görmekle birlikte onun çerçevesini genişletmek gerektiğini belirtir. Realiteye nüfuz etme niyetinde olan felsefenin her hâlükârda zekânın yardımını alacağını beyan eder. Bu noktada şu ifadeler oldukça dikkat çekicidir:

Çünkü ruhun yanında madde de vardır ve zekâ maddeden, daha sonra sezginin derinleştireceği, tam olmayan, fakat mutlak olan bilgi elde etmiştir. Zekânın hareketi, şuurun sezgilerle çalışmasına her bakımdan beraberlik etmektedir. Bu hareketi sezgiden evvel, sonra veya onunla beraber görüyoruz (Topçu, 2017a: 82).

Bir düşünce akımı olarak ana hatlarını kısmen sunmaya çalıştığımız sezgiciliğin, Nurettin Topçu'da da bir karşılık bulduğu muhakkaktır. Doçentlik tezi olarak ortaya koymuş olduğu *Bergson* adlı çalışmada bu düşüncenin temel hatlarını ortaya koyar ve ince bir tahlile girişir. Hareket felsefesinde olduğu gibi bu düşüncede de bizleri mistisizme ulaştıran bir anlayışın ayak izlerini bulmak mümkündür. Topçu, Bergson'un temellerini atmış olduğu bu düşünceyi, ona ait olan ve *Ahlak ve Dinin İki Kaynağı* şeklinde tercüme edilen eser üzerinden tahlil etmiştir. Bergson'un kendi metodu olan sezgiyi temel alan bir ahlak sistemi ortaya koyamadığını belirtmiştir. Bunun olsa olsa tarihsel değerler sistemi arasında bir tenkit olacağını söylemiştir. Nitekim bunu ispat etmek için de onun ahlak ve dine bakışını kritik etmiştir (Topçu, 2017a: 39-40). *İsyân Ahlakı*'nda ise hürriyet kavramına yaklaşımını yanlış bulduğu Bergson için şu ifadeleri kullanmaktadır:

(...)insan hürriyeti bir olgudur. O, âlemdeki yaratıcılık olayında kendini gösteriyor. Bergson bu fikirden hareketle hürriyetin varlığını göstermek istiyordu fakat ne zaman ki onu tarif etmeye çalışıyor, o taktirde daha katı bir determinizmin kucağına atılmış görünüyor. Onun gözünde, determinizmi tanımamak için, hürriyeti sürekli bir kendiliğinden oluş şeklinde tarifsiz bırakmak daha iyidir. Aslında saf süre kaçamaktır. Ne zaman ki bir şey saf süre içinde tanınmaya çalışılır, kaçınılmaz bir şekilde determinizme ulaşılır (Topçu, 2019c: 72).

Sezgiye kendi cephesinden farklı bir anlam yükleyen Topçu, onu hakikatlerin kapısı ve insanlığa bekadan gelen bir ışık olarak yorumlamaktadır. Ona göre sezgi, gafletten uzaklaşıp, hikmete doğru bir kıvılcıktır. Varlığın kendi içinde kalma şartıyla kabuğundan derine inmesidir. Buna ek olarak Topçu'nun tarih ve millet yaklaşımında da sezgici düşüncenin izdüşümlerini görmek mümkündür. Nitekim o, milleti kökleri mazide, gövdesi halde bulunan, dalları ve yaprakları geleceğe uzanan bir şekilde tasavvur etmiştir. Milleti geçmişte, halde ve gelecekte hatıraları, temayülleri ve tasavvurlarıyla birleşmiş bir varlık olarak kabul etmiştir. Ona göre milleti yaşatan hayati kuvvetler geçmiştir ama bu kuvvetler, hali suladıktan sonra birbirini iç içe girmiş bir şekilde takip eden anlar gibi, kaybolmazlar ve geleceği de yaratırlar (İrğat, 2011: 94).

### **2.3. Tasavvuf**

İnsanın mutlak varlık olan Allah'a ulaşmadaki temel vasıtalarından ve İslam düşüncesinin önemli okullarından biri haline gelen tasavvufun, geçmişten günümüze birçok tanımı yapılagelmiştir. Öncelikle ona ait tanımları sıralamakla değil, cephemizden onun ne anlam ifade ettiğini ifade etmekle başlamanın daha makul olacağı kanaatindeyiz. Bir düşünüş, bir hal, bir yaşayış, bir ahlak davası şeklinde tezahür eden bu kavramı yorumlarken, en derine inip tüm kavramlarını ve detaylarını ortaya koyma gibi bir kaygımız da olmayacaktır. Onun temel hakikat olan varlık yani mutlak kavramına ulaşmada ne gibi bir misyon üstlendiğini Topçu üzerinden tahlile çalışmak asıl maksadımızı teşkil etmektedir.

İnsanın benliğinde yer alan, onu ruhi çabasından alıkoyan nefsi duyguları ve arzuları bir kenara bırakıp, mutlak varlığa ulaşma gayesini taşıyan tasavvuf aslında insanın kendini bulma çabası olarak anlaşılabilir. Menzili uzun bir yolculuk olmakla birlikte ıstırap ve çileyi de bünyesinde taşır. İstırap ve çilenin yardımı ile olgunlaşan ruhun mutlak olarak kabul ettiğimiz Allah'a yol aldığını söyleyebilmek mümkündür. İç âleminden yola çıkarak Allah'a ulaşmanın yolunu açan bu algılayışta bakışlar kâinatın görünen yüzüne değil, perde arkasına çevrilmektedir. Dünya nimetlerine yüzünü çevirip vahdet-i vücuda ulaşma cehdi olarak da okuyabileceğimiz tasavvufta, insanın Allah'ta fena bulması, O'nda yok olması daha doğrusu O'nda kendini bulması söz konusudur. Bu kendini bulma düşüncesi sadece ruhta soyut bir şekilde karşılık bulan bir manayı değil, aynı zamanda yüce bir ahlak idealini ihtiva eder. Peygamber ve sahabenin yaşayışı, Allah'a bağlılık ve samimiyet bu

anlayışın temel direklerini oluşturur. Onu felsefesini Kur'an'da bulan, insanı insan olma davasında bir şura götüren yol olarak da anlamak mümkündür (Gökçe, 2006: 43).

Bir ahlak idealinin öncüsü olan Topçu için de tasavvuf ayrı bir mana ve değer taşır. Öğrencilik yıllarında kendisine Türkçe öğretmek için gayret ettiği Louis Massignon ile yakınlaşması ve Massignon'un İslam tasavvufu ve mistisizmi ile ilgili düşüncelerini tanıması, onda bu eğilimin ilk kıvılcımlarını oluşturmuştur diyebiliriz. Türkiye'ye dönmüş olduğu dönemlerde arkadaşı Mehmed Sırrı Tüzeer vasıtası ile tanımış olduğu, Kazanlı bir aileden gelen Abdülaziz Bekkine, onda tasavvufi manada derin tesirler oluşturmuştur. İmamlık vazifesi yapan ve tasavvufi gelenek içinde yetiştiğini öğrenmiş olduğumuz Bekkine, Topçu'nun ruhunda yeni fırtınalar uyandırmıştır. Uzun saatler süren sohbet meclisi sayesinde Topçu'nun fikirlerinde yeni bir uyanışın başladığını, bir bağlanma öyküsünün oluştuğunu, arkadaşının hatıralarından öğrenmekteyiz (Gökçe, 2006: 43).

Mütefekkirimizin, binlerce yıllık geçmişimizde ahlak ve din davasında bize önder olan tasavvuf ehli insanların düşüncelerini eserlerinde büyük bir aşkla neşrettiğini görürüz. Mevlâna, Yûnus Emre ve Hallâc bu hususta ideali süsleyen üç önemli karakter olarak karşımıza çıkar. Kur'an'ın gerçek felsefesinin izlerinin Mevlâna'nın eserlerine sindiğini belirtirken taşıdığı heyecan, vahdet-i vücûd yolunda tenden sıyrılıp: "Bir ben vardır bende, benden içeri." diyen Yûnus'un derdini anlatırken taşıdığı coşkunluk okunmaya değerdir. Nihayetinde Hallâc'da görmüş olduğumuz kendini Allah'ta bulma gayretini yüceltici bir üslupla ifade etmesi onlara duyduğu sevgi ve hürmetin bir göstergesidir. Mistik yaşayışın ve insanı dert edinen bir ahlak davasının üç önemli karakteri olarak kabul ettiği bu şahsiyetlerin İslam tasavvufu açısından önemli bir konumda olduğu da tartışma götürmez bir gerçektir. Daha da önemlisi tasavvuf dediğimiz bu ıstıraplı yol, eklektik bir düşünce veya sistem değil tamamen İslam'ın ruhunda manasını bulmuş bir arayışın adıdır. Onun kaynağını Hint mistisizmde veya Yeni Platoncu düşüncede aramak mütefekkirimiz açısından tamamen manasızdır (Topçu, 2018b: 168).

Tasavvufun ahlaki bir arınma yolu olarak ortaya çıktığını söyleyen Topçu, mutasavvıflara karşı da olabildiğince farklı bir tutum izlemektedir. Onları irşat ile görevli birer ahlak dehası olan peygamberlerin yeryüzündeki bir nevi mirasçısı, onların görevlerini insanlık içerisinde devam ettiren, kendi yaşayışlarını örnek kılarak tamamlayan birer ruh atleti olarak tanımlar. İslam'dan sonra peygamberler gelmemişse de onun misyonunu devam ettirmekle görevli mücedditler yeryüzüne gönderilmiştir (Topçu, 2018b: 166). Topçu,

İslam'ın temel gayelerinden biri olan yapan insan karşısında düşünen insan idealinin akla hayret veren bir derinlik içerisinde tasavvuf tarafından ele alındığını kanaatini taşımaktadır (Topçu, 2018b: 65).

Mutlak kavramına dinî ve tasavvufi bir anlayışla yaklaşan mütefekkirimiz, sonlu varlıklara bağlanmanın ve tatmini gaye edinen hareketin bizleri dinin dışına çıkaracağı kanaatindedir. Dindara yakışan halin, gözlerini Allah'a yönlendirip O'ndan ilham ve işaret istemesi olacağını kabul eder. Onun nazarında eşyaya bağlanan ve onun üzerinden hesaplı işlere girişenler, ne kadar din kisvesine bürünseler de aslında Allahsız hareket adamlarıdır (Topçu, 2018b: 65).

Tasavvuftaki aşk düşüncesinin kendisinde derin tesirler oluşturduğunu müşahede ettiğimiz Topçu'da aşk, bize Allah'ı tanıtan yeti olarak anlamlandırılmaktadır. Allah ve Peygamberi gerçek manada bizlere tanıtabilecek, dinin hakikatlerini bütün açıklığı ile kavratacak olan şey odur. Gerçek bir insan gibi yaşadığımızı onun sayesinde ifade edebiliriz. Gerisi boş bir iddiadan ibaret kalır. Dinin içinde yaşamış olduğumuz kaide ve hükümler de aşktan sadır olmaktadır lakin bunu anlamadan, sadece kaidelere bağlanmak bizleri taassubun karanlık kuyusuna atar. Çıplak akılla bütün ömürleri boyunca kafalarına yerleşmiş kalıplar ile düşünenlerin de ruhlarında Allah tecrübesini gerçekleştirmekten uzak olduğu kanaatini taşır (Topçu, 2018b: 52).

Topçu, Allah'a giden yolda bir müminin ruh yaşantısında yani ahlak davasında olması gereken dört temel esas sayar. Bunlar: nefisten sıyrılma, sonsuzluğa yönelme, ıstırap ile bütünleşmiş aşk ve samimiyet şeklinde sıralanmaktadır. Derin bir duygu ile bağlandığı İslam'ın bu temeller üzerine yüceldiğini belirtir ve bugünün Müslüman profillerinde ve özellikle din adamları zümresinde bu değerlerin kayboluşundan derin bir ıstırap duymaktadır (Topçu, 2018b: 65). Ruhumuzda inkılaplar yapacak bir Mevlâna, bir Yûnus bugün belki yoktur ama toplum içinde sorumluluk almasını bilen ve aşkın ıstırabını yaşayabilen insanlar bir gün elbette ortaya çıkacak ve insan şuur ve ahlakında devrim yapacaktır. Bu noktada müthiş bir karamsarlığın değil, bir ümidin onda hayat bulduğunu söylemek mümkündür.

Tasavvufun bugünkü durumunu ve içinde bulunduğu hali çözümleme gayretine giren Topçu, ondaki bu duraklamanın derin bir tahlilini yapar. Ahlaki çöküntümüzün sebebini irdelerken, tasavvufun nasıl bir kenara itildiğini, hayatın merkezinden nasıl



uzaklaştırıldığını geçmişten günümüze doğru kısaca analiz eder. Kibir ve cehaletimizin, ahlaki sefaletimizde önemli bir nokta olarak belirlediğini ifade eden mütefekkirimiz, Aristo felsefesi ve metodu ile İslam'ın izaha çalışılmasını büyük bir hata olarak görmektedir. Aristo ve onun kıyas mantığını, hakikat kavramını şekillere indirgeme ile itham eder. Aristo mantığı ona göre ahlakımızı da şekil ve maddeye irca etmiştir. Kanaatine fizikten ahlaka çıkarması beklenen felsefe, bizde bunu yapamamış, ahlaki maddi şekil ve otomatik bir şekilde yapılan hareketlere geri döndürmüştür. Bunun neticesinde içimizde yer alan çoğu insan Kur'an'ı okumuş lakin idrak edememiştir. Ezberleyip güzel sesle süslemiş fakat onun vermek istediği ruha ulaşamamıştır. Hatta kimi onu para karşılığında satılan meta haline getirip tüccarlık yapmıştır. Bütün bunları yapanlar ahlaki tecrübeyi yaşamaktan uzak kalmış; ahlakın kaidelerinden sadır olan şekilleri, muayyen hareketleri otomatik bir makine gibi yaparak bunu kendilerince ahlak telakki etmişlerdir (Topçu, 2018b: 61-62).

İlahi yolculuğun merhalelerine de değinen Topçu'ya göre insan ilk başta kendi sefaletini anlamakta ve kendine yönelmektedir. Bu ilk düşüncemiz sefaletin düşünülmesidir. İştahları ile yeryüzünde var olan insan daha sonra ıstırabını fark etmektedir. İstirap ile gerçek ruh hayatı bizde başlamaktadır. Bu sayede fert benliğinden çıkarak kâinatın bütününe doğru yürüyen bir yolcu olmaktadır. Bu minvalde gerçeğe yönelen insanın ilk inkılabı, başkalarının sefaletine uzanan ve iştahları reddeden ıstırabı benimsemesidir. Bu sayede bizdeki merhamet yavaş yavaş harekete geçmiş olur. Merhamet güneşi insanı sefaletten kurtarıp selamete kavuşturur. Bu sayede, başkalarının sefaletine koşan ve diğerleri için de yaşayan bir hale gelmektedir. Biyolojik varlığın ötesinde bir ahlaki varlığın kapıları bu sayede açılmaktadır. Merhamet ile kurtuluşa eren ruhumuz, çevresinde kurtaracağı başka varlıklar aramaya koyulur ve onlar için mesuliyet yüklenir. Saldırgan olmayı terk eden, ıstırap sahibi, kurtarmak isteyen ve diğer imanları Allah'tan emanet olarak gören, diğerlerine aşk ile bakan bir hüviyet kazanır ruhumuz (Topçu, 2018b: 17-19).

Merhametten sonraki aşamada karşımıza çıkan bir diğer kavram ise mesuliyettir. Topçu için mesuliyet, insanı sonlu bir varlık olmanın ötesine taşır ve onu sonsuz bir hayatın sahibi kılar. Merhametin kurtardığı ruh, aşkın semalarında uçmaya başlar. Aşk ebediliğe kavuşmaktır aslında. Aşkı kuşatan bir haleden de bahseden Topçu, bunun hayâ olduğunu söyler. Aşka ulaşan hayâya da ulaşmaktadır. Hayâ sahibi insanın, ruh ve vicdanının ve de hareketlerinin iffetine sahip olduğunu beyan eder. Hayâsız varlığı da cemiyeti için bir zarar addetmekte, merhameti yaşamamış, insanlığı kendine maske edinmiş bir hüviyete sahip

olduğu şeklinde tasvir etmekte ve aslında onun hayvanların bütün sefaletlerini yaşadığını öne sürmektedir (Topçu, 2018b: 18-19).

Sonlu ve geçici olan bu dünyada, gayesi sonsuzluk olan insanı varmak istediği menzile götüren vasıtanın ne olduğunu sorgulamayı ihmal etmeyen Topçu, üç temel kavram üzerinden meselenin izahına çalışır. His, akıl ve ilham kavramları üzerinden bir analiz yaparak neticeye ulaşmaya çalışır. Öncelikle uzvi yapıdan fıskırmış oldukları halleriyle, insanı hayvani bir hayata bağladığını ifade ettiği hisleri egoist ve kör olmakla itham eder. Bu nedenle uzviyete bağlı hisleri yaşayan insan hazlar içerisinde kör, sağır, sarhoş bir hale gelmekte, bu yüzden de gafil ve zalim bir pozisyona savrulmaktadır. Bunlar insanı yolundan alıkoyan birer düşman şeklinde telakki edilmektedir. Hislerin ardından akıl kavramının tahliline girişen Topçu, aklın sağlam ölçülere sahip bir yapıda olduğunu, ebedi ve âlemşümul bir yapıda olduğunu ifade eder. Ölçülerini sağlam olarak kabul ettiğimiz akıl, hisler gibi bizi yanıltıcı da değildir. Hakikati hayalden, yalanı gerçekten onun sayesinde ayırırız. Ruhumuza sükûnu, varlığımıza ilk selameti akıl vermektedir. Fakat aklın da tek başına yeterli olmayacağı kanaatini taşıyan mütefekkirimiz düşünceyi farklı bir mecraya taşır. Akıl her ne kadar hislerle yaşayan varlığımızın hayvani cephesine insaniyet getirirse de bu insanlık kendi kendine yetmemekte ve ebediliğe doğru açılmak istemektedir. Dolayısı ile akıl burada yoğun hislerle dolu hayvani hayat ile ruhun Allah'a ulaştığı gerçek hayat arasında bir köprü misyonu üstlenmektedir. Son aşamada da Topçu'nun ilham kavramını tahlili karşımıza çıkmaktadır. Mutlak sonsuzluğa ilham vasıtası ile ulaştığımızı belirten Topçu için bu kavram, akla nazaran daha üst konumda yer almaktadır. İlahi bir unsur olan ilham akli idare etmekte ve içimizdeki sonsuzluktan gelmektedir. Akla istikamet ve yön vermektedir. Ruhun ulaşmak istediği menzildeki karanlıkları aydınlatır, duyularımızı geçici ve bayağı unsurlardan arındırır ve ona ilahi bir maya katar. Sağlam ve yanılmaz bir aklın saltanatının ilham temeli üzerine kurulabileceğini belirten mütefekkirimiz, ilhama dayanmayan aklın iyi ve mükemmel münasebetler kursa da yaratıcı ve kurtarıcı olamayacağını, sonsuzluğa ulaştıramayacağını, ruhumuzu selamete kavuşturamayacağını beyan eder. Akıl ancak insanları birbirine sevgi ile bağlayıp dost ve kardeş yapan ilhama dayandığı ölçüde mürşit olarak kabul edilebilir (Topçu, 2018b: 19-21).

## 2.4. Milliyetçilik

Modern Çağ'ın ortaya çıkarmış olduğu güçlü ideolojilerden biri olan milliyetçilik, kökenini XVIII. yüzyıl Avrupa dünyasında bulabileceğimiz bir ideoloji olarak konumlandırılabilir. XVI. yüzyıl ve akabinde dünyada yaşanan gelişmelerin yavaş yavaş ürünlerini ortaya koymaya başladığı bir dönemi ifade eden XVIII. yüzyıl, ideolojik bağlamda yeni fikir ve düşünceler fırtınasının estiği bir çağdır. Ardından yaşanan XIX. yüzyıl ise Avrupa'da dengelerin oturması adına çalkantılı süreçlerin yoğun olarak yaşandığı bir dönemdir. Topluluklar ve milletler arası yaşanan bu çatışmaların en önemli faktörlerinden biri de olgunluk haline erişen milliyetçiliklerin birbiri ile rekabete başlaması ve birbirleri ile mücadeleye girişmesidir. Bu rekabet bazen kendini dışa karşı koruma, bazen de dışa doğru yayılma şeklinde tezahür etmiştir. Dolayısı ile milliyetçilik salt bir fikrî düzlemde kalmayıp, uygulama olarak da karşılık bulmuş ve nitekim bu uygulamanın meyvesi ulus devlet kavramının doğması olmuştur (Aydın, 2013: 225)

Özellikle Fransız İhtilali sonrasında dünyayı kasıp kavurduğu söylenen bu ideoloji, dünya dengelerini değiştirmede ve imparatorlukların kaderinin tayininde de önemli rol üstlenmiştir. Nitekim çok uluslu bir yapı arz eden imparatorluklar onun yaratmış olduğu dalgalardan nasibini almıştır. İçerisinde barındırmış olduğu toplulukların kendisine karşı imkân bulduğu anda bağımsızlık talebi ile hareket etmesi ve yeri geldiğinde isyanlara yönelmesinin kapısı bu surette açılmıştır. Uzun yıllar üç kıtada hâkimiyet kurduğunu müşahade ettiğimiz Osmanlı Devleti de bir imparatorluk olarak bunun derin tesirlerini duymaya kısa zamanda başlamıştır. Duraklama ve ardından yaşanmaya başlanan Gerileme Dönemi sonrası imparatorluğun içinde bulunduğu girdaptan kurtulması için çeşitli hamlelere giriştiği gözden kaçmaz. Müslim ve gayrimüslim tebaa ayrımını asırlarca yapmış olan imparatorluğun, artık bunu ikinci plana atıp ortak bir tebaa oluşturma gayreti sergilediğini görmek mümkündür. Bu bağlamda özellikle II. Mahmut'un örnek çalışmaları oldukça dikkatimizi çeker. Tebaasındaki halkın din farkını ancak onların mabetlerine girdiğinde görmek istediğini söyleyen padişahın, özünde herkesin eşit düzlemde bulunduğu bir vatandaşlık düşüncesi oluşturmaya çalıştığı söylenebilir (Akçura, 2007: 18). Osmanlı'nın son dönemine doğru ilan edilen Tanzimat ve Islahat Fermanları, Meşrutiyet'in ilanı gibi hususlar da yine imparatorluk içerisinde yaşayan diğer tebaanın farklı bir pozisyona geçirildiğinin alametleri olarak belirir.

Önemli bazı devlet adamları, şair ve fikir adamlarımızın öncülüğünü yapmış olduğu çeşitli fikir akımları ortaya atılarak, devletin içerisinde bulunmuş olduğu hale çözüm önerileri sunulmaya çalışılmıştır. Bu akımlardan öncelikle karşımıza çıkan Osmanlıcılık düşüncesidir. Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan milletlerin birliğini tesis etme ve devletin yıkılmasını önleme gayesi taşıyan bu düşünceye göre, imparatorluk bünyesinde yaşayan farklı din ve etnik gruplar tek bir Osmanlı milleti şeklinde kabul edilecektir ve tüm unsurların ittihadına ulaşma temel prensip olarak ortaya konacaktır (Uçar, 2018: 88). Önemli işaretlerini Nâmık Kemal, Ziyâ Paşa, Fuad Paşa gibi münevverlerimizde bulduğumuz bu fikir hareketinin ayrıca Genç Osmanlılar tarafından sistematik bir hale getirildiği söylenebilir. Özellikle devlet eli ile yapılan ıslahatlar üzerinden bakınca aslında o, ulusçuluk dalgalarına karşı alternatif olarak üretilen ve devletin resmi ideolojisine dönen bir hüviyet kazanmıştır (Uçar, 2018: 89-92)

Osmanlıcılık düşüncesinin başarısızlığa uğraması neticesinde İslamcılık düşüncesinin yavaş yavaş filizlenmeye başladığı görülür. Özellikle Balkan ülkelerinin kaybı, milliyetçilik bağlamında oluşan bağımsızlık girişimleri ve isyanlar ve daha nice olayın tazyikatı sonucunda, ağırlıklı olarak Müslüman nüfusun yoğun olduğu coğrafyanın elimizde kaldığı görülür. Bu toprakların da milliyetçilik cereyanlarına kurban edilmesini istemeyen Osmanlı idareci ve münevverleri hilafetten güç alan, ümmet ve İslam kardeşliği temelinde yeni bir şuur oluşturabilmenin yolunu aramışlardır. “Din ve millet birdir.” anlayışını bayrak yapan bu akım Osmanlı padişahı II. Abdülhamid'in de tesiri ile oldukça etkili olmuştur. Padişah yerine halife misyonunun daha ön plana alınması, Hicaz demiryollarının yapımı, Müslüman nüfusun yoğun olduğu topraklara elçiler gönderilip ortak bir ümmet şuru tesisi için çalışmalar yapılması bu açıdan oldukça dikkat çekicidir (Akçura, 2007: 21-22)

Said Halim Paşa ve Mehmed Âkif gibi öne çıkan fikir ve devlet adamlarının bu fikre omuz verip onu yüceltmek için gayret etmeleri unutulmaması gereken bir gerçektir. Özellikle kalemi ile ruhları aşka getirebilecek derecede kuvvetli bir ifade yeteneğine sahip olan Âkif, İslam'ın son asırlarda içine düşmüş olduğu durumdan mustarıptır ve ruhu sönmüş bir dinin mensuplarını uyandırma gayretindedir. Şekil ve ibadetten önce ahlakın ve ruhun dirilmesi için çabalayan İstiklal Şairi, taassubun girdabında boğulan İslam dininin fertlerini uyandırma azmindedir. O İslam'ı dava edinirken, onu sadece siyasi şekle indirgeyen

anlayışın reel politik yorumunun üstüne çıkar ve tam bir ideal adamı halinde tarihteki yerini alır.

1908 yılında Sultan Abdülhamid'in tahttan indirilmesi ve yönetimin el değiştirip İttihat ve Terakkî mensuplarına geçmesi neticesinde İslamcılık, yavaş yavaş devlet ideolojisi olmaktan çıkarılmıştır. Bunun yerine Türkçülük düşüncesinin yücelmeye başladığı apaçık görülebilir. Balkanlar'da yer alan son Osmanlı topraklarının kaybı ve bazı Türkçü aktivistlerce uygulanan ajitatif ve propagandif faaliyetler bu iktidar ve ideoloji değişiminde büyük rol oynamıştır. Ayrıca bu düşünce sistematığının öncüsü olan subay kökenli şahsiyetlerin de öğrenci oldukları yıllarda, okullarındaki Alman hocaların tesiri ile milliyet eksenli düşüncelere yöneldiği söylenebilir (Aydın, 2013: 268-269).

Türklük duygusunu yaşatma arzusunun canlı bir dinamizm halinde kendilerinde kolaylıkla görülebildiği *Genç Kalemler Dergisi* yazarlarının, İstanbul'a gelerek yeni bir ruh ve kimlik oluşturma çabaları da dikkatimizi çeken başka bir boyuttur. Bu kadronun önemli elemanlarından biri olan Ziya Gökalp'in İttihat ve Terakkî Cemiyeti içerisinde rol alması ve Türkçü faaliyetler konusunda öncü ve fikir babası olması son derece büyük önem teşkil etmektedir (Aydın, 2013: 268-269). Emile Durheim'in düşünce sisteminden oldukça yoğun bir biçimde etkilendiğini fark ettiğimiz Gökalp, kültür ve ulus kavramlarının hâkim olduğu bir anlayış temelinde görüşlerini temellendirmiştir. Kültürü medeniyetin üzerine taşıdığını söyleyebileceğimiz düşünürün milliyetçiliğinin, aynı zamanda dil ve kültürü temele alan bir anlayışa dayandığı düşünülebilir (Tokluoğlu, 2013: 116). Ortak bir zeminde, din, dil, kültür, tarih ve gelecek ekseninde Anadolu halklarını birleştirmeyi gaye edinen bir duruş sergilediği görülen Gökalp'in Türklük ve vatanperverlik temalarını düşüncelerine yoğun bir biçimde nakşettiği görülmektedir (Tokluoğlu, 2013: 114).

Tarihin ilerleyen safhalarında milliyetçilik düşüncesinin, özellikle Rusya'nın uygulamış olduğu yaklaşım ve politikalara karşı bir reaksiyon sergilediğini, farklı bir karaktere büründüğünü söylemek mümkündür. Rusların eliyle uygulanan Panslavizm politikasına karşı Pantürkizm yani diğer adı ile Turancılık, fikrî sahada kendine yer bulmaya başlamıştır (Aydın, 2013: 271). Türk topluluklarının gerek ülkü gerekse toprak olarak birleşmesini arzu eden bu anlayışın, Sarıkamış Harekâtı ve ardından yaşanan hezimetle birlikte İttihatçı yönetimin ülkeyi terk etme hadisesi sonrasında zayıflamaya başladığı birçok tarihinin ortak kanaatidir. Gökalp ile başlayan, ulus bilinci ve kültür temeli üzerine kurulan Türkçülük düşüncesinin, zamanla soy milliyetçiliğine doğru bir evrim geçirdiğini

söylemek de mümkündür. Bunu bize en güzel surette açıklayacak olan örneklerden biri de şüphesiz Nihal Atsız'dır. Otuzlu yıllarda yazıları ve dergileri ile önemli çıkış yakalayan bu mütefekkirimizde, ırk ve soy kavramının önemli birer köşe taşı olduğu ve dinin önemli ölçüde geri plana atıldığı net bir şekilde görülmektedir (Bölükbaşı, 2018: 47).

Milliyetçilik düşüncesi için yapmış olduğumuz bu ön tahlil aşamasından sonra, düşünürümüz Nurettin Topçu açısından milliyetçiliğin analizini yapmaya gayret edeceğiz. Bunu yaparken de eserlerinde yer alan düşünce ve ifadelerinden yola çıkacak ve milliyetçilik kavramına nasıl bir mana yüklediğini, onu Anadolu temelinde nasıl bir izaha çalıştığını, sosyalizm düşüncesi ile beraber nasıl bir terkibe ulaşmaya çalıştığını, din ve ahlak ile nasıl yoğurduğunu gözler önüne sermeye çalışacağız.

Topçu, Asya topraklarında atını asırlarca süren, kılıcını mertlikte kullanan, canlı ve neşeli bir ırk olarak tanımladığı Türklerin bir ruhi cevher arama gayretlerinden söz ederek işe başlar. Sihirbaz ibadeti şeklinde algıladığı Şamanlık dininin Türklerde bir cevher oluşturma hususunda kifayetsiz kaldığını belirtir ve Türkleri sonsuzluğa taşıyan ümit kapılarının İslam'da bulunduğunu beyan eder. Kendi özünü İslam cevheri ile buluşturan Türklük belki de dünya tarihinin en büyük harikasını meydana getirmiştir. Nasıl ki Yunanlar sihri ve mitolojik faktörleri bir kenara bırakıp, akli bilgi yani felsefe altında toplandıklarında Yunan harikası meydana geldiyse, Türkler de İslam sayesinde bir harika yaratmışlardır. Onun nazarında, bunu sağlayan iman harikası Türk toplumuna yüce ve ilahi bir ruh bahşetmiştir. Bu bütünlük sayesinde Türkler İslam'ın asırlarca bayraktarı olmuş, ilimde, dinde, felsefede ve daha nice alanda tarihte ses getiren şahsiyetler yetiştirmişlerdir. Teftâzânî, Semerkandî, Necmeddîn-i Kübrâ, Fârâbî, İbn Sînâ, Molla Câmî, Ahmed Yesevî, Yûnus Emre gibi tarihimizin dev şahsiyetleri işte bu sentezin ürünü olarak, ayrı bir ruh ve aşkla görünerek mazimizde yerlerini almışlardır. Bu şahsiyetleri yetiştirmekle de kalmayan Türkler, siyaseten faziletli olmayı ve devleti Hakk'a hizmet ideali ile bütün haline getirmeyi başaran nadir uluslardan biri olmuştur. Dünya nimetleri uğrunda değil, Allah adı için ve Allah uğrunda savaşın çoğu zaman öncüsü olarak konumlanmışlardır. Kendini ebediliğe adayan Türklüğün bunu İslam aracılığı ile kazandığını söylemek geri plana atılabilecek bir söylem değildir (Topçu, 2017b: 157-159).

Topçu, yüce bir ruh, ahlak ve iman ideali ile karakterize ettiği Türklüğün özellikle son birkaç yüzyılda yaşamış olduğu bunalımların elemi duymaktadır. Ahlakın çiğnenmesi, millî varlığımızda yaşanan çöküntüler, İslam dininin ruhunu benliğimizden sıyırma çabası

olarak nitelendirdiği hususlar karşısında olabildiğince sert tavır takınmaktadır. Türklüğü yeryüzünde kuvvetli kılan şeyin “İslam’ın sonsuzluğu fethedici ruhu” olduğunu belirten mütefekkirimiz, bunun aksini iddia edenlere karşı fikren sert bir şekilde mukabelede bulunmaktadır. Özellikle son yıllarda “insanın Allah’ı yarattığı” şeklinde ortaya atılmaya başlanan maddeci söyleme büyük bir öfke duymakta ve bunlara birer akıl tutulması nazarı ile bakmaktadır.

Türklüğün bugünkü kurtuluş çabalarına değinirken de İslam’ın birleştirici ruhundan başka sınımlanacak yer bulunamayacağını ifade eder Topçu. Bunun sebebi ise gayet açık ve nettir. Maddi unsurlar parçalanma ve sürekli bölünme şeklinde bir karakteri iktiza ederken, ruh cevherinde böyle bir durum söz konusu değildir. Bu cevherin özünde birlik vardır. Çoklukta birlik şeklinde yaşamak vardır. Ona göre Türklüğün asırlarca Allah lafzında birliğe ulaşma ideali taşıyan güçlü devleti uzun süre hayatini devam ettirmiş, bunu sağlayamayanlar ise ruh cephesinde zayıf düşerek parçalanmışlardır (Topçu, 2017b: 159-160). Bu birliğe varmak amacı ile başvurduğumuz sosyal ideallerin çoğunun yetersiz kaldığını belirten mütefekkirimize göre, maddi varlığımız itibari ile millet kalıp ruh dünyasında da birliğe ulaşmamız lazımdır. Millet vücudu maddi sınırlar taşısın da ebedi olmak için bu sınırların ötesine aşmak, ebediliğe yol almak gereklidir (Topçu, 2017b: 160)

Milliyetçiliğin hatalı bir evrim geçirdiği kanaatini taşıyan Topçu’ya göre, Batı’da yükselen milliyetçilik millî kin ve ihtiraslardan, sanayi ve kazanç davalarından beslenmiş ve Batı ruhunu boğmaya başlamıştır. Onların ruhunu boğan bu cereyanların bizde de hayranları olduğunu savunan mütefekkir bu kişileri ancak Türklük ve İslam’ı yıkmaya azmetmiş kişiler olarak görmektedir. Batı milliyetçiliğine meftun olanlar, kanaatince ruha hayat veren kaynakları kaybeden, ruhsuz hareket eden otomatlara benzemektedir (Topçu, 2017b: 157-159).

Ruhtan ve aşktan sıyrılan bir milliyetçiliğin ancak barbarlık ile yaşatılabileceğini ve bunun akabinde de parçalanıp yıkılmaya doğru bir süreç izleyeceği kanaatini taşıyan Topçu’ya göre bizi ebediliğe ulaştıran, ruh hayatımızın sayısız güzelliklerini bize yaşatan milliyetçiliğimizi yeniden ihya etmek lazımdır. Bunu yaparken gerekli olan kuvveti de yüzlerce yıllık mazimizde bulabileceğiz. Ona dönüp, ondan ders almak sureti ile Türk milletini selamet yoluna koyarak, millî tarihimizin serencamında ortaya konan sayısız örneği tekrarlama bu hususta elzemedir. Bunların yapılması ile onu hak ettiği yere ulaştırabileceğimizin ümidini taşımaktadır (Topçu, 2017b: 162)

Topçu, Soğuk Savaş Dönemi ile birlikte başlayan cereyanlarda, özellikle Amerika ve Rusya eksenli iki kutuplu dünya kavgasında milliyetçiliğimizi farklı bir cepheden okumaktadır. Ona göre uzun zamandır özlemini duymuş olduğumuz Türk milliyetçiliği ne Amerika'nın ne de Rusya'nın himayesi ile kurulabilir. Yardım ve himaye ile bu ulusu bir yerlere taşımak isteyenler aslında bu millete en büyük düşmanlığı yapmaktadırlar. Bunlar en az dıştaki düşman kadar tehlikeli olmakla beraber ruh hastası ve karakter yoksunu olarak itham edilmektedir. Bunu savunanlar aslında bir milleti mazisi ile birlikte öldürüp, toprağa gömmüş olmaktadır (Topçu, 2017b: 163). Bu ikili denklemde, milliyetçiliğin basit bir şekilde komünist karşıtlığı şeklinde kodlanmasını da oldukça abes bir vaziyette görmekte olan Topçu, hakiki milliyetçilik şuurunun çoğu insanda bir karşılığı ve manasının olmamasından kaygı duyar ve kimilerini Amerikan kültürünün ayakçısı olmakla yargılar (Topçu, 2017b: 173).

Millet kavramını: “kökleri mazide, gövdesi halde bulunan, dalları ve yaprakları ile istikbale uzanan; geçmiş, hal ve gelecekte hatıraları, temayülleri ve tasavvurları ile birleşmiş varlık” şeklinde tasavvur eden Topçu'ya göre, millet aynı zamanda geçmişten geleceğe uzanan bir nehir gibidir (Topçu, 2017b: 164). Bu millete can veren temel kuvvetler onun geçmişinde barınmaktadır. Yine bu kuvvetler geleceğin de yaratıcısı konumundadır. Bu noktadan hareketle o, milleti bir realiteye, milliyetçiliği ise bir ideale bağlamaktadır. Bu bağlamda kendisinde karşılık bulan milliyetçiliği ise şu şekilde özetlemek mümkündür: “Anadolu topraklarında İslam'ı ve onun ruhunu yüceltmeyi kendine gaye edinen, İslam'ın ruh ve karakterini özüne mal edebilmiş ruhçu bir milliyetçilik”. Milliyetçiliğin hakiki karakterini bulabilmesi, samimi ve ilmî bir hüviyet kazanması için gerekli olan hususları çağı kasıp kavuran hezeyanlardan uzak durmada ve felsefi bir sisteme bağlanmada görmektedir (Topçu, 2017b: 174).

Topçu'nun milliyetçiliğe bu yaklaşımı üzerinde Âkif'in oldukça büyük tesirleri olduğu müşahede edilmektedir. Âkif'e yüce bir ruh üstadı ve mürşit nazarı ile yaklaştığını ve onu buhran içinde kıvranan neslin bir kurtarıcı doktoru olarak gördüğünü söylemek mümkündür. Zekâ, duygu ve hitabet kuvvetlerinin kendisinde önemli ölçüde inkişafını gözlemlediğimiz Âkif, eserleri ile hayatını birleştiren bir fikir işçisi imajı çizmektedir. Veli edasına sahip, kalabalıklar içerisinde inziva ve çile hayatını devam ettiren, sanatı ile Allah'ı arama gayretinde olan bir kişiliktir. Topçu'ya göre Yûnus'ta karşılığını bulan



Allah'a kavuşma düşüncesi onda da terennüm etmiş ve eserlerinde bunu sıkça işlediği görülmüştür (Topçu, 2019d: 16-18).

Âkif'in milliyetçiliğini iki kısma ayırıp tahlilini yapan Topçu bu hususta şöyle bir değerlendirmede bulunur: Âkif'in milliyetçiliğinin bir ayağında onun ruhunun derinliklerine sinen mazi, mefahir ve ecdat duygusu varken diğer ayağında ahlaki şuur vardır. Âkif'te görülen ecdada saygı ve hürmet edasının, ilkokul yıllarından beri onu takip eden Topçu'da bir hayranlık uyandırdığı hakkında yazmış olduğu ifadelerden anlaşılmaktadır. Vatan kavramına Nâmık Kemal ile birlikte Âkif'in şiirlerinin ayrı bir hüviyet ve can kattığı kanaatini taşıyan Topçu'nun bu tavrı üzerinde onun eserlerini dikkatli bir surette okuyup tahlil etmesinin etkisi de büyüktür. Nitekim onun *Âsım* adlı eseri sayesinde hayatının büyük bir kısmında savunacağı Anadoluculuk düşüncesinin temellerini bulduğunu söyleyecektir (Topçu, 2019d: 45).

Dinî irade ve millî iradenin hiçbir eserde görülemeyecek olgunlukta Âkif'in eserlerinde işlendiği kanaatini taşıyan mütefekkirimize göre, Türk'ün Müslümanlıktan, Türk milliyetçisinin de İslam'dan ayrılamayacağını bizlere öğreten Âkif olmuştur. Milliyeti ırk ve kemiğe, Müslümanlığı ise hurafeci ve vatan algısı düşük bir şuura indirgeyen anlayıştan bizleri çıkarıp bu hususta bize farklı bir ruh veren Âkif'tir (Topçu, 2019d: 46). Dolayısıyla o sahip olduğu bu duruşla fikir dünyamızda önemli bir inkılabın da mümessili olmuştur. Ona göre Batı'yı taklit ile kendini bulma gayretinde bulunan toplumun içine düştüğü buhrandan ıstırap duyan İstiklal Şairi, millet bünyesinde yeni inkişafı oluşturacak bir ahlak devriminin de hamlelerini ortaya koymaya çalışmıştır. Batı'yı şeklen taklidin bizleri özümüzden uzaklaştıracağı kanaatini taşıyan Âkif, inkılabımızın köklerini yine kendimizde ve mazimizde aramamız gerektiğini söyleyerek dinî ve tarihî bir karakter arz eden söylem geliştirmiştir (Topçu, 2019d: 52-53).

## **2.5. Sosyalizm ve Anadoluculuk**

İslamcılık, Osmanlıcılık ve Turancılık karşısında yeni bir arayışın adı olan Anadoluculuk düşüncesi, milliyetçilik düşüncemizde önemli bir cepheyi oluşturmuştur. Özellikle Turancılık ve onun sınır tanımaz yani mahdut bir vatan toprağı kabul etmeyen anlayışına karşı bir reaksiyon olarak gelişmiştir. Bu akımın belki de en önemli tarafı, millet olarak özümüzün şekillendiği Anadolu vatanını milliyetçiliğimizde başköşeye koymasındır.

Asırlar öncesinde üzerinde çeşitli ulusları yaşatmış ve nice milletlerin istilasına uğramış Anadolu coğrafyası, Asya'dan gelen göçebe Türkmen'in mayasını yoğurmada önemli bir misyon üstlenmiştir. Burada yerleşik hayata geçen ve toprağı işleyen Türkmen, Anadolu toprağı ile bir kader birliğine varmıştır. Bu toprak onu işlemiş, ona yeni bir maya katmıştır. Tarihsel olarak karşımıza çıkan bu kader birliği, 1071 yılında Anadolu'nun kapılarının Oğuz evlatlarınca açılması ile başlamış ve günümüz dünyasına uzanmıştır.

Anadolu'yu Türk kültür ve medeniyetinin teşekkülünde başköşeye oturtan bu akım, önemli ölçüde *Anadolu Mecmuası* etrafında şekillenmiştir ve Anadolu'yu kültür, edebiyat, folklor, iktisat ve coğrafya gibi hususlarda ele alan yazılar bu mecmua aracılığı ile kitlelere ulaştırılmıştır. Hilmi Ziya Ülken, Mükrimin Halil Yinanç, Mehmed Halid, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu gibi isimlerin yanı sıra ünlü şairimiz Yahya Kemal Beyatlı'nın da bu harekete dâhil olduğu görülmekle birlikte, yazıları ile bu akıma destek olan isimler arasında yaklaşım farklılıkları da mevcuttur. Özellikle kültürel boyutta başlayan Anadoluçuluk fikrinin giderek siyasi bir hüviyete bürünmesi ve *Anadolu Mecmuası*'nın kapanması fikrimizi destekler mahiyettedir (Uçman, 1991: 144-145).

Anadolu ve onun tarihi ile bütünleşerek ortaya konan bu yeni milliyetçilik fikri, aslında daha önce sorulan: biz kimiz? sorusuna bir cevap bulma cehdi olarak yorumlanabilir. Bu yolda kendini arama cehdinde olanlar şüphesiz yukarıda sayılan isimlerden daha fazlasıdır. Bunları analize tabi tutup, görüşlerini tek tek anlatmanın bizi asıl maksadımızdan uzaklaştıracağı kanaatini taşıdığımız için vermiş olduğumuz ön malumatı yeterli görmekteyiz. Buradan hareketle, bu davanın önemli temsilcilerinden biri olarak tarihimizde öne çıkan ve diğer Anadolu düşünürlerine nazaran farklı bir ufuk ve çizgiye yönelen Nurettin Topçu'nun Anadolu tasavvurunu ele almaya çalışacağız.

Anadolu'ya dair bakış açısı ele alındığı zaman Topçu'da, kökünü tarihte bulan, ahlak ve din duygusunun ağır bastığı bir telakki ile karşılaşırız. Tarihte hareket ve yaşayışları ile bizlere öncü olan, ruh ve aksiyon adamları olarak beliren, övünç kaynağımız olan ecdat telakkisi bu hususta önemli bir rol oynar. Yine 1071 yılında Türk varlığına kapısını açan Anadolu, bu insanı yoğurmuş, İslam ile birlikte ona nice güzel değer ve haslet kazandırmıştır. Anadolu ve onun toprağı ile hemhal olan toplumumuz onda bir anlam bulduğu gibi, asırlar içerisinde ona nice güzel eserler kazandırmıştır. Vakti ile Anadolu toprağında hâkim olan ruh ve aksiyon karşısında bugün yaşanan durum Topçu'ya göre içler acısı bir durumdur (Topçu, 2017b: 177).

Etkilenmiş olduğu Hareket felsefesi cephesinden meseleye yaklaşan Topçu, bugün Anadolu'nun sahiplenilip, kalkınması hususunu da ahlakın tekrar ihyasına bağlar. Ahlakî olarak örneğini tarihte çokça bulduğumuz hususlarda bugün tam bir çürüme olduğunu düşünen mütefekkirimiz, Selçuklu ve Osmanlı'da görülen ruh abidelerinin ve sonsuza ulaşma aşkı ile tutuşan yüreklerin yokluğundan dert yanmaktadır. Bugün ruha teslim olan değil makinaya esir olan insan karşımıza çıkmakta ve insan onunla yarışmaktadır. Ona göre ihtiraslarının esiri olmaya başlayan insanlarımız ve bunun yanında sırtını saraylara dayayıp, ulema payesi ile ortalıkta gezinenler önce ruhumuzu baltalamış, ilim ve ahlakın da çöküşüne sebebiyet vermişlerdir. Tanzimat ve sonrasında ortaya atılan fikirler ve akımlar da bir fayda vermemiş, İstiklal Harbi sonrasında kavuşmak istediğimiz yücelik ve millî ruha kavuşmamız da çeşitli sebeplerle baltalanmıştır. Özellikle içimize yerleşmiş bulunan yabancıların da bunda sorumlu olduğu kanaatini taşıyan Topçu, burada olabildiğince kapalı bir üslupla, sert milliyetçi bir tutum sergilemektedir (Topçu, 2017b: 177-178).

“Mason kapitalizmi” şeklinde yorumladığı kapitalizm ve bunun yanı sıra komünizm düşüncesinin Anadolu topraklarında kök salmaya başladığını müşahade eden ve bunları Anadolu'nun hayat damarlarını istismar eden birer unsur olarak kabul eden mütefekkirimiz, bu iki cereyanı Anadolu insanını tarih ve dinden ve doğal olarak ahlaktan uzaklaştırmak isteyen birer düşman olarak telakki eder. Komünist karşıtlığı ile kendini konumlandıran dindar cepheyi de kapitalizme teslim olmakla yargılayan Topçu, bugün neredeyse “Parayı sevmeyen Allah'ı sevmiyor.” şeklinde bir kanaatin oluştuğunu belirterek bu hususta dindar cepheyi sermayeye teslim olmakla suçlar. Haksız kazanç, ihtikâr ve tamahkârlığın Müslüman cephe içerisinde yoğunlaşmasından rahatsızlık duyar (Bora, 2016: 82). Bu suçlama ve yargılamalardan öte, kültür ve ahlakta yaşanan bu yozlaşma ve değersizleşme karşısında nasıl bir tavır takınılacağı problemine, ruhu yüceltmeyi gaye edinen ve İslam'ı başköşeye oturtan bir Anadolu Sosyalizmi ile karşılık verir (Topçu, 2017b: 179-180).

Topçu için Anadolu Sosyalizmi, İslam'ın ahlak ve ruhuna teslim olma yolunda bulunan Anadolu insanını, kişisel menfaatlerinin ve ihtiraslarının dışına çıkarıp, ilahi bölgede, sağlam iradenin disiplini altına almak, millet yolunda seferber etmektir. Komünist ve siyonist dünya karşısında ancak bu düşünce ile mücadele edilebilir. Bu tavır aynı zamanda milliyetçilik olarak telakki edilmelidir ve toplumca sahiplenilmelidir (Topçu, 2017b: 29).

Milliyetçi duruşun ortak payede birleşme ve umumun hakkını gözetme şeklinde anlamlı olacağını kabul eden mütefekkirimiz, ferdi teşebbüse bırakılan iktisada, milletin ortak değeri olan dile karşı girişilen faaliyetlere, sefahat içinde bunalıma doğru gidilen ahlaksızlığa karşı vermiş olduğu tepkilerde milliyetçi bir yaklaşımının olduğunu bizlere sezdirmektedir. İslami şuurun da kardeşlik ve içtimai menfaati gaye edinen cephesini kendisine rehber yapan Topçu, “Zengin malında fakirin de hakkı vardır.” düsturunu sahiplenici, mal biriktiren, kapitalizme esir ve milyoner olan Müslüman imajını dışlayıcı bir yaklaşım içindedir (Topçu, 2017b: 29-30).

Temeli XVII. yüzyıl İngiliz İç Savaşı ve ardından yaşanan radikal hareketlere uzanan sosyalizm düşüncesi, ilerleyen süreçte evrim geçirmiş ve modern manada XIX. yüzyılda Avrupa’da sistematik bir hale gelmiştir. Bu düşüncenin teşekkülünde çok hızlı yaşanan ekonomik ve toplumsal değişmeler, bunlara ek olarak kentleşme ve endüstrileşme olguları da etkili olmuştur. Köylü ekonomi ve geleneksel temeller üzerinde sarsıcı tesirler oluşturmaya başlayan endüstri devri, bireyselci, kapitalist ve liberal değerlerin de yücelmeye başladığı bir dönemdir. Bu durum karşısında kendilerini farklı bir şekilde konumlandıran sosyalistler bireyselcilik yerine topluluk ve işbirliğini vurgulamış, kapitalist anlayışın ortaya koymuş olduğu kitlesel eşitsizliğin yol açtığı içtimai meseleleri eleştirme eğiliminde olmuşlardır. Köyden kente doğru başlayan göç dalgası, üretici olan köylü ve zanaatkârın şehirdeki fabrikaya düşük ücretlerle emeğini satması ve üretim çarkına teslim olmanın doğurduğu problemler sosyalist düşüncenin teşekkülünde önemli köşe taşlarını oluşturmuştur (Newman, 2005: 17-18)

Anadolu’nun yarımı için kendince kurtuluş çareleri arayan Topçu, ortaya koymuş olduğu üç aşamalı planın ilk kısmına sosyalist cemiyet nizamını koyar. Sosyalist cemiyet nizamının sonraki adımında, halkımıza sistemli ve inanılmış modern terbiyenin verilmesini gerekli görür ve son aşamada da kaynaklara inilerek İslam kültür ve ahlakının yüceltilmesi, hakiki dinin canlandırılması gerektiğini savunur (Topçu, 2017b: 181). Haksızlık, sefalet, işsizlik, kudretsizlik ve bizi felaha erdirecek bir otoritenin yokluğu gibi sebepler, ruhu temel alan bir sosyalist cemiyet nizamını gerekli kılmaktadır.

Anadolu’nun içerisinde bulunduğu maddi sefalet ve işsizliğin toplumumuzda açtığı yaraları kritik eden Topçu, bu hususta tam bir sosyalist yaklaşımla hareket etmektedir. Köylünün emeğini değersizleştiren sanayi ve teknik, emeğin karşılığında verilen çok düşük ücretler, istismar edilen işçiler, kapitalizm ve liberalizm ile birlikte gelişen sınırsız mal ve

para biriktirme hırsı, patronların emek karşısında verdikleri ve aldıkları, şehre göç eden köy insanının da istismarcı kapital düzende yer alma çabaları, kazanma ve doyum hırsı ile yanan bireylerin ihtirasları ve daha nice husus onun ele aldığı hususların başında gelir. Onun nazarında, sömürülen köylünün büyük şehirlere gidip sömürücü rolünü alma gayesi taşıması ise tam bir millî ve ahlaki facianın başladığını gösterir. İlahi tabiatın gereği olan emek ve alın teri ile kazanma duygusunun baş öncüsü olan köylünün, bugün hak ve helal kazanç yolundan vazgeçip kapitalist anlayışa geçmesi Topçu'yu rahatsız etmektedir. Kapitalizm ve sanayi devrinin kazanç yollarını birer şeytan hilesi ve sömürücü kuvvet telakki ettiği için de bunlara yönelen köylünün ruhunu kaybettiğini, insanlığının çehresini bozduğunu düşünmektedir (Topçu, 2017b: 182-185). Karşı olduğu bu durumu ve tipleri *Taşralı* adlı kitabında yer alan hikâyelerde detaylı bir şekilde resmeder ve ahlaki anlamda bozulma olarak telakki ettiği ana noktaları eleştiriye tabi tutar (Bergen, 2016: 93-94).

Toprağın büyük emekçisi Anadolu insanının içine düştüğü çaresizliğe oldukça müteessir bir surette yaklaşan Topçu, verdikleri büyük emeklerin karşılığını alamayan ve sermaye sahipleri önünde iki büklüm duran köylünün, ağalar ve kapitalist düzenin öncüleri tarafından ezilip sömürülmesine tahammül edememektedir. Bu konuda devletin üzerine düşen sorumlulukları olduğunu hatırlatır ve binlerce köyü olan Anadolu'nun, ruhu boğan teknik ve fabrikalara teslim olmaması için çabalar. Biz ve Allah arasında birlik halinde gözükün ve bizle O'nun arasında irtibat iradesi olan devlet bu meselenin çözümünde merkezde durmalıdır (Topçu, 2017b: 27). Devletçi ve otoriter bir yaklaşımla, ferdiyeti öldürmeyen ve yeri geldiğinde köylüye toprak sağlayan, emeğinin karşılığını hak ettiği şekilde veren, üretim ve tüketim dengesini düzene koyan idare, Anadolu'nun emek işçisine sahip çıkacaktır. Sahip çıkılan Anadolu insanı bu hamlelerle teknik ve üretimin kucağına atılmayacak, kapitalist ve liberal anlayış çerçevesinde gelişen sömürü düzenine kendini kaptırmayacak ve özündeki temizliği bozmayacaktır.

Köylüyü ve Anadolu insanını ondan uzak yaşayarak değerlendirmeye çalışan münevverlere de ağır eleştiriler getiren Topçu, onları bir nevi milletine karşı körlükle itham eder. Köylüyü cahillik, gerilik ve dünya tanımazlık gibi ifadelerle değerlendiren münevverleri geri bir medeniyetin çocuğu olarak kabul eder (Topçu, 2019e: 117). Buna karşın kendisi köylüyü olabildiğince farklı yorumlar. Köylü, melek ve şeytan gibi kavramlar ile değerlendirilmenin ötesinde, iyi ve kabiliyetli yönleri olan insandır. Zaafları olması da kaçınılmazdır. Yokluk ve belalardan doğan kusurları da olmuştur. Onun

medeniyet inşa eden kabiliyetleri inkişaf ettirilmemiş, başkası çıkarına kullanılmıştır. Dışardan gördüğü çeşitli baskı ve zulümler de onun fıtratında hile kabiliyetini ortaya çıkarmıştır. Ona göre, özellikle Osmanlı Dönemi ve Cumhuriyet Dönemi'nde uygulanan vergi politikaları karşısında oluşan, aç kalma korkusu ve malını vermemek için köylünün çeşitli hilelere başvurması olayı bir ahlaksızlık olarak telakki edilmemelidir. Mütefekkirimiz açısından yokluk ve hürriyet yoksunluğu köylüdeki bu kötü hasletlerin oluşmasında temel rolü üstlenmiştir (Topçu, 2019e: 118). Üretici pozisyonunda ele aldığı Anadolu insanının, din ve tabiat metafiziği içerisinde kendini yetiştirdiği kanaatini taşıyan Topçu, onu şehir adamına üstün tutar çünkü o, ihtirasların ve heveslerin peşinden koşan değil kendi kendini yetiştiren insandır (Topçu, 2019e: 129).

Bu bağlamda son olarak, Topçu'nun Anadolu'ya Sosyalizm yaklaşımında, kendisinin de değindiği hususu hatırlatmakta yarar görüyoruz. Onun sosyalizmi temel alan yaklaşımı komünizme yaklaşmaz. Ruhçu ve Anadolu'ya Sosyalizm kavramını kullanması ve savunması neticesinde birçok çevreden arkadaşları ile arası dahi açılabilir da o, ısrarla tezini savunur. Ona göre komünizm ile sosyalizmi özdeş olarak algılayanlar aslında kavramsal manada yeterli bilgiye sahip değildir. Bunun haricinde liberal ve kapitalist yaklaşımların patronları ve onlara destek sunan medya organları da bu kavramın hakiki düzeyde anlamını çarpıtmaktadır. Sosyalistler fakirler, mazlumlar ve çalışanlar için hak arama gayreti ile ortaya atılmaktadır (Topçu, 2017b: 195). Bu yüzden sosyalizm onun nazarında İslam'ın özünde yer alan hak davasıdır ve nefsin müdafaası amacı ile değil de Allah'ın bir emri ve dava olarak ele alınırsa gayeye ulaştırılabilir (Topçu, 2017b: 199). Komünistler bu kavramın arkasına saklanıp kendilerini gizleme gayretinde bulunsalar da tatbikatta oldukça farklı bir yaklaşım sergilemektedirler. Çiğnenen sosyal adaletin tesisi için seçtikleri yol çetrefilli ve yanlıştır. Yalnız işçi sınıfı üzerinden yürüyecek ve onun yapacağı bir devrimle içtimai adaleti sağlayacak hareket mütefekkirimize göre son derece akıl dışıdır ve insanları içine attıkları sınıf zorbalığı tam bir istismar yoludur (Topçu, 2017b: 41). Herkesin eşit konumda olduğu bir toplum ütopyası, işçi sınıfının silahlı diktatör bir sınıf yaratması ve diğer sınıfları ezmesi neticesini vermiştir. Bunların hepsinden de öte amaca giderken bu düşünce, kendisi gibi düşünmeyenlere ve mülkiyete karşı bir kin ile hareket etmekte ve harbe tutuşmaktadır (Topçu, 2017b: 37).

Anadoluculuk düşüncesini sosyalizm ile birleştirme gayretinde olan Topçu'nun bu hususta kendine özgü bir anlayış meydana getirdiği net bir şekilde anlaşılmaktadır. İdeolojik

cerayanların ve Soğuk Savaş Dönemi'nin dünya üzerinde derin buhranlar yaşattığı dönemde o da bir çözüm yolu önermektedir. Bu yolun hatlarını çizirken de felsefi düşünüşü elden bırakmaz ve toplumunun içinde bulunduğu atmosferin gerçeklerine sadık kalmaya çalışır. Her şeyden önce nizamın gayesinde yine bir ahlakilik sezilmektedir. Haksız kazancı eleştirmesinde, insanlar sömürülürken vermiş olduğu tepkide, kâr hırsı ile delicesine üretim yapılırken insanların tekniğe kurban edilmesine duyduğu öfkede ve daha nice hususta bir ahlak davasına giden yolun izleri vardır. İslam'ın ve sosyalizmin tavsiye ettiği cemiyet şuurunu yüceltme gayreti, İslam'ın bizleri men ettiği mal hırsı ve emek hırsızlığı onun temel tezinde önemli birer ayrıntıdır.

Onun kurduğu hayalde milletimizin dini: milletin ahlakını ve yüreğini yoğurup ona ışık olan İslam dinidir. Büyük vatanımız Anadolu toprağıdır. Soyumuz Oğuzlardan gelmiş ve Anadolu'da hayat bulmuş Türk soyudur. Dilimiz, tarihin serencamında olgunlaşp zenginleşen Türk dilidir. Devletimiz otoriteye sahip, merkeziyetçi ve mesuliyetli devlettir. İktisadi sistemimiz ise halkın ihtiyaçlarını karşılayan, fertleri iş ahlakı ile bezeyen, ruhçu sosyalist bir sistemdir (Topçu, 2019e: 165).

### 3. EĞİTİM ELEŞTİRİLERİ VE NURETTİN TOPÇU

#### 3.1. Topçu'nun Eğitim Düşüncesine Yön Veren Temel Dinamikler

Modern pedagojik yaklaşımlarca birçok farklı şekilde tanımlandığına şahit olduğumuz eğitimin, insan hayatında önemli bir konumda bulunduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bu yolda özellikle insanın kendisini ve çevresindekileri olgunlaştırıp düzene koyma çabası oldukça dikkat çekicidir. Birçok farklı disipline değişik şekilde tanımlandığına şahit olduğumuz eğitim en genel manası ile : “bireylerin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme süreci” olarak kabul görmektedir (Ertürk, 1975: 12). Bu tanımlamanın ötesine geçtiğimizde, aslında eğitimin çok cepheli bir boyut ihtiva ettiği açıkça müşahade edilebilir. Fertlere kişilik, değer ve yetenekler kazandırma boyutu ile bireysel; toplumsal değerleri koruma, yenileme ve değiştirme ile de toplumsal bir yapı arz etmektedir (Bilhan, 1991: 8). Onu öğretimden ayırırken şu hususa dikkat etmek de son derece elzemdir: Öğretim belli program ve amaçlar doğrultusunda sınırlı kalırken, eğitim tüm ciheti ile insanı geliştirmeye ve mükemmelleştirmeye dönük ahlaki bir etkinlik olarak belirmektedir (Yayla, 2005: 7). O, yeri geldiğinde şahsiyeti yücelten fertler de yetiştirebilir; yaşayış ve mücadelesi ile aksiyon adamlarını da yeryüzüne armağan edebilir. Bazen de tarihin görebileceği en acı ve vahşi karakterleri yaratıp insanlığın kaderine birer musibet olarak bırakabilir. Ayrıca her medeniyetin sahip olmuş olduğu insan telakkisi ve hayata bakış zaviyesi de eğitimde önemli birer faktör olarak belirmektedir.

Kaynağı insan, gayesi de insanı yetiştirme olan eğitim, elbette fert ve toplum kaderinde sayılı büyük cephelerden birini teşkil eder. Büyük olmanın yanında asıl bilmemiz gereken husus, insanın olduğu bir yerde felsefenin de olması gerektiğidir. İnsanın kendini anlamlandırma ve içinde bulunduğu kâinatı tanımada en büyük rehberleri olan düşünce ve felsefe, eğitim söz konusu olduğunda bir köşeye çekilemez. Olması gerekenin ne olduğunu sorgularken eğitimi bir köşeye atamaz. Dava olarak insanı ele aldığı için, onun içinde bulunmuş olduğu yapılara ve faaliyetlere de anlam katmaya çalışır. Eğitimin hedeflerini belirlemede, içerik geliştirilmesinde, öğretim metotlarında öğretim doğasına ilişkin düşüncelerin ortaya konularak uygulamaya yansıtılmasında ve değerlendirilmesinde fayda sağlar (Ersözlü, 2009: 53). İşte bu noktada anlam katma çabasının bir tezahürü olarak



karşımızda eğitim felsefesi kavramı belirir. Frankena'nın ifade ettiği şekliyle eğitim felsefesi: "Eğitimin ne olduğunu tartışan, onu belirleyen faaliyetleri ve eğitim alanını meydana getiren kavramları sorgulayıp çözümleyen felsefe disiplini olarak anlaşılır." (Akt. Cevizci, 2014: 338). Brauner'e göre ise eğitim felsefesi: "süreç olarak ele alındığında, eğitimi engelleyen sorunlar kadar, eğitime yön veren kavramları, düşünceleri ve ilkeleri açıklama etkinliği olarak belirtilebilir." (Akt. Büyükdüvenci, 1982: 295). İnsanın kendisi ve insanlık için değer yaratmasında, insanlık kültürünün tarihsel bağlarının korunup geliştirilmesinde, değerlerin yaratılmasında eğitime rehber olma görevinde de yine eğitim felsefesi karşımıza çıkar (Akdağ, 2008: 17). Eğitimin gayesi, eğitimi belirleyen temel faktörler, eğitim ile alakalı olan kavramların sorgulanması bu disiplin açısından önem taşımaktadır.

İlk filozoflardan günümüze kadar üzerinde fikirlerin hassasiyet ile yürütüldüğü eğitim, kapsamı oldukça geniş bir faaliyet alanı olmanın yanı sıra bünyesinde birçok unsuru barındırmaktadır. Öğrenci, öğretmen, içerik, tutumlar, değerler, gayeler ve daha nice eğitimde belirleyici birer unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Belirttiğimiz bu kavramlardan yola çıkarak eğitim felsefesinin ontolojik, epistemolojik, etik ve politik gayeleri olduğunu müşahade edebilmek mümkündür. Öğretmen ve öğrenci münasebetleri eğitimin ontolojisini, bilgi ve öğrenme teorileri epistemolojisini, öğretirken dikkat etmemiz gereken ölçütler, değerler ve ahlak eğitimi etik boyutunu, sosyopolitik amaçlar ise eğitimin politikasını oluşturmaktadır. Yine felsefeye araştırma niteliği bakımından benzediği için eleştirel, normatif ve analitik boyutlara da sahiptir (Cevizci, 2014: 339-340).

Yukarıda ifade etmiş olduğumuz kavramsal çerçeveden sonra asıl meselemize geçiş yapabilir ve Topçu'nun eğitim anlayışını irdelemeye koyulabiliriz.

İslami hassasiyetini Hareket felsefesi ile birleştiren ve yeni bir terkinin mimarı olan mütefekkirimizin, maarif kavramı ile ifade ettiği eğitimi; millet ruhunu yapan ve şahsiyeti yücelten bir faaliyet olarak yorumladığı ifade edilebilir (Topçu, 2019f: 30). Eğitime her şeyden önce ruh ve hayat verecek bir felsefenin gerekliliğinden bahseden Topçu, en başta bireyi maddeye değil, daha çok ruha doğru yücelten yeni bir telakkinin inşa edilmesini zaruri olarak görmektedir. Savunduğu temel fikirlerin odak noktasında bir ahlak davası inşa etme gayesi göze çarpmaktadır. Hareket felsefesi çerçevesinde sonsuzluğa ulaşan bireyin davası nasıl ki bir ahlak davası olarak zuhur edip nihayete erdi ise eğitimin gayesi de buna dönük bir şekilde ele alınmıştır. Bu açıdan onun temel felsefi düşünce yapısının

eğitim ile ilgili hususları da şekillendirdiği açık ve net bir şekilde söylenebilir. Maddeye teslim olmaktan ziyade, ruhi olana kavuşmayı arzu eden bu spiritüalist anlayış, eğitim ve öğretim metotlarına kadar tesirini hissettirmektedir.

Özellikle son birkaç yüzyıldır Batı uygarlığı karşısında alınan ağır yenilgiler, aşağılık kompleksleri ve ahlaki çöküntüler neticesinde ulus olarak içinde bulunmuş olduğumuz buhranlardan rahatsızlık duyan Topçu, kurtuluşu maarifte bulmaktadır. Hasta olarak gördüğü bugünkü neslin ancak maarifin desteği ile doğrulup dirileceğine inanmaktadır. Uzviyetten ilme, ilimden felsefeye, felsefeden sanata ve ahlaka, oradan da dine yükselişini elzem gören mütefekkir açısından bu istikamet, şaşkın nesli uyandırabilir ve Allah'a ulaşan yolda yeniden canlanmamızı sağlayabilir. Bu uyanış ve canlanması sağlayacak şey ise maarifin yükseltilmesidir (Topçu, 2019f: 29). Maarifin yüceltecek mektep ise insan mektebi olmalıdır. Ona göre bizi kendi ruhumuza ulaştıran, her hareketimizin ahlaki değerini tanıtan, hayâ sahibi ve temiz yürekli insanlar yetiştiren, tarih şuuruna sahip, vicdanlara Allah'ın huzurunda yaşamayı öğreten bir mektep ancak derdimize çare olabilir (Topçu, 2019f: 47).

Varlığı akılla elde edilen bilgiler sonucunda anlamlandırma çabası olan realist eğilim, yalnız maddeyi esas kabul eden pozitivizm ve doğadan hareketle varlığı anlamlandırmaya çalışan natüralist anlayış karşısında idealizmin kodlarını kendisinde bulduğumuz Topçu'da varlık, değişik bir cepheden anlam kazanmıştır. Varlığı tanımış olduğumuz şeylerden ibaret sayan bir yaklaşımı benimsemediği için onun, maddi varlık ve bilgiye karşı ideal ve sonsuz olanı arama gayreti içerisinde olduğu net bir şekilde belirlemektedir. Tanıdıklarının kendine yeteceğini sanan cahil insanın kalbinde yatan darlık ve ruh tahammülsüzlüğünün sebebini bu yanılgıda bulan Topçu, bunu aşabilmenin yolu olarak gerçeği öğrenmeyi öne sürer. Gerçeği öğrenmeye yönelik attığımız adımlar, sınırlı varlıklardan ziyade, sonsuz varlığı bize müjdelemektedir. Sonsuzda ulaşacağımız huzura ancak bu arayışla gidebileceğimiz ve de bilme ve öğrenmenin hazzına bu şekilde kavuşacağımız düşüncesindedir (Topçu, 2019f: 54).

Platon'da idealar âlemi şeklinde beliren sonsuzluk düşüncesi, Topçu'nun dünyasında yaratıcı olan Allah kavramı ile bütünleşmiştir diyebiliriz. Hareket felsefesi ve tasavvuf düşüncesindeki vahdet-i vücûd anlayışının da kendisinde derin tesirler oluşturmuş olması nedeniyle maddeye ve duyulara indirgenen varlık âlemini yeterli ve gerçek olarak görmez. Aşk ile hemhâl olmuş, hakikate ulaştıracak bir varlık tasavvurunun peşinde koşmuştur.

Varlığa yüklediği anlam onun dersi, içeriği, muallimi, mektebi ve öğrenciyi tanımlamasına kadar sirayet etmiştir. Söz gelimi ders mukadderatımızın bilmecesini çözmeye gayret etmeli, mektep hayatın çokluğuna nazaran birliğe götürmeli, muallim ve talebe de ıstırap çekerek öğretmeli ve öğrenmelidir. Hakikat dersi, gözlerin görmediğini, akıl ve idrakin yarattığı manzara içerisinde seyretmedir. En büyük ders ise Levh-i Mahfuz'da görülen ve benliğimize yerleşendir. İyi bir ders ise hakikat talebesini, yani öğrenenin şuurunu sonsuz ufuklara taşıyan derstir (Topçu, 2019f: 53-54).

İdealizmin eğitim teorisinin, anlamını daimicilikte bulduğunu söylemek mümkündür. Bu minvalde daimiciliğin, bireylerin entelektüel ve manevi potansiyellerinin gelişimi ile yakın bir münasebeti olduğu söylenebilir. Daimicilik insan yaşamının değişmez temalarına vurgu yapmakla birlikte, olgulardan ziyade ilkelerin öğretilmesini, insanı insan yapan değerlerin yüceltilmesini ister. Tekniğin gereğini yerine getiren, günün şartlarında bir mesleğe bağlanıp kalan birey anlayışı yerine önce insan olma gayretinde bulunan birey anlayışını ön planda tutar (Cevizci, 2014: 342-343). “Bize insan mektebi lazım.” diyen Topçu da aslında bu düşünce paralelinde hareket etmektedir. Aydınlanma ve Sanayi Çağı ile birlikte dünyada meydana gelen gelişme ve değişimler neticesinde insanın almış olduğu rol ona göre insanı demirin, makine ve tekniğin esaretine sokmuştur. Esarete uğrayan insanoğlunun maarifi de bir bozulma halindedir. Tekniğe hizmeti gaye yapan maarif, ruh dünyasını kaybetmiş ve asıl gayeden sapmıştır. Aşk ile kendisine yönelmesi elzem olan sonsuz varlık ve nihai gaye terk edilerek geçici dünyanın ve olguların bilgisinin aktarılmasının bir amaç olarak belirmesi maarifi baltalamaktadır. Şahsiyeti olgunlaştırıp insan olma bilincini kavrayacak bir maarif ancak sonsuzluğun bayrağı altında toplanmayı bilenlerce mümkün görünmektedir (Topçu, 2019f: 45-47).

Topçu'ya göre değişmez ilkeler ve ahlaki olgular yerine eşyanın bilgisini vermeyi, formüller ezberletmeyi, maddeyi yüceltmeyi esas alan eğitim anlayışı, mukadderatımızın bilmecesini çözmede yetersiz kalmaktadır. Manasız bir surette, bilgileri yığınla şuura doldurmak ise bizi düşünceden mahrum bırakmaktadır. Ruhta fırtınalar koparması gereken muallimin ezberci bir tutuma kaçması da benliğimizin iktidarı üzerinde yıkıcı bir tesir oluşturmaktadır (Topçu, 2019f: 53).

Duyu ve akıldan ziyade kalp, sezgi ve ilham gibi içsel ve ruhi unsurların kendisinde yüceltildiğine şahit olduğumuz Topçu'nun bilgi anlayışı da eğitim düşüncesinin şekillenmesinde etkili olmuştur. Bu açıdan baktığımızda onun realist anlayışa pek sıcak

bakmadığı müşahede edilebilir. Neyi öğrenelim? sorusunu irdelerken bilgiyi: “Allah’tan eşya zerrelere doğru derece derece basamaklanan hakikatler sahnesi” olarak yorumlaması bize bu hususta önemli ipuçları vermektedir. Her şeyi gelişigüzel öğrenme çabası ile hareket edenleri de şaşkınlıkla karşılayan Topçu açısından öğrenmemiz gereken bilgiler, öncelikle şahsiyetimizi inşa edecek âlemle ilgili olmalı ve ardından da şahsiyetin hayatı için var olması zaruri bilgiler edinilmelidir. Varlığımızın en derinine nüfuz etmesini istediğimiz bilgiler mutlaka şahsiyetimiz ile bağlantılı olmalı ve her görüp duyduğunu öğrenme gayretine girmenin faydasız ve değersiz olduğu bilinmelidir. Zihni boş yere dolduracak bu şeyleri tasfiye etmesini bilmek aslında düşüncenin hareketi olarak karşımızda durur. Düşüncemizin ilk işi neyi bilip, neyi bilmemek olmalıdır. Ancak bu istikamette yol alan düşünce faal ve gayeli bir hal alabilir (Topçu, 2019f: 55-56). Her şeyi öğrenciye öğretme gayesi taşıyan mektep ise ayrı bir sorun dünyasının mimarı olmaktadır. İlkokul seviyesinde yoğun olarak aktarılan eşya bilgisinin ve daha üst düzeylerde okutulan bazı derslerin yoğun içerikleri nedeni ile öğrenciyi düşüncesiz hale getirdiğine inanan Topçu, günün mektebini de bedbaht olarak yorumlar ve mektebin ruhlara istikamet gösteremeyişinden dert yanar. Zamanın hayatta meydana gelen hadiseleri ile zenginleşen ve derinleşen ilim disiplinlerini hep birlikte insan şuuruna sığdırmaya çalışmak, onun cephesinde son derece anlamsız bir gayret olarak algılanır. Böyle bir çaba aynı zamanda öğrencilerin şahsiyetini sekteye uğratmakta ve törpülemektedir (Topçu, 2019f: 56-57).

İdealist eğitim anlayışında öğretmene verilen misyon, Topçu’da da benzer bir şekilde karşılık bulmaktadır. İdealistlere göre öğretmen, öğrencilerine önemli olan şeyleri seçmek, en derin tarzda düşünce seyrini geliştirmek ile mükelleftir (Bayraklı, 1986: 210). Zihnî yapıyı geliştirmek onların sorumluluğundadır. Bu açıdan bakıldığında mütefekkirimiz Topçu açısından muallimin önemli görevlerinden biri, hakikatlere ulaşmada önemli bir vasıta olan akli keskinleştirmektir. Fakat onun bu aşamada idealistlerden farklı olarak, bir mutasavvıf edası ile kalbe ayrı bir yer verdiği rahatlıkla ifade edilebilir. Tasavvuf düşüncesinde ayrı bir yere sahip olan kalp, onda zihinden daha yüce bir noktada konumlanmaktadır. Nitekim temelde sezgi ve ilhamı önceleyen, bilginin içsel süreci ve kalp ile olan bağlantısını ön planda tutan mütefekkirimiz, aklın duyular ve ilham arasında ancak bir köprü vazifesi görebileceğini kabul eder. Bu sebeple akli tamamen reddeden bir nihilist yaklaşımdan uzak olmakla birlikte onu her şeyin ölçüsü yapan realist tavırdan uzaktır. Hakikate ve ideal olana yürüme yolunda, aklını kalbe ve ilhama hizmetkâr kılmaya çabalayan bir tutum içerisindedir.

Topçu açısından muallim, nesilleri hakikate bağlayacak bir aşkın mimarı olmalıdır. Muallim kültürü sahiplenecek, inkılabın gerçek manasını kavrayacak olmanın yanında bir mürşit edası ile hakikat davasının önünde yürüyen olmalıdır. Bilmediklerini insanlara ve gençlere kitaplar da nakledebilir fakat muallim bir nakilci olmanın çok ötesindedir. Bilinmeyenleri yığınla kafaya doldurma gayreti, öğrenenleri skolastiğin içine hapsedmektedir. Böyle bir yaklaşımın ancak örümcek kafalı yığınlar oluşturacağını öne süren Topçu muallime ayrı bir görev yükler. En başta kültürlü olması gereken muallim kafaları işletmeyi bilmeli, tüccar edası ile para kazanmayı değil ruh mimarı olmayı tercih etmeli ve bilmeyi de harekete hazırlayıcı bir unsur olarak görmelidir (Topçu, 2019f: 55-57).

Mütefekkirimiz açısından mektebi maddi sınırlarla tanımlamak doğru kabul edilmez. Mekân üzerinden mektebi anlamlandırmaya çalışmak makul bir yaklaşım olarak görülmez. Çünkü yeri geldiğinde birkaç genç tarafından, kalp etrafında kendini arama gayreti de mektep oluşturabilir (Topçu, 2019f: 57). Bu açıdan bakıldığında mektep, ruha sunulacak iksirler halinde hakikatler üzerinde yapılan seçimle, alıcı gönüllerin birleştiği yerde vardır. Yeri geldiğinde aile de bir mektep olmaktadır. Örf, gelenek ve karakter hamurumuzun yoğrulduğu aile kurumu aynı zamanda sabır, müsamaha, şefkat, sevgi ve anlayışın mektebidir (Topçu, 2019f: 59). Ticareti, dervişliği, meslekleri ve birkaç farklı noktayı da mektep olma ciheti ile ele alan Topçu açısından mektebin, somuta indirgenmiş olmaktan ziyade, soyut bir şekilde ve kazanılan değerler açısından tasavvur edildiği apaçık görülmektedir. Somut boyutu ile okul yapılarına da eleştiri getirmiş olsa da bu husus değer ve misyon eleştirisine göre ikinci planda kalmaktadır. Her şeyden öte mektep, maddi âlemden mana âlemine yücelmenin, disiplinin, çokluktan birliğe varmanın, kaide ve nizamın bulunduğu her yerde mevcuttur. Bunlara rastlanmayan yerde mektebin olduğunu söyleyebilmek ise oldukça güçtür. Mektep kaideleri fertlerin benliğine katmakla mükelleftir. Aksi halde kaidersiz yaşayan fertler hoyrat bir fitrata bürünür (Topçu, 2019f: 61-62).

Topçu'nun mektebe yönelik söyledikleri yukarıda belirtilen hususlarla sınırlı kalmaz. Günün mektebini, eldeki bilgileri genç dimağların hafızasına hedefsiz ve gayesiz bir şekilde doldurmaya çalışan cihaz olmakla itham eder. Mektep ona göre hayata dikkat etmesini bilen iyi bir müşahit, münekkit ve mustarip yetiştirememektedir (Topçu, 2019f: 62). Buradan yola çıkarsak aslında o, mektepten hayat sorgulayıcı ve harekete bağlanmış

fertler yetiştirmesini istemektedir. Bilgiyi olduğu gibi eleştirmeden alan ve yığın şeklinde hafızaya depolayan fertlerde yeni inkişafların zuhuru mümkün görünmemektedir. İnsanlık üzerinde derin tesirler uyandırabilecek yeni inkişaflar ancak tenkit ile mümkün olabilir. Nitekim Sokrat'ı büyük yapan ıstıraba sahip oluşu ve tenkididir. Tenkit etmese adaletin özüne ulaşabilir miydi? Tenkidi ile çığır açmasa asırlarca kendisinden hayranlıkla bahsedilebilir miydi? Tenkidi öğrencisi Platon'a aşılmasa Platon yüzyıllara seslenebilir miydi?

Yüzyıllardır gerilemekte olan Osmanlı'nın çeşitli arayışlara girmesi tarihin bize gösterdiği önemli bir hakikattir. Bu arayışlarda devletin çöküşünü engellemek için çeşitli girişimlerde bulunulmuş; eğitim, iktisat, yönetim vb. birçok sahada ıslahat ve yenileşme hareketleri meydana getirilmiştir. Askeri ve iktisadi sahada öncelik kazanan bu hareketleri ilerleyen yüzyıllarda eğitim ıslahatları takip etmiştir. Avrupa'ya öğrenci gönderme ile başlayan süreç Tanzimat sonrasında daha belirgin bir hal almaya başlamıştır. Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde iyice belirginleşen bir nokta dikkatimizi çeker. Asırlarca devlet bünyesinde en temel eğitim kurumu olarak gördüğümüz ve İslami algılayışın kendisinde önemli bir yer tuttuğu medrese karşısında, Batı örnek alınarak teşekkül eden yeni eğitim müesseseleri karşımıza çıkmaktadır. Gaye, içerik, muallim ve daha birçok hususta medreseden ayrılan yeni kurumlar, imparatorluk bünyesinde ihtiyaç duyulan insan profilini yetiştirmede önemli misyonlar üstlenmişlerdir. Batı örnek alınarak ihdas edilen eğitim kurumlarında başta Fransız maarifi olmak üzere Avrupa ülkelerindeki temel eğitim yaklaşımları etkili olmuştur (Topçu, 2019f: 42). Tanzimat ve Meşrutiyet ile hız kazanan eğitimde yenileşme hareketlerini benimsemeyen Topçu, bu hamlelerin reform mahiyeti taşımadığına kanaat getirmektedir. Hakiki bir inkılabın ıslah edici olması gerekirken bizde bu hamlelerin yapılmasının medresenin ruhunu ıslah edemediğini savunur. Yenileşme hareketinin İslam kültürünü budayıp yerine Batı kültürünü koyduğu kanaatini taşır (Topçu, 2019f: 42).

Milliyetçiliğini İslam düşüncesi ile birleştirdiğini daha önce ifade ettiğimiz mütefekkirimiz, eğitime milliyetçi bir tutumla da yaklaşmaktadır. Dinî ve millî değerleri, milletin tarihi ve özünde yer alan realiteyi göz ardı eden düşüncelerin bize reçete olmaktan ziyade daha çok bunalım getireceğini öne sürmektedir. Ruhi olanı ve dini yücelten bir geleneğin takipçisi olan Türk toplumunun, pozitivist ve pragmatik anlayışları temel alan maarıftan hayır göreceği düşüncesi ona göre kelimenin tam anlamı ile boş bir hayaldir.

Modern dönemin gereği olarak, teknik adamını yetiştirmeye gayret eden bugünkü mektebin derdi, insan yetiştirmekten ziyade fabrikaya usta yetiştirme olmuştur. Ruh, inanç ve idealden yoksun bir öğretimin gençliğe karakter yerine hüneri vererek onu aşağı varlıklar seviyesine indirdiği kanaatini taşır (Topçu, 2019f: 45).

Yabancı ve yabancı dille eğitim yapan mektepleri de ele almayı ihmal etmez Topçu. Onların giderek çoğalmasından rahatsızlık duymaktadır. Ayrıca ulusun en önemli varlıklarından biri olan dil meselesinde uygulanan sadeleştirme hamlesi de adeta dilin kıyımı ile sonuçlanmıştır. Onun nazarında millî dilin çeşitli hamleler ile alaşağı edilip yabancı dilde eğitim yapan kurumların revaç bulması, millî şuurda derin yaralar açmakla kalmayacak belki de millet bünyesinde kıyım yapacaktır (Topçu, 2019f: 44-45). Yabancı ve azınlık millet mektepleri ise onun açısından çözüm bekleyen bir meseledir. Nitekim kapitülasyonlar ve azınlık hakları çerçevesinde imparatorluk bünyesinde açılmaya başlayan bu mekteplerin sayısının giderek arttığı, misyonerlik hareketlerinde ve azınlık unsurların devlete karşı olan eylemlerinde faal rol aldıkları dikkatimizi celp etmektedir (Okur, 2005: 4). Yapmış oldukları misyonerlik faaliyetlerinin yanı sıra, onların eğitimine hayranlık duyan ve çocuklarını bu okullara gönderme gayretinde bulunan Türk insanını da ağır şekilde topa tutan mütefekkirimiz açısından azınlık okulları, millet kültürüne saplanan birer hançer olarak değerlendirilmektedir (Topçu, 2019f: 63).

Topçu'nun eğitim düşüncesine yön veren temel dinamiklerden biri de üniversiteye atfettiği misyon ve onunla yücecek Anadolu davasıdır. Günün gençliğinin kurtuluşunu ve eğitim kurumlarımızın hakiki bir mektebe dönmesini sağlayacak ana unsurlardan biri olan üniversitenin, çözüm üretmekten ziyade kavga ve ihtirasların boy gösterdiği bir kurum haline dönmesi onda ıstırap kaynağıdır. Ona göre, muhtariyeti derebeyliğe çeviren üniversite mektebinin ulviliği giderek yok olmakta ve üniversite gençlerin içinde bulunduğu buhranın baş mimarlarından biri olmaktadır. Ticari kaygılarla hareket eden üniversite hocaları, kifayetsiz eserler basıp onlar üzerinden para kazanmaya çalışan akademi insanları, ilmî bir terkip oluşturmaktan uzak olan ve çeviri faaliyetleri ile ortaya konan eserler, ilmî salahiyyete sahip olmayıp akademide yer işgal ettiğine inandığı kişiler hedef tahtasındadır (Topçu, 2019f: 160-161). Eleştirilerine baktığımız zaman onun yönetsel olan cepheden ve kişilerden hareketle aslında ahlaki bir eleştiriye uzandığı söylenebilir. Nitekim onlardan buldukları konunun hakkını verecek bir sorumluluk ve

ahlaki duruş beklemektedir. Ticari kaygılarla yazılan kitapların öğrencilere satılması gibi hususları eleştirmesi aslında onun etik boyutuna da ayrı bir ehemmiyet verdiğini gösterir.

Kültür ocağı olan ve bir medeniyetin taşıyıcılığında önemli bir köşe taşı teşkil eden üniversite, Topçu'ya göre yukarıda sayılan olumsuz vasıflardan sıyrılmalı ve bir Anadolu davasına sahip olmalıdır. “Profesörlerimiz köy çocuğunu okutmaya başlayınca memleket de kurtulacaktır.” beyanını duyduğu günden beri bu fikri sahiplenmekte olan mütefekkirimiz, şöhret ve ihtiraslardan arındırılmış, Anadolu'nun ve onun ruhunun yüceltilmesini ıstırap haline getirmiş akademi insanları ve muallimlerin özlemini çekmektedir. Öncü neferler Anadolu'nun çocuklarında gömülü bulunan zekâ kabiliyetini inkişaf ettirmeli ve Anadolu'nun çocuklarını insanlığa örnek olacak bir medeniyetin öncüsü yapmayı kendilerine ülkü edinmelidirler (Topçu, 2019f: 66).

Dünyada 68 Kuşağı olarak bilinen cereyanın dünyaya salmaya başladığı hararet ve ateş ülkemizde de hissedilmeye başlamıştır. Komünist ve kapitalist anlayış etrafında iki cepheye savrulan dünyada, yeni arayışlar büyük kavgaları doğurmuş ve uluslar bünyesinde birçok buhranlar yaşanmaya başlamıştır. Gençler ise buhran ve bunalım çağının en ateşli fanatikleri olarak caddelerde, sokaklarda, kahvelerde, kulüplerde, üniversitelerde ve daha nicesinde yerlerini almış ve kavgaya hazır birer kıta haline dönüşmüştür (Bulut, 2011: 127-130). Ülkemizde Demokrat Parti döneminde başlayan ve 12 Eylül 1980 darbesine kadar varan öğrenci kavga ve hareketlerinin çoğunu yakından müşahede eden Topçu, ideolojik cereyanlar yüzünden her gün birbirini ezme gayreti ile yanan gençliğe akıl ve ruhun öne çıktığı bir reçete sunmaktadır. Ne sol, ne komünist, ne milliyetçi ne de dindar cephenin kavga ve aşağılayıcı neşriyat ile çözüme varamayacaklarını büyük bir cesaretle söylerken oldukça net bir tavır takınan Topçu, kendi mazi ve geleneklerimizden yola çıkılarak teşekkül edecek bir milliyetçilik anlayışını bu noktada elzem görür (Topçu, 2017b: 174).

Gençleri kurtarıp, düşünce dünyalarında reform yapacak idealin meşalesini yakacak ana unsur üniversite olmalıdır onun nazarında. Üniversiteye yüklediği derin mana ve kurucu misyona bakıldığında, Topçu'nun Emrullah Efendi tarafından savunulan Tuba Ağacı Nazariyesi paralelinde düşüncelere sahip olduğu söylenebilir. “Şecere-i marifet şecere-i tuba gibidir.” diyen Emrullah Efendi'nin eğitim düşüncesinde, eğitimin yüceltilmesine en yukarıdan başlanmalıdır. Eğitimci ve uzman kadroların yetiştirilmesi ile halkın eğitilmesi ve devletin birliği ve bütünlüğünün bu eğitim reformu sayesinde tesis edilmesi düşüncesi hâkimdir. Üniversiteler ise kendi içlerinde hazırlayacağı programlarla, daha alt



kademedeki eğitim birimlerine yol gösterici olmak durumundadır (Dural, 2006: 52). Nitekim mütefekkirimiz açısından üniversite milletin beyni olarak konumlanmış ve milletin manevi varlığının barındığı yer olarak tanımlanmıştır. Toplumlarda yaşanan reformlardan ve rönesanslardan sonra üniversitenin milleti kımıldatan, reaksiyon göstermesini sağlayan beyin olarak kabul edilmesi ona yüce ve dönüştürücü bir misyon yüklediğinin açık bir göstergesidir (Dural, 2006: 58). Bu nedenle Topçu'nun Tuba Ağacı Nazariyesine yaklaştığı söylenebilir.

Eğitim kademeleri, öğretim metotları ve program gibi hususlara da değinmeyi ihmal etmeyen mütefekkirimiz açısından, öğrencilerin yaş ve öğrenme düzeylerinin göz önünde bulundurulması son derece ehemmiyet arz etmektedir. Duygular yoğrulmadan tabiatın tanıtımına çalışılmasının, masum birer ruh olarak nitelediği çocukları harap edeceğini savunur. Talebenin kalbine ilk olarak merhamet aşısı yapmayı gerekli gören Topçu, sonraki adımda sevmek, aldatmamak, ihmal etmemek, cemaat sevgisini kazandırmak gibi hususları temel köşe taşlarından birkaçı olarak sıralar. Aşkın terbiyesi ve ferdi şahsiyetin işlendiği küçük ruhların mesuliyet duygusuna ulaşacağını ve hareketler âlemine yol alacağını düşünen Topçu, aslında hareket adamı yaratacak bir anlayışın temellerini küçük yaşta atmayı önermektedir. Hayatı mektebe sokmanın ve maddeyi tanıtmanın eğitimde makul görülmeceğini ifade ettiği için ruh ve his gıdalarından mahrum bırakılan çocukların ahlaken karakter ve özlerinin bozulacağını öngörmektedir (Topçu, 2019f: 77-78).

Eğitim sürecinde çocuğu bilgin adayı olarak değil olgun ve ahlaklı insan adayı olarak ele alan Topçu, onlara öncelikle hürmet duygusunun kazandırılmasını hedeflemektedir. Mazisinde yer alan büyük abidevi örnek şahsiyetlere, fikirlere, hislere ve kâinata karşı hürmeti öğrenen körpe dimağlar merhamete ulaşacak ve ıstırap sahibi olacaklardır. Sahip olacakları ıstırap ise onları harekete yönlendirecek ve hizmet insanı yapacaktır. Merhamete ulaştırmak içinse psikoloji ilminde önemli bir yeri olan telkini sık sık kullanmayı önermektedir (Topçu, 2019f: 124-126). Ortaöğretim boyutunu tetkik ettiğimizde ise Topçu'nun daha farklı bir yaklaşım sergilediğine şahit oluruz. Kâinat hakkında müspet bilgiler sunulması, ilim zihniyetinin öğrencide teşekkül ettirilmesi, bölümler seçilerek belli alanlarda ihtisasın derinleştirilmesi öneri olarak karşımıza çıkar. Fakat bundan daha da önemlisi derslerin ne gaye ile öğretildiğine dikkat edilmesi gerektiğidir. Örneğin zihnimizin hayalsiz olarak işleyişini sağlamakla görevli olarak kabul ettiği matematiğin,

formüllere dökülüp ezberletilmesi zekâları tahrip eden bir unsur olarak belirmektedir (Topçu, 2019f: 131).

Varlıkların adlarını ezberlemekle veya onları göstermekle hayatın tanıtılamayacağını ifade eden Topçu, ezberci ve nakilci bir eğitim yaklaşımına karşı koymaktadır. Vaka ezberciliği ve kronolojik bir sıralamaya dönen tarih dersi, taşları isim isim ezberlemeye dönen jeoloji dersi, canlı varlıkların organlarını ezberletmeye dönen biyoloji dersi, metin sergisine dönmekle yargıladığı edebiyat dersi ve daha nicesini hedef tahtasına oturtur. Bazı derslerin müfredatlarının yoğunluğu ve her sınıf düzeyinde okutulması neticesinde yaşanan gereksiz tekrarlar da ezberciliğe sebep olmaktadır. Ezbercilik nedeni ile de zekânın ve ruhi melekelerin inkişafının güçleştiği kanaatini taşır (Topçu, 2019f: 130-135).

Mütefekkirimiz açısından felsefe dersleri ise ayrı bir öneme haizdir. Bütün hükümlerimizi kaynağı olarak gördüğü felsefeyi ders olarak okutacak kişilerin, felsefi kültüre sahip yetkin kişiler olmasını beklemektedir (Topçu, 2019f: 132). Ayrıca felsefe dersleri ruh bilimi olan psikoloji ile de yakın münasebette bulunmalıdır. Metotlu bir düşünce sistemi veremeyen felsefe dersleri bizi yalnızca Garp dünyasının meşhur isimlerini ve sistemlerini ezberleyen bir manasızlığa sürükleyecektir görüşündedir (Topçu, 2019f: 140).

Topçu'nun ayrı bir ehemmiyet verdiği felsefe derslerine yapılan ideolojik müdahaleler de üzerine dikkatle eğilmemiz gereken hususlardandır. Ölümünden iki yıl önce yazdığı yazı ile felsefe programlarına yapılan müdahaleyi sert bir dille eleştirmesi ayrı bir önem taşır. Kademeli bir şekilde önce metafizik kısmında Allah konusunun, daha sonra Allah'a götüren ruh bahsinin ve en sonda da bütün metafizik bahislerin müfredattan çıkarılmasına tepki koyar (Topçu, 2019f: 44). Pozitif bir yaklaşımın müfredata yerleştirilmesine tavır aldığı rahatlıkla ifade edilebilir. Yazmış olduklarından hareketle Topçu'nun 1935 yılından itibaren uygulanmaya başlayan felsefe programını ele almış olduğu anlaşılmaktadır. Cumhuriyet sonrasında 1924 ve 1927 yılları arasında ilk felsefe dersi programı uygulanmış, bunu daha sonra 1927-1935 arasında uygulanan ikinci program takip etmiş, felsefe ve içtimaiyat bir ders altında birleştirilmiştir. 1935 yılında felsefe, psikoloji, sosyoloji ve mantık dersleri için ayrı ayrı program ve kılavuzlar hazırlanarak daha detaylı bir çalışma yapılmıştır (Cicioğlu, 1985: 17-18). Bu programda dersin amaçları kısmı gözden geçirildiğinde pozitif bir zihniyet oluşturma çabasının öne çıktığı görülebilir (Dombaycı, 2008: 18). "Filozofi derslerinin esaslı amaçlarından birisi de müspet ilimlerin ayrı ayrı vermeleri lazım gelen pozitif ilim görüşünü şuurlu ve sistemli bir zihniyet haline

getirmektedir.” şeklinde ifade edilen program maddesi bu hususu doğrulamaktadır (Cicioğlu, 1985: 18).

Ağırlıklı olarak idealizmin tesirlerini kendisinde bulmuş olduğumuz Topçu, yeri geldiğinde eğitimsel meselelere reel ve pratik bir boyutla da bakmaktadır. Örneğin çocuklara hayatın kıymeti meselesi anlatılırken takınılacak yaklaşım bu konuya açıklık getirmektedir: Hayatın kıymeti meselesi anlatılacak körpe dimağların sokağa çıkarılması, hayatın kıymetini bilmeyen bazı insan örneklerinin gösterilerek olumsuz örnek oluşturduklarının söylenmesi onlarda bir uyanış başlatacaktır. Birkaç defa egzersizi yapılan bu durumdan sonra çocuklara ahlak emirleri telkin edilecek ve sonrasında çocuklar ahlaki kaideleri benimseyecek ve hissî olarak bünyesine dâhil edecektir (Topçu, 2019f: 120).

Eğitim ve öğretimde nitelik değil, niceliğin öne çekildiğini söyleyen Topçu, bunu zararlı bir durum olarak kabul etmektedir. Özellikle diploma dağıtıcı konuma düştüğünü iddia ettiği günün mektebini sert bir şekilde yargılamaktadır. Ruhu yücelten bir misyonda görmek istediği ve mabet olarak yücelttiği mektebi, ruh mimarı olan muallimlere teslim etme gayretindedir. Bir dönem farklı meslek gruplarından olan kişilerin mektepte ders vermesi de ayrı bir problemi oluşturmuştur (Topçu, 2019f: 99-100). Topçu’nun yeni açılan mektepleri, bina sayısının artması şeklinde yorumlaması, onun dönemin mektep anlayışını pek de benimseyemediğini açıkça göstermektedir. Buradan bakıldığında muallimliği kendi sınırları içerisinde, vazifesi belli olan bir meslek olarak konumlandırmaya çalışmaktadır. Onun nazarında herkesin muallim olarak kabul edilemeyeceği ve her açılan binanın hakiki mektep hüviyeti kazanamayacağı açıktır.

Topçu, dil alanında yapılmış olan devrimler ve bunun eğitime yansımaları hususunda da bir takım düşüncelerini öne sürerken, dönemin siyasi çerçevesinden oldukça farklı bir eğilim taşır. Asırlar içerisinde dilimize mal olan Arapça ve Farsça kelimelerin ayıklanarak yerine yeni kelimelerin ihdas edilme gayreti, onun açısından dilimizi fakirleştiren, grameri sakat bırakan, onu küçükleştiren bir hamle olmuştur. Öz Türkçe adı altında yapılan bu hamlenin açmış olduğu karmaşa öğretimde ciddi güçlükler yaratmıştır. Aynı fikirlerin çeşitli derslerde farklı kelimelerle izahı, özellikle kültür derslerinde derinleşmeye mani olmakta, ruh tahlili ve idrake duvar gibi set çekmektedir (Topçu, 2019f: 98). Hepsinden öte dilde yaşanan değişim hareketinin, eğitim ve öğretimde dil birliğinin oluşmasını engellediği kanaatini taşıyan mütefekkirimiz, mevcut durumu idraklere çekilen bir set

olarak düşünmekte ve bunun maarifimiz açısından telafisi zor sonuçlara kapı araladığını öngörmektedir.

Asırlarca bir toplumun bünyesinde yer eden ve kemikleşmiş dil öğelerini tasfiye hareketi üzerinde durulması gereken önemli bir husustur. Dilinin kodları ile ilmi kavrayan ve varlığı anlamlandıran talebenin, düşünceleri kavrarken ya da izah ederken yeni bir dile maruz kalması onda hem şaşkınlık hem de öğrenme güçlüğü yaratabilir. Bunun haricinde ulus olarak içinde bulunduğumuz coğrafyada birçok medeniyetin tesiri ile karşılaştığımız yadsınamaz bir gerçektir. Maddî boyutun yanı sıra manevî sahada da etkilere uğradığımız tarihî bir realitedir. Dil de onlarca asırlık serencamı içerisinde nasibini almıştır. Bünyesine dokunan lisan unsurları asırlar içerisinde benliğin bir parçası olmuştur. Dolayısı ile onu söküp atarak yerine yenilerini ihdas etme gayretinde bulunmak olabildiğince anlamsız olacaktır. Arapça ve Farsçanın azımsanmayacak derecede bir kelime sayısı ile bünyemizde barındığı dikkate alındığında, bu hamlenin ne zorluklar getireceği iyi okunabilmiş midir? İsimlerinde dahi Arapça ve Farsçanın tesirinin yoğun bir biçimde hissedildiği toplumumuzda girişilen dil hamlesi istenen neticeye ulaşabilmiş midir? Buna olumlu bir cevap vermek olabildiğince güçtür. Öz Türkçede C/F/Ğ/H/J/L/M/N/P/R/Ş/N/Z harfleri ile başlayan kelimelerin olmadığını göz önüne alırsak mesele biraz daha kolay anlaşılabilir. Binlerce kelimenin bu harflerle başladığını düşündüğümüzde, onları çıkarıp atmak nasıl kolay olabilir? (Bakiler, 2012a: 183-184). Doğu dillerinden gelen kelimelerin ayıklanma hamlesinden sonra, bu sefer de dilimize Batı kaynaklı kavramların oturmaya başlaması ayrı bir problem olarak belirmeye başlar. Dilde girişilen hamlelerin bir müddet sonra olumsuz tesirlerini duymaya başlayan M. Kemal Atatürk, mevcut hareketin dili giderek çıkmaza soktuğunu açıkça ifade etmiştir (Bakiler, 2012a: 229). Ziya Gökalp'in de savunduğu gibi: "Türkçeleşmiş olanı Türkçe kabul etmek" daha makul bir yaklaşım olmaktadır.

Bugün Batılı milletlerde görülen ilmî ve teknik ilerlemenin bir ayağında şüphesiz dil vardır. Zengin bir dil aynı zamanda düşünce ve zihniyet zenginliğinin açık göstergesidir (Bakiler, 2012b: 208). Günümüz dünyasında birçok hususta ilerlemiş olan millet ve medeniyetlerin düşünce rönesanslarında dilin önemli bir köşe taşı olduğu dikkatlerden kaçmamalıdır. Samimi bir şekilde Türkçeye yönelip sahip çıkmak aslında bizi düşünce ufuklarında daha ileri konumlara taşıyabilir. Onun fırsat ve güzelliklerinden doğru bir şekilde istifade edebilmek, düşünce rönesansımızı başlatırken önemli misyonlar ifa

edebilir. Dolayısıyla geleceğe dönük bir atılım hamlesinin tasavvurunu ortaya koyan Topçu, eğitim ve zihniyete dönük yapılan dil hamlesinin karşısında kendini bulmaktadır.

Pragmatizm, klasik natüralizmin ve liberal dünya görüşünün, sanayileşme sonrasında Amerikan toplumunda ortaya çıkan yeni bir şekli olarak yorumlanabilir (Akt. Cevizci, 2014: 354). Öğrenci merkezli eğitim anlayışını merkeze alan pragmatik eğitim felsefesi, hakikat ve ahlakın kuruculuğunda bireyi önceler. Bunun yanı sıra eğitimin sosyal fonksiyonunu da ihmal etmez. Nitekim eğitim, sosyalleşme ve kültürlenmeyi teminde önemli bir misyonu ifa etmekle görevli kabul edilmektedir. İlerlemeci bir anlayışa problem çözümü ve dönüşümü de ekleyen pragmatik eğitim yaklaşımında liberalizm ve reformizmin karakteri ağır basmaktadır. Amerikan toplumunca okul hızlı bir dönüşüm aracı olarak kullanılmış, bilimsel, kültürel ve teknolojik gelişmelerin mekânı olarak değerlendirilmiştir. Problemler karşısında eleştirel bir zekâyâ varma, problem çözme ve refleksif düşünme yeteneği kazandırma okulun misyonları arasında kabul edilmiştir. Öğrenci ise bu ortamda başrolde ve aktif konumdadır (Cevizci, 2014: 355-357).

Yaşamış olduğu dönemde maarifte etkisini yoğun bir şekilde artırmaya başlayan pragmatik eğitim düşüncesini ve pragmatizm felsefesini yoğun bir şekilde eleştirdiğine şahit oluruz Topçu'nun. O, tekniği ilmin bir neticesi olarak okuduğundan tekniğin yüceltilmesine karşı çıkmaktadır. Modern dönemde büyük önem kazanan makine, teknik, üretim, tüketim, kapital ve liberal değerler karşısında, manevi ve ruhi olanı yücelttiği için hayatın okula sokulmasına karşı çıkmaktadır. Eşyayı ezberletmekle ve sanayiye adam yetiştirmekle yargıladığı günün maarifini benimsememekle birlikte, insanın makinenin esareti altına girdiğine inanmaktadır. Kazanma hırsının ve ihtirasların, doyumsuzluğun, hayattaki sefaletlerin baş mimarı olarak gördüğü makine ve tekniğin bugün yeni bir sömürge düzeni oluşturduğuna kanaat getiren Topçu, kendine has bir üslupla mevcut duruma karşı durmaktadır. Vaktiyle demire tahakküm sağlayan insanın, bugün onun emrindeki bir nefere dönmesi bir nevi insanlığı alaşağı etmiştir. Bununla da yetinilmemiş, ahlaken ulvi ve yüce olan değerler umursanmaz hale gelmiştir. İşte bütün bunlardan yola çıkarsak mütefekkirimizin neden Amerikan maarifine karşı koyduğunu az çok kestirebiliriz. Amerikan maarifinin en temel gayelerinden biri, şüphesiz günün ihtiyaç duyduğu, teknik ve ilerlemeyi hedef alan bireyler yetiştirmektir. Asırlık geleneğini göz önüne aldığımızda Türk toplumunun, bilgi ve maarife açtığı mana pencereleri diğer medeniyetlerden farklılık arz etmektedir. İslam'ın asırlarca üzerinde tesirde bulunarak yoğurduğu eğitim

düşüncemizde karakter inşası daha ön plana çıkmıştır. Allah nizamı ve gayesine uygun yaşamayı kendine şiar edinen bir yönelim tarihimizde ağır basmaktadır. İslam'ın manaya vermiş olduğu ehemmiyet nedeni ile Topçu'nun da İslami kimliği baskın bir mütefekkir olarak pragmatizm ve onun maarif düşüncesini reddetmiş olduğu görülebilir. Yine etkilenmiş olduğu Hareket felsefesinin somuta indirgenmiş bir hakikat boyutu teşkil etmemesi, Topçu'yu fayda ve çıkarı esas alan pragmatik anlayış karşısında konumlandırmıştır diyebiliriz.

Son olarak Topçu'nun din eğitimi ve din eğitiminden mesul olan kurumlara yapmış olduğu eleştirileri de göz önüne almak gerekir. O, yapmış olduğu analizlerde zihniyete vurgu yapmayı da ihmal etmez. Ele aldığı meselelerde radikal dindar bir tip havası, İslamcı söylemin ağır bastığı bir yaklaşım yoktur. Kendisi İslami oluştan hareket eder ve Şeriat İslam'ı anlayışına karşı Hakikat İslam'ı anlayışını daha ön planda tutar (Mollaer, 2016: 58-59). Kendisi dinde de bir düşünce rönesansından yana tavır takınmaktadır. Durağanlığa sebep olarak kabul ettiği asırlık içtihatların kutsanma meselesinde sert bir tavır içindedir. Bazı dinî hükümlerin zamanla mukayyet olacağını ve günümüz için geçerli olamayacağını söyleyen Topçu, dinî düşünce hususunda yenilikçi bir yaklaşımı esas almaktadır denebilir (Topçu, 2019f: 186). Bu alanda eğitim verecek olanlara da ağır mesuliyetler yüklemektedir. Din eğitimi verecek kitlenin öncelikle sağlam bir tezgâhtan geçmesine inanan mütefekkirimiz, dinî okulların sayısının artırılması karşısında çok da umutlu bir hava estirmez. Nitekim hakiki bir surette dini aşılacak muallimlerin olmayışı bu okulları yüceltememektedir. Günün dindar tiplerine çok ağır ithamlarda bulunduğu şahit olduğumuz Topçu, onları dine öfke duyan neslin yetişmesinde temel sebeplerden biri olarak kabul etmektedir. İlahi kaideleri yaşatmakla mükellef olan dindar kişilerin düşüncelerinde karşılaştığı samimiyetsizlik, çarpıklık ve bozukluk aslında karşı tarafın düşmanlığına sebebiyet vermektedir (Topçu, 2019f: 23).

## **3.2. Cumhuriyet Öncesi Eğitim Anlayışına Eleştiriler**

### **3.2.1. Medrese Zihniyetine Yöneltilen Eleştiriler**

Arapça olup de-ra-se kökünden türemiş bir isim olan medrese, İslam geleneği içerisinde talebenin ilmini tahsil ettiği yer olarak anlamlandırılmıştır (Özkan, 2007: 15). Özellikle İslam dininin ilme ve bilgiye dönük yüzünün medrese kurumunun teşekkülünde

büyük rol oynadığı söylenebilir. “Bilenle bilmeyen bir olur mu?” (Zümer, 39/9) ayeti ve Hz. Muhammed’in, ilmin tüm Müslümanlara farz kılındığını beyan eden hadisleri de arka planda önemli birer muharrik olarak belirlemektedir (Bayraktar, 1989: 1). İslam’ın ilk yıllarında mescitlerde dinî kaidelerin aktarımı ve Kur’an ilmi öğretimi üzerinden yürüyen bir eğitim yaklaşımının sergilendiği müşahede edilmektedir. İbadethane, insanları bir arada tutmanın yanı sıra eğitim mekânı olarak da vazifesini ifa etmiştir (Bayraktar, 1989: 93-99).

İslam’ın çeşitli coğrafyalara yayılıp milyonlarca insana ulaşması ve ilmî gayenin dinî ilimler yanında başka ilim alanlarına da yönelmesi sebebi ile camilerde eğitim yerine, medresede ilim tahsili başlamıştır. Medrese kavramı ilk olarak IX. asırda kullanılmışsa da resmi bir teşekkül olarak devlet tarafından desteklenmesi X. asırda Karahanlılar Dönemi’nde olmuştur. Arslan Gazi Tapgaç Han tarafından Merv şehrinde bir medrese kurulduğu bilinmektedir. Camilerin yanına müstakil olarak inşa edilen bu kurumlar herkese açık kabul edilmiştir. Yine bu kurumlar devletin ihtiyaç duymuş olduğu müderris, devlet adamı ve adalet mensuplarını yetiştirmekle mükellef kılınmıştır (Özkan, 2007: 15). Özellikle Nizâmülmülk öncülüğünde gelişen Nizâmiye medreseleri, önümüzde incelenmesi gereken bir olgudur. Ülke içinde öğretimde, maneviyatta ve kültürde birliğe gitmeyi gaye edinen Nizâmiye medreselerini devletin resmi birer müessesesi olarak okumak gerekir. Nitekim onu ve diğer birçok medreseyi devletin resmi müessesesi yapan şeyler: belirli gayelere doğru yürümesi, belirli programlara göre hareket etmesi ve mensuplarına devletçe görev tevdi edilmesidir (Bayraktar, 1989: 93-99).

Tarihin seyri içerisinde birçok Müslüman devlette örneklerini müşahede ettiğimiz medreselerin en güçlü ve sistematik yapıda olanlarını Türk tarihinde görüyoruz demek kanaatimizce abartı olmayacaktır. Bağdat’ta Vezir Nizâmülmülk’ün öncü olduğu Nizâmiye medreseleri, Fatih tarafından teşekkülü sağlanan Sahn-ı Semân medreseleri, Kanûnî öncülüğünde oluşturulan Süleymaniye medreseleri bu eğitim kurumunun en ileri örnekleri olarak tarih sahnesinde yerini almıştır. Fatih Sultan Mehmet’in ilme verdiği önemin tezahürü medreselerde açıkça sezilmektedir. Dönemin ilmî ciheti ile öne çıkan âlimlerinden Molla Zeyrek, Ali Tûsî, Hocasâde, Molla Hüsrev gibi isimleri medreselerde görevlendiren Fatih, din ilimlerinin yanında dil ve edebiyat ilimlerine de programlarda yer verilmesini istemiştir (Güven, 2012: 62). Âlim şahsiyetleri felsefi ve kelami mevzularda huzurunda tartıştıran ve dinleyen padişahın yeri geldiğinde onları ödüllendirmesi ve de medresede bir oda isteyerek talebe olmayı dilemesi aslında onun ilme ve eğitime ne denli

ehemmiyet verdiğini göstermektedir. Göstermiş olduğu ihtimamın kurumlara da yansıdığı açık bir şekilde söylenebilir.

Sahn-ı Semân medreselerinin devamında ise karşımıza Kanûnî Sultan Süleyman öncülüğünde kurulan Süleymaniye medreseleri çıkmaktadır. Tıp, matematik ve akli ilimlerin medrese programlarına belirgin bir şekilde yerleşmeye başladığı görülmektedir ama ağırlık yine dinî ilimlerdedir. Doktor, cerrah ve mühendislik gibi hususlarda duyulan ihtiyacın temini için bu medreseler önemli bir görev ifa etmişlerdir (Güven, 2012: 62). Nihayetinde dikkatli bir surette tetkik ettiğimizde, bahsedilen iki eğitim kurumunun yüksek düzeyde bir eğitim faaliyetine ulaştığı, ihtisasa önem verdiği düşünülebilir. Birçok tarihçinin de belirttiği gibi, aslında onlar tahsili derinleştiren birer üniversite misyonu üstlenmişlerdir.

Asıl gayemiz medreseleri tüm detayı ile izaha koyulmak olmadığı için medrese hususunda bu kadar bilgiyi yeterli görmekteyiz. Şimdi mütefekkirimiz Topçu açısından medresenin ne ifade ettiği meselesine geçiş yapabiliriz.

Topçu günün şartlarında maarifimizde yaşanan çarpıklığı ele alırken, zihni ve ahlaki olarak yaşanan bunalımların sebeplerini ararken bir eğitimci olarak medreseyi tahlil etmeyi de ihmal etmez. Tahlilinde medreseyi yücelttiği hususların yanı sıra yediği cihetler de dikkatimizi çekmektedir. Tarihimizin güçlü örnekleri olan Nizâmiye, Sahn-ı Semân ve Süleymaniye medreselerine takdir ile yaklaştığı ifadelerinden anlaşılmaktadır. Devletlerin güçlü olduğu dönemlerde güçlü birer program ve sisteme sahip olan bu medreselerin yüceliği, onun nazarında devrin idarecilerinin ilim ve âlime duyduğu hürmete, muallimlerin onlar tarafından hak ettiği değeri görmesine bağlıdır (Topçu, 2019f: 74). Muallim yüceltikçe şan, şeref, medeniyet ve ahlakın da zirvelere çıkacağı inancını benimser mütefekkirimiz. Fatih'i, Yavuz'u ve daha nice insanı ve onların eserlerini yüce yapan şeyin hocaları olduğunu ifade eder. İlim ehlinin siyaset üstü konumu ve onun yönetim iktidarından mertebeye yüksek görülmesi, toplum ve padişahlarca hürmet ve tazim görmesi Topçu'yu motive eden ana unsurlardan birkaçı olarak belirir.

Topçu, medreselerde ders vermekle mükellef olan müderris ve âlimlerin zaman içerisinde hükümdara yanaşma gayretinde bulunmasını yadırgar. Devlete ait menfaatlere sınırsız olan, siyaset telkinleri ile fetva vermeye başlayan illim ehlini, hükümdara yaranmak için ilim ve şeriati vasıta yapmakla itham etmektedir (Topçu, 2019: 74). Nitekim bu hususta haklılık



payı da vardır. Hakk'ın yeryüzünde temsilcisi olmakla mükellef olan âlimlerin Allah iradesinden önce otoriteyi düşünmeleri ve onu hoşnut etme gayretine girmeleri ancak tahakkümü doğurur. Allah'ın asıl isteği dışındakilere tavizsiz bir şekilde karşı durmasını bilen ilim ehli yerine, tavizsiz emir alanların ihdası hakikat ve ilim davasında önemli bir çarpıklığı doğurur. Hakiki din ve ilim ehli de bir filozof tavrı ile hakikate uymayan hususlarda sesini yükseltebilmeli ve karşı koyması gerekenlere karşı dik durmasını bilmelidir. Böyle olunmadığı zaman yaşanacakları tarihin sayfalarında bulmak mümkündür.

Medreselerin zaman içerisinde âlimlerin görüşünü aktaran nakilci bir tavrı benimsemesi ve içtihat kapısını kapayıcı bir havada devam etmesi çöküşünü hızlandırmıştır. Hangi âlimin hangi hususta, ne söylediğini ezberlemenin ancak şuuruları nakillerle dolduracağı açıktır. Bu hususta Topçu, medresenin Kur'an'ın yüce ruhundan bir felsefe çıkaramadığını öne sürmektedir. Kur'an rehberliğinde insanımıza ışık tutacak ulvi bir yol haritasını oluşturamayan medrese giderek bozulmaya başlamıştır (Topçu, 2019f: 41-42). Beşik ulemalığı ve ulema-i rusümün de medrese üzerinde olumsuz tesirleri olduğunu dile getiren mütefekkirimiz, *Mantık* adlı eserinde: “vasıtalı dedüksiyonun mükemmel şekli” olarak tanımladığı Aristo'nun kıyas mantığının medreselerde yer etmesinden ise oldukça rahatsızdır (Topçu, 2016: 29). Medreselerdeki durgunluk ve bozulmanın başat sebeplerinden biri olarak kıyası görmektedir. Felsefeyi dışlayan, sosyal düşüncenin temeli olan tarih şuurunu önemsemeyen ve hayal gücünün yaratıcı aşkını suç gibi gören anlayışların, medreseye ruhunu kaybettirdiğini savunmaktadır.

Şüphencilik, tenkitçilik ve hakikat aşkını bayraklaştıran ilim zihniyetinin giderek yok olması da eğitim kurumu olan medreseyi sekteye uğratmıştır. Anlama gayreti ve sorgulama yerine, “falan âlimin şöyle deyip kabul ettiği” şeklindeki düşüncenin kutsanması, bir skolastiğe bürünmenin emaresi olarak belirlemektedir. Fikir ağacının asırlık ağaçlar gibi olması onu güçlü kılsa da onun artık ilk halden başka olduğu kanaatini benimseyen Topçu, hakikat olarak görülen bazı ön kabullerin ve bilgilerin zamanla değişebileceği inancındadır. Asırlar önce ortaya konan nazariye ve bilgilerin ilim zihniyetine katkı olduğunu kabul eden mütefekkirimiz, onların sonsuza kadar gerçek olarak kabul edilmesini makul görmez. Aslına baktığımızda o, düşüncede bir yenileşmenin arayışı içerisinde. Düşünce rönesansını yerine getiremeyen ve içtihat kapısını kapatıp şahıs görüşlerini

kutsayan skolastik zihniyet, Topçu açısından ilim yuvamız medresenin gerilemesinde önemli pay sahibi olmaktadır (Topçu, 2019f: 92).

### 3.2.2. Tanzimat Dönemi Sonrasına Yöneltilen Eleştiriler

Batı karşısında yaşanan çöküş ve gelişmeler neticesinde, Osmanlı'nın yavaş yavaş kendini kurtarma hamlelerine teşebbüs ettiği tarihimizin inkâr edilemez bir realitesidir. Askeri alanda çözüme odaklanan ilk ıslahat hareketleri, zamanla eğitim sahasında da kendini göstermiştir. Avrupa'ya öğrenci gönderimi ile başlayan sürecin zamanla farklı evrelerine de şahit olunmuştur. Devletin ilerleme ve çağın gerektirdiği adamları yetiştirme maksadı ile yaptığı hamlelerden biri de medrese yanında Batılı anlayış ve eğitim sisteminin şekillendirdiği okulların ihdasıdır. Tanzimat ile birlikte daha da yoğunlaşmaya başladığını müşahede ettiğimiz bu eğitim kurumları öncelikle askeri alanlarda oluşturulmuştur. Daha sonraki aşamalarda ise mesleki alanlarda duyulan ihtiyaca ve yaş kategorilerine göre okulların teşekkül sağlanmıştır. Tıbbiye, Darülfünun, Darülmualimin, Darülmualimat, Rüştiyeler, Sultânîler, İdâdîler, Ticaret Mektebi bu noktada adı zikredilmesi gereken önemli müesseselerden birkaçıdır. 1869 yılında kabul edilen Maârif-i Umûmiyye Nizamnamesi'nin, ihdas edilen çoğu kurumun yasal zeminini oluşturduğunu da unutmamak gerekir (Güven, 2012: 106-110).

Askeri eğitim kurumlarının yanı sıra diğer okullarımızda da öncelikle Fransız anlayışının ağır bastığı söylenebilir. Dönemin dünya üzerinde en çok söz sahibi uluslarından biri olan Fransa, kültür ve düşünce yapısının yanı sıra elinde bulundurmuş olduğu güçle birçok ulusu tesiri altına almıştır. İlimde sağlamış oldukları ilerleme de diğer dünya devletlerinin dikkatini önemli ölçüde çekmiştir. Avrupa'ya gönderilen öğrencilerin Fransız düşüncesi ve dilinden etkilenmesi, sefarette görevlendirilen memurlara Fransız düşüncesi ve toplumunun yapısını öğrenmeleri için talimat gönderilmesi gibi sebepler eğitim kurumlarının arka planındaki Fransız tesirini derinleştirmiştir. Fransız eğitim uzmanlarından yararlanmamıza ek olarak Fransızcanın öğretimine ayrı bir önem vermek de gözümüze çarpan önemli olgulardandır (Güven, 2012: 104-105).

Batı karşısında geri kaldığını kabul eden Osmanlı'nın ayakta durabilme gayesi ile ıslahatlara giriştiği kabul edilmekle birlikte, bunun bir hayranlığın mı yoksa bir zaruretin mi neticesi olduğu tartışılabilir. Islahat hareketlerine öncü olan bazı isimlerin Batı'ya

hayranlıkla bakması makul görülmekle birlikte, devletin tutumunda siyasi baskılar ve ekonomik hususlar gibi noktaların da etkili olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Daha da önemlisi Batılılaşma eksenli ıslahat ve hareketlerin bizde pragmatik bir temelde ilerlediğini kabul etmek yerinde olacaktır (Mardin, 1985: 1698). Batı ilim ve irfanı ile eşdeğer seviyeyi yakalama cehdinde olan, günün gerektirdiği şartlara uygun eleman tesisi amacı taşıyan mektepleri, Batı'ya duyulan bir hayranlık ürünü olarak değil de duyulan zaruretlerin birer ürünü olarak okumak gerekir.

Topçu tarafından Cumhuriyet Dönemi öncesine yöneltilen eleştiriler özellikle Tanzimat ve Meşrutiyet dönemleri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Batı düşünce sistematığının okullarda belirgin bir şekilde hissedildiği dönemi irdeleyen Topçu, gençlik üzerinden bir eleştiri penceresi oluşturmaktadır. Asırlarca süren çöküş aşamasının son demlerinde yapılan ıslahat hareketleri, onun nazarında yıkılışımıza ön ayak olan hususlardır. Ona göre Batı taklitçiliğine sığınma sevdası ile nesiller benliğinden kopmaya çalışmıştır (Topçu, 2019f: 22). Özellikle Meşrutiyet neslinin üç asır önce yitirmiş olduğumuz ilham ve yaratıcılık yolunu terk edip aklın sınırlarına hapsedildiğini iddia eden mütefekkirimiz, özünde pozitivizme karşı bir tavır geliştirmiştir denebilir. Servet-i Fünûn Dönemi'ni de nesiller için bir yıkım olarak nitelerken, bu dönemin cılız, cesaretsiz, imansız ve bitik bir gençlik meydana getirdiğini kabul etmektedir. *Mai ve Siyah* romanının başkarakteri Ahmet Cemil üzerinden yapmış olduğu tahlilde, iman buhranı geçiren gençliği görmüş ve bunun tarihte görülen yüce ruhlu gençlerden tamamen farklı bir durumu gösterdiğini öne sürmüştür. Bedr'in aslanı olarak tarihte beliren, Alparslan'ın ordusunda fetihlere koşan, imanın gerektirdiği heyecan ve harekete sahip gençler onun ideal dünyasında özlemine duyduklarıdır. O yüzden de Tanzimat sonrasında yetişen genç nesle bakarken bir hayal kırıklığı içerisindeyiz. Dinî ve ideal olanla bağlarını zayıflatan ve yeri geldiğinde koparan bir nesil gençliğini kendini inkâr etmekle yargılayan Topçu, maddeciliğe ve pozitivizme kurban edilen bir gençliğin ıstırapı ile dert yanmaktadır. Baha Tevfik, Ahmet Nebil ve Beşir Fuad gibi isimleri ele alarak yaşadıkları çıkmazı analiz etmeye gayret etmesi bunu göstermektedir (Topçu, 2019f: 22-23).

Pozitivizmin toplum ve eğitim gençliği üzerinde bu denli yüksek tesiri sadece eğitimle olmamıştır. Cemiyetler, dernekler, neşriyat unsuru olan mecmualar, gazeteler, devlet adamları ve çoğu edebi eser vermiş olan mütefekkirlerimizin de bu hususta önemli pay sahibi olduğu unutulmamalıdır. Ünlü edebiyatçımız Şinasi'nin Paris'te olduğu yıllarda

dünyaca ünlü pozitivist düşünürlerden Emil Litre ve Ernest Renan ile ilişki kurması, pozitivist anlayışın edebiyatımıza açılmasında ön ayaklardan birini oluşturur diyebiliriz. Devletin önemli sadrazamlarından biri olan Mithat Paşa'nın da pozitivistlerle yakınlaşma içerisinde bulunduğu tarihî vesikalardan anlaşılmaktadır. Ayrıca 1847 yılında Osmanlı topraklarına gelen ve tıp eğitimi veren bir müessesemizi ziyaret eden Mac Farlane isimli kişinin hatıralarına göz atmak, önemli ipuçları vermesi açısından dikkate değerdir. Berkes'in aktardığına göre, bu kişi ziyaret ettiği okulda Fransız pozitivistizminin önemli isimlerine ait bazı eserler görür ve hayrette kalır. Baron d'Holbach'ın *Systeme de la Nature* adlı eserinin bazı kısımlarının dikkatle altının çizildiğini fark eder. Tıp öğrencilerinden birinin mevcut kitabı büyük bir eser olarak değerlendirmesi de Farlane'yi etkiler (Berkes, 2003: 232-233). Bütün bunlara ek olarak çeviri faaliyetleri sayesinde diğer felsefi akımların yanı sıra pozitivist anlayışın hâkim olduğu eserler de kültür dünyamıza aktarılmaya başlanmıştır. Dinlere karşı tavır geliştiren ve önemli müsteşriklerden biri olarak kabul edilen Ernest Renan'ın bir eserinin *Hayat-ı Jezu* adı ile dilimize tercüme edildiği görülmekle birlikte, roman ve hikâyelerin de fikriyatın nakli konusunda önemli görevler üstlendiği açıkça söylenebilir (Korlaelçi, 2014: 140-141).

*Servet-i Fünûn*, *Ulûm-ı İktisâdiyye ve İctimâiyye* mecmuaları gibi yayın unsurlarının da bu bahiste adlarının zikredilmesi elzem gözükmektedir. Fen ilimlerinin gelecekte önemli hizmetler ifa edeceğini belirten ve akli ilimleri yücelten bir tavır sergileyen *Servet-i Fünûn Mecmuası* 'nda, realizmin ve edebiyat sahasında tesiri artmakta olan natüralizmin tanıtılma gayretleri de göze çarpmaktadır. Daha ilk sayılarında Ernest Renan'a övgü dolu ifadeler sunulduğunu ve dergideki hacim yetersizliğinden dolayı onun etkârının etraflıca aktarılamadığı yönünde beyan yapıldığını anlamaktayız (Korlaelçi, 2014: 155-158).

Ahmed Şuayb, Rıza Tevfik ve Mehmed Cavit öncülüğünde oluşturulan *Ulûm-ı İktisâdiyye ve İctimâiyye Mecmuası* da ele alınınca, iktisadi ve sosyolojik temelli bir arayış gayreti hemen gözümüze çarpmaktadır. Dünya üzerinde etkisini yoğun bir şekilde hissettirmeye başlayan sosyoloji ilmi ve iktisadi gelişmeler karşısında bir çözüm arayışını maksat edindiği düşünülebilir. Auguste Comte ve Le Pay'ın ilm-i cemiyete yani sosyolojiye dair açtıkları yolun tekâmülünü hayranlıkla karşıladıkları açık ve net bir şekilde görülmektedir. Nitekim devlet adamlarının yenileşme ve ıslahat hareketlerinde, sosyoloji ilminin yardımı olmaksızın başarıya ulaşamayacaklarını, memleketi ıslah ve imar edemeyeceklerini

savunurlar. Comte ve Le Pay'a verilen bu önem, aslında yavaş yavaş fikir dünyamızda pozitivist anlayışın da yer bulmaya başladığını göstermektedir (Korlaelçi, 2014: 155-158).

Son olarak da *İctimâiyyat Mecmuası*'nın ele alınmasını faydalı bulmaktayız. Durkheim'in anlayış ve sosyolojisi üzerine yoğunlaşan mecmuada Comte'nin fikirlerine de yer verilmiştir. Her ne kadar Saint Simon sosyolojide birçok nazariyenin öncüsü kabul edilse de sosyolojinin müspet bir ilim olarak tesisi için devamlı ve usuli bir gayret sarf eden kişi olarak Comte'nin kabul edilmesi dikkat çekmektedir (Korlaelçi, 2014: 161). Buradan hareketle mecmuanın, sosyoloji ilmi aracılığı ile pozitif düşüncenin öncü isimlerini tanıtmaya ve aktarmaya başladığı düşünülebilir.

Yukarıda belirtmiş olduğumuz noktalardan hareketle Topçu'nun mevcut döneme neden aksi bir istikametten baktığı görülebilir. Nitekim Tanzimat ve sonrasında yaşanan fikir hareketlerine baktığımızda pozitivism, natüralizm, realizm gibi düşünce akımlarının önemli ölçüde güç kazandığı müşahade edilebilir. Yoğunluğunu zamanla artırmaya başlayan hürriyet düşüncesinin de yeni felsefi cereyanların toplumumuza girişinde önemli rolü olduğu söylenebilir. Devletin demokratik ve özgürlükçü bir tutum takınma gayesine doğru yavaş yavaş ilerlerken fikrî neşriyatı ilk etapta baskılamak yerine özgür bıraktığı ihtimal olarak kabul edilebilir. Bunun ise çok devam etmediğini tarih göstermiştir. Yazarların tutumu ve devletçe olumsuz telakki edilen yazıların bulunması gibi sebeplerle mecmua ve gazetelerin kapatılması ve kimi yazarların sürgüne gönderilmesi fikrimizi destekler mahiyettedir (Durukoğlu ve Alkan, 2016: 140-143).

Aklın insana tamamı ile tahakkümünü, maddeyi gerçek kabul eden nazariyeleri, her şeyi duyu ve deney dünyasında arayan yaklaşımları benimsemediği için mütefekkirimiz açısından bu dönem, tabir yerinde ise tam bir facia dönemidir. İlme ve bilgiye bakışında İslami duyuş ve düşünüşün yanı sıra Hareket düşüncesi de tesirli olduğundan, ruhi alandan bir parça iz taşımayan temel felsefi disiplinleri reddeder. Daha da önemlisi onun nazarında Osmanlı'nın son döneminde karşılaştığımız gençlik, kendini inkâr ederek Batı'ya yüz çevirmek istemiş fakat materyalizm ve pozitivism kurbanlar vermiştir. Kendinden yol alarak hakikate doğru yürüme kudreti bulamayan bir gençlik olarak ele aldığı insanlar, ona göre kurtuluşu kendi inkârlarında aramışlardır (Topçu, 2019f: 22). Özellikle Beşir Fuad'ın ölümü tecrübe etmedeki nihai hamlesi, kendini yok etmedeki tavrı ve manasız bir boşluğa yuvarlanması dönemin gençliğini kavramamıza ve mütefekkirimizin içinde bulunduğu düşünce atmosferini anlamamıza yardımcı olacaktır.

Millî Mücadele Dönemi'ni de Cumhuriyet öncesindeki son dönemeç olarak kabul ele alan Topçu, dönemin gençliğini cesur, taşkın ve yeni ümitlerle harekete geçen bir nesil olarak tanımlamaktadır. Ülkenin boyunduruktan ve işgalden kurtarılma hamlesi olan İstiklal Savaşı'nda, gençliğin ortaya koymuş olduğu tavır ve yüce ruh hali onun için bir gurur kaynağıdır. Fakat sonraki hamlenin ilerleyen safhalarında imanın değil, kaba kudretin canlandığını belirterek eleştirel bir tavır takınır. Dinin cemiyet için ruh kaynağı olmaktan çıkıp hurafelerle dolu bir yapıya döndüğünü ifade ettiğinden, gençliğin bu haliyle ondan feyz alamadığını belirtmiştir. Onda hayat ve çıkış yolu bulamayan genç nesiller kendi zaferlerine inandıran kuvvet prensibinin ardından gitmişlerdir. İlahi iradeye bağlanmayan kuvvet iradesi, zamanla kendini kutsama yoluna gitmiştir ve dönemin gençleri ona göre değer hükümlerini ve mana dünyasını alaşağı ederek yeni bir yıkılışın kurbanları olmuşlardır (Topçu, 2019f: 22).

Topçu, Cumhuriyet öncesi dönemin eğitim ve öğretim kurumlarından özellikle Mekteb-i Sultânî olarak bilinen Galatasaray Lisesi'ne ve yabancı okullara ağır eleştiriler getirmektedir. Galatasaray Lisesi, 1867 yılında Fransa'ya giden Sultan Abdülaziz'in Fransız mekteplerinden etkilenmesi neticesinde verdiği emir üzerine İstanbul'da kurulan bir okul olarak karşımıza çıkar. Fransa'daki liseler ve düzeyinde eğitim verebilmesi ve Fransız dilinde eğitim yapılabilmesi istenmektedir. İlk etapta muallimlerinin çoğu ve müdürü Fransızlardan teşekkül ettirilmiştir. Her ne kadar lise olarak kabul edilse de Darülfünun karşısında düzey olarak oldukça büyük başarılar elde etmiştir. Batı hukuku eğitim kurumlarımızda ilk olarak burada okutulmuştur ve Batılılaşma çabalarında bu okul büyük rol oynamıştır (Korlaelçi, 2014: 142).

Her devrin siyasi hadiselerinin eğitimde bizi başka milletlerin maarifine esir ettiğini ifade eden mütefekkirimiz, bu halin mektebi bocalattığını öne sürmektedir. Fransız, Alman ve Amerikan maarifine tabi olup bocalamaya başladığımız hengâmenin ilk basamağını Galatasaray Lisesi'nin açılması olarak kabul eder (Topçu, 2019f: 94). Dönemin şartları içerisinde, garba açılan pencere olarak yorumlanan Galatasaray Lisesi onun nazarında Batı taklitçiliğinin üssü olmuştur. Taklitçilik zihniyeti de bizleri üretken ve doğurucu bir anlayıştan mahrum bırakmıştır (Topçu, 2019f: 94).

### 3.3. Cumhuriyet Dönemi Eğitim Anlayışına Yöneltilen Eleştiriler

#### 3.3.1. Eğitimde Pragmatizm Meselesi

Kurtuluş Savaşı sonrasında saltanat düzeninin ilga edilip yerine Cumhuriyet rejiminin ihdası, ülkemizde yeni bir yönetim anlayışı ve felsefenin hâkim olmasını sağlamıştır. Cumhuriyet'in kurucu kadrolarının, yeni bir toplum ve medeniyet inşa etme gayretlerinin neticesi olarak birçok inkılapların yapıldığını da unutmamak gerekir. Hukuktan siyasete, günlük hayattan dinî kurumlara kadar yapılan inkılap hareketlerinden eğitim de şüphesiz nasibini almıştır. Henüz Cumhuriyet ilan edilmeden önce, Mustafa Kemal öncülüğünde toplanan 1921 tarihli Maarif Kongresi'nde eğitime verilmek istenen istikamet in az çok tasarlandığı söylenebilir (Kapluhan, 2014: 123). 6 Mayıs 1920'de kurulan Maarif Vekâleti, eğitimin millî bir karaktere göre teşekkülünü gaye edinerek bu istikamette çalışmalara başlamıştır. Toplumun biçimlendirilmesinde ve dönüştürülmesinde eğitimin rolünün büyük olduğunu kavrayan Mustafa Kemal, ilim ve fennin hâkim olduğu maarif yolundan yürünmesini elzem gördüğü için akıl ve bilimin öne çıktığı bir anlayışın temellendirilmesini istemiştir. Eldeki imkânların azlığı, savaş döneminin cereyanları göz önünde bulundurulduğunda, Maarif Kongresi'nin dönemin şartları içerisinde önemli ve büyük bir hamle olduğu düşünülebilir (Kapluhan, 2014: 125). Kongrede konuşma yapan Mustafa Kemal'in şu sözleri aslında onun maarıftan beklediği reformun özeti niteliğindedir:

Şimdiye kadar takip olunan tahsil ve terbiye usullerinin milletimizin tedenniyatında en mühim bir amil olduğu kanaatindeyim. Onun için terbiye programından bahsederken, eski devirlerin hurafatından ve evsaf-ı fitriyemizle hiç de münasebeti olmayan yabancı fikirlerden, Şark'tan ve Garp'tan gelebilen bilcümle tesirlerden tamamen uzak, seciye-i milliye ve tarihiyemizle mütenasip bir kültür kastediyorum. Çünkü deha-yı milliyemizin inkişaf-ı tamı ancak böyle bir kültür ile temin olunabilir. Lalettayin bir ecnebi kültürü şimdiye kadar tayin olunan yabancı kültürlerin muhrip neticelerini tekrar ettirebilir. Kültür zeminle mütenasıptir. O zemin milletin seciyesidir (Aytaç, 1984: 24).

Bir kısmını aktarmış olduğumuz konuşmanın diğer kısımları da tetkik edildiğinde, Atatürk'ün kendi kültüründe anlamını bulan millî bir maarif anlayışını tahsis etmenin yanında, akli önceleyen pozitif bir yaklaşıma yöneldiği açıkça görülmektedir. Dönüşümün mimarı olacak öğretmenleri bir araya getirip düşüncelerini açıklaması da aslında onlara yeni vazifelerini göstermek için gerçekleştirilen bir ön çalışmadır diyebiliriz.

Sahip olunan anlayış ekseninde, Cumhuriyet'in ilk yıllarında köklü bir maarif inkılabına girişildiği açıktır. Görevini hakkı ile yerine getirmediğine inanılan medreseler kapatılmış, eğitim ve öğretim Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile yeniden şekillendirilmiştir. Avrupai tarzda açılan okullarla birlikte medreselerin oluşturduğu çift başlılık böylece ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Maarifimizde yapılacak köklü değişime ön ayak olabilecek ünlü bir pedagoğ veya kuramcı bulunmama ihtimalinden dolayı yurt dışından getirilen uzmanlardan yararlanıldığı söylenebilir. Giriş kısmında belirttiğimiz gibi, John Dewey'in Cumhuriyet'in ilanından yakın bir zaman sonra ülkemize gelişi ve çeşitli analiz ve raporlar sunarak maarifimizi tahlili son derece önemli bir gelişme olarak karşımızdadır.

Pragmatizm düşüncesinin dünya üzerindeki sayılı mimarlarından biri olan Dewey'in ülkemize gelişi ilgi ile karşılanmış ve medyanın gündeminde de günlerce kendine yer bulmuştur. Onun özellikle Tanin Gazetesi muhabiri ile yapmış olduğu röportajın detaylarını incelediğimizde önemli bulgular elde ederiz. Röportajı gözden geçirdiğimizde Dewey'in öncelikle Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nu olumlu bir hamle olarak değerlendirdiğini görürüz. Bunun yanı sıra maarifimizde yapılması beklenen şeylerin ne olduğu konusunda sorulan soruya verdiği cevap da ayrı bir ehemmiyet taşır. Öğrenci ile hayat arasında bir bağın tesis edilmesi, orta mektepten yükseköğrenime devam edemeyecek olanların hayata hazırlanması ve onlara meslek seçtirilmesi, ilkokul çocuklarına el işlerinin öğretilip köy hayatı ile irtibatlarının sağlanması, Cumhuriyet'in birer ferdi olarak pasif değil müteşebbis çocukların yetiştirilmesi gibi hususlar görüşmede öne çıkan temel mevzulardır (Ata, 2001: 202-203).

Dewey'in fikirlerinin maarif sistemi içerisinde değerli bulunduğu ve maarife tesir ettiği bir realitedir. Nitekim onun öne sürdüğü düşüncelerin, Köy Enstitüleri'nin oluşumunda önemli bir temel teşkil ettiği belirtilmekte ve kabul edilmektedir (Gökçe, 2012: 179). Hayatı ve problem çözme becerisini merkeze alan Dewey yaklaşımı, tarihin serencamı içerisinde eğitim kademelerimizdeki yoğunluğunu giderek artırmıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarından günümüze kadar uygulanmış olan ilkokul programlarını örnek olarak ele alıp tetkik ettiğimizde durumu daha net olarak algılayabilmekteyiz. 1926 ve 1936 yılında uygulanan ilk mektepler programları, 1948 ve 1968 yıllarında kabul edilen ilkokul programları ve 1998 ve 2005 yıllarında kabul edilen ilköğretim programları ele alındığında, öğretmen, öğrenci, okul, ders ve daha birçok hususun Cumhuriyet öncesinden tamamen farklılaştığı ve yorumlandığı görülmektedir. Söz gelimi 1926 yılında uygulanmaya başlanan



yaklaşımında, muallime sadece öğrencinin mesaisini kontrol etme ve rehberlik yapma görevi sunulmaktadır. Canlı ve nebat gibi mevzuların öğretiminde ise canlı numune üzerinde tecrübe ve müşahede önerilmektedir. 1936 yılında kabul gören programın temel prensiplerinde de öğretmenin ezberletici değil kavratıcı bir görev ifa etmesi gerektiği ve çocuklar arasında iş birliğine dayanan bir yaklaşımın oluşturulması gerektiği belirtilmiştir. Yine gündelik hayata yakın konulara ağırlık verilerek deney, gözlem, uygulama ve inceleme gibi hususların öne çıkması eğitimde ilerlemeci bir yaklaşımın önem kazandığını göstermektedir (Ulubey ve Aykaç, 2017: 1178-1181). İlerlemeci yaklaşımın da pragmatizmin eğitim alanında bulduğu karşılık olduğunu unutmamak gerekir (Cevizci, 2014: 356). 1948 yılı sonrasında kabul gören program ve yaklaşımda da öğretmen ve öğrenci münasebetlerinde olması istenen demokratik tavra vurgu yapılması dikkatimizi çekmektedir. Çocukların düzeyine uygun olmayan nazari bilgiler yerine, içinde bulunmuş oldukları hayatın gerekli kıldığı pratik bilgileri kazandırma düşüncesi ayrı bir önem kazanmıştır. Ünite ve konulara çocukların gündelik tecrübelerinden girilmesinin tavsiye edilmesi de dikkat çekici bir ayrıntı olarak belirmektedir. Son olarak 1968 yılından itibaren kabul gören programı da ele almakta yarar vardır. Bireyler arası farklılığa vurgu yapılarak bireylerin ihtiyaç ve özelliklerine göre yetiştirme ortamının oluşturulması öne çıkan bir yaklaşım olarak belirmektedir. İlkokuldan da öğrenciye bilimsel metotlarla çalışmayı öğretmesi beklenmektedir. Görmek ve işitmekten ziyade öğrencinin yaparak ve yaşayarak öğrenmesi ön plana çıkmaktadır. Öğretmene, çocuklara günlük hayatta karşılaştıkları problemleri çözme becerileri kazandırma hususunda rehber misyonu verilmektedir (Ulubey ve Aykaç, 2017: 1183-1186).

Pragmatizmde temelini bulan ilerlemeci eğitim yaklaşımının, giderek ağırlık kazanmaya başladığı bu eğitim programlarında bir dönüşümün izlerini de bulmaktayız. Nitekim yeni kurulan bir devletin, yeni bir felsefe ile dünya varlığına atılacağı muhakkaktır. Osmanlı'dan devralınan kurumlardaki durgunluk ve üretimdeki yetersizlik, çağın gereklerini yakalayamama gibi sebepler Cumhuriyet'in kurucu kadrosu için inkılaplar yapma zaruretini hissettirmiştir. Kurucu kadroların düşünce dünyalarında etkili olan felsefi sistemlerin de dönüşüm ve değişimin arka planında pay sahibi olduğu rahatlıkla ifade edilebilir. Aklın, pozitif düşüncenin ve bilimin yüce tutulduğu, teknik gelişmelerde üstün olanların dünyada söz sahibi olduğu atmosferde, dinî ve ideal olanın ikinci plana düşmesi beklenebilen bir olgudur. Bu yönde eğilim sergileyenlerin dinî ve ideal olana yönelmesi ve ondan güç alması oldukça zordur. Buradan hareketle, ülkemizde yapılan eğitim

devrimlerinin bir değişim ve dönüşümü sağlamayı gaye edindiği oldukça nettir. Dünyanın önde gelen medeniyetlerini fikrî ve teknik sahada yakalamanın ancak nesiller yetiştirmekle mesul olan maarif ile olacağını kabul eden kurucu kadromuz, ona pozitif ilimler ve teknik yolunda bir istikamet vermiştir diyebiliriz.

Pragmatik anlayışın yoğunlaşmaya başladığı eğitim düşüncemiz, tamamen ilerlemeci bir karakteri ihtiva etmez. Onda esasiciliğin izlerini de yeri geldiğinde direktiflerde, hedeflerde ve içeriklerde görebilmekteyiz. Realist anlayışın eğitim teorisini oluşturan esasicilik, eğitime farklı sorumluluklar yüklemektedir. Esasiciliğe göre eğitim, insanı akademik bilgi ve karakter gelişiminin özsel unsurlarını donatmak ile görevlidir. Okul da insanlık kültürünün temel unsurlarını aktarıp korumakla görevlendirilmiştir. Okula verilen en önemli misyon ise gençlere entelektüel disiplinleri tahsil ettirmek, bazı becerileri kazandırmak ve kültürel mirasın sürekliliğini temin etmektir. Öğretmeni merkeze alan bir tutum sergilemesi noktasında da idealizmin uzantısı olan özcülükle birleşir (Cevizci, 2014: 347). 1926 ilkokul programını örnek olarak ele aldığımızda hedeflerden bazılarının esasicilik ile ilintili olduğu anlaşılabilir. Mazi hakkında bilgi verip millî şuur uyandırmak, vatan muhabbetini coğrafya üzerinden canlı ve diri tutmak ve öğrencilerde duygu ve düşüncelerini güzel biçimde aktarma kabiliyeti oluşturmak bu bağlamda ele alınabilir. Yine 1936 yılında uygulamaya konan programda, okulun millî kültürü aşlamakla görevlendirilmesi ve 1948 programında da Yurttaşlık ve Vatandaşlık dersinde millî birlik ve dayanışmanın önemini kavratılmasının hedeflere eklenmesi eğitim düşüncemizde esasiciliğin de yer bulduğunu göstermektedir (Ulubey ve Aykaç, 2017: 1178-1184).

Eğitim konusunda yaşanan adımları tetkik ederken Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümünden birkaç yıl önce yapılan üniversite reformuna da değinmek gerekir. Daha önce bu iş için 1932 yılında Albert Malche'den yardım alındığını ifade etmiştik. Cenevre Üniversitesi eski rektörü ve bir pedagoji profesörü olan Malche, bir rapor oluşturarak devletin ilgili birimleri ile paylaşmıştır. Raporunda yazmış olduklarına bakılırsa Darülfünun hakkında önemli tespitler yaptığı görülebilir. Ona göre fakülteler arasında iş birliği görülmemekle birlikte, hocaların ders vermekle yetindiği ve araştırmaya yönelmedikleri gözlemlenmiştir. Çevirilerin bitirme tezi olarak onaylanması da ayrı bir sorun olarak belirlemektedir. Kütüphanede ise yeterli sayıda kitap olduğunu söyleyebilmek güçtür. Öğrencilerin yabancı dile vukufiyeti zayıftır. Derslerin program olarak yüklü ve ansiklopedik bir nitelik arz etmesi de olumsuz olarak değerlendirilmektedir. Hocaların öğrenciye rehberlik etme

düzeyleri zayıf olarak karşılanmakta ve aralarındaki çekişme ve ayrılıklar dikkat çekmektedir. Bu rapordan sonra 1933'te Darülfünun'un kapatılarak yerine yeni bir üniversite kurulması kararlaştırılmıştır. Ortaya çıkan yeni üniversite İstanbul Üniversitesi olmuştur (Büyükdağ, 2017: 165-166).

1 Ağustos 1933'te kurulan üniversitenin öğretim görevlilerinin yarısından çoğu uzaklaştırılmıştır. Oluşan kadro açıklarını doldurmak içinse yurt dışına gönderilen ve daha donanımlı dönen öğrencilerle birlikte yabancı kökenli akademisyenlerden de faydalanılmıştır. Hitler iktidarı ile birlikte artmaya başlayan antisemitik dalgadan kaçıp kurtulmak isteyen bazı Yahudi asıllı Alman akademisyenlerin, Malche ve Philipp Schwartz'ın girişimi ile Türkiye'ye getirildiği görülmektedir. Yurt Dışındaki Alman Bilim İnsanları Derneği'ni kuran Schwartz ve Malche arasında geçen mektuplaşmalar, akademisyenlere kadro bulunması için sarf edilen çabanın yoğunluğunu bize açıkça göstermektedir. Dönemin Eğitim Bakanı Reşit Galip ile de görüşmeler yapılmış ve ihtiyaç duyulan kişi sayısının çokluğu nedeni ile Alman akademisyenler ülkemize davet edilmiştir. Akademisyenlerden beklenenler ise oldukça dikkat çekicidir. Onlara ilk üç yıl istedikleri dilde eğitim yapma izni verilmişse de üç yılın sonunda mutlaka Türkçe öğrenmeleri zorunlu kılınmıştır. Eğitim kitaplarının da mutlak surette Türkçe olması istenmekte ve gelenlerin akademisyenlik dışında bir meslek icra etmemeleri şart koşulmaktadır (Büyükdağ, 2017: 172-173). Buradan hareketle, onlara karşı milliyetçi bir tavır içerisinde girildiği açıkça ifade edilebilir. Daha da önemlisi mevcut akademisyenler aracılığı ile çeşitli felsefi düşüncelerin de akademiye taşındığı öngörülebilir. Örneğin Hans Reichenbach'ın önemli bir pozitivist olarak felsefe kürsüsünde görevlendirilmesi, düşünsel olarak onun birçok cihette düşünce dünyamıza ve akademiye tesir etmiş olma ihtimalini akıllara getirmektedir (İpek, 2019: 55).

Darülfünun'un Osmanlı'dan kalma bir kurum olarak ıslah edilmek yerine ilga edilmesinde, yönetim kadrosunun müderrislerin birçoğuna karşı olan tavrı da etkilidir. Millî Mücadele yıllarında Anadolu Hareketi'ne desteğini sunmayan akademisyenlerin bulunuşu ve bir kısmının benimsenmekte olan çağdaşlaşma ve Batılılaşma düşüncesine destek sunmaması kadroların lağvedilmesinde önemli pay sahibi olmuştur (Yaman, 2005: 67). Topyekûn ve radikal bir anlayışla yapılan Cumhuriyet modernleşmesinin de burada pay sahibi olduğunu unutmamak gerekir (Yaman, 2005: 54). Yapılacak devrimlerde eskiye dair izleri

benliğinde taşıyanların devrime karşı hareket etme ihtimallerinin bulunuşu, radikal adımların atılmasını da beraberinde getirmiştir diyebiliriz.

Üniversite reformundan sonra yurda dönen Topçu, felsefe muallimi olarak çeşitli liselerde görev yapmış ve maarifin içinde yer alması sebebi ile sistemi iyi bir şekilde tahlil etmiştir. Teknik ve pozitif bilginin öne çıktığı pragmatik yaklaşımı doğru bulmadığı için çok fazla eleştiriye yönelir. Pragmatizmin hayata yönelik hamlelerini, mektebi problem çözme merkezli algılayan düşünceyi ve tekniğe adam yetiştirme gayesini benimsemediğinden katı bir pragmatizm karşıtlığı taşır. Kapitalist dünyanın baş mimarlarından ve ideolojik kavgalarda dünyanın başta gelen güç merkezlerinden biri olan Amerika'nın temel felsefesi pragmatizmin maarife tatbiki, Topçu nazarında maarifi yıkıma götüren bir vaka olarak kabul edilmektedir.

Üç yüzyıl boyunca fikir ve irfan hayatımızı çölde bocalamış bir surette yorumlayan mütefekkirimiz, kurtuluş çaresi olarak Batı kültür ve maarifine yönelmeyi bir sığınma hamlesi olarak telakki etmektedir. Kendi benliğimizden sıyrılıp uzaklaşarak Batı düşüncesi ile anlam bulma gayreti sergileyenler aslında büyük bir ihanetin mimarı olmuşlardır kanaatindedir. Sırası ile Fransız, Alman, İngiliz maarifine teslim olduktan sonra sıranın Amerikan maarifine geldiğini belirten Topçu, Amerikan maarif düşüncesini Avrupa için dahi bir tehlike ve yıkım unsuru olarak görmektedir. Ayrıca Amerikan maarifinin bizlere ilim ve irfanla değil ticaret ve siyaset yoluyla taşındığını iddia etmektedir (Topçu, 2019f: 31). Nitekim bunda haklılık payı da vardır. II. Dünya Savaşı sonrasında gelişen ideolojik kamplaşmada, Türkiye'nin NATO üyeliği ve ABD ile oluşturduğu iş birliği göz önüne alındığında ticari ve siyasi öğelerimizin ilişkilerimizde baskın olduğu rahatlıkla söylenebilir (Yalçın, 2012: 100). Ayrıca teknik güç ile birlikte gelen siyasi gücün de dönemin eğitimci, siyasetçi ve münevverleri arasında dikkat çektiği düşünülebilir. Bu açıdan Ankara'da teknik bir üniversitenin kurulması da yine tekniğe verilen yüce değerın tezahürü olarak belirmektedir.

Topçu açısından Amerikan maarifi, Anadolu'nun ruhuna ve İslam idealine aykırı bir yapı teşkil ettiği için ahlak temellerimizi de derinden sarsmıştır. Ona göre memleketimizin yabancı asıllardan gelen fertlerinin gayretleri ile Amerikan maarifi memlekete getirilmekte, münevver olarak kabul edilenlerce de devşirilmektedir. Hayatta başarıya ulaşma gayesini ortaya atan pragmatizmi benimseyen halk kütleleri, ruhçuluk idealinden giderek uzaklaşmaktadır. Bu durumu kabul etmekte oldukça zorlanan mütefekkirimiz, Amerikan

maarifinin yakın gelecekte, vatanın fertlerini kör ve sağır olarak addettiği makinenin esiri yapacağını düşünmektedir (Topçu, 2019f: 31). Yine ona göre mevcut anlayış insanı eşya vasıtasıyla tanıtmaya çalışmakta, onu küçültmekte ve karakterini yontmaktadır. Saf kalplerle hakikate yolculuk yapacak bireyler yerine hayatta muvaffak olma arzusu güden ve refaha ulaşmayı isteyen maddi fayda talepleri okulları doldurmaktadır. İlim hayat nizamını değiştirecek ideal bir kuvvet olmaktan çıkmış ve günlük hayatın realitesine teslim edilmiştir (Topçu, 2019f: 97).

Devlet idealimizin de maarifimiz üzerinde etkili olacağını öngören Topçu, devlet idealimize kaynak olarak tarihimizi ve geleneklerimizi önermektedir. İslam'ın sosyal esaslarına bağlı, otoriteli ve şahsi mesuliyet temeline dayanan devlet düşüncesinin yeniden ihyasını önermektedir. Devletin bu dönem şekli başka yerden alınsa bile ruh ve zihniyetinin bizim köklerimizde olması gerektiğini savunan mütefekkirimiz, taklitçi zihniyeti batağa saplanmaya ve küçülmeye mahkûm etmektedir. Büyük millet olma düşüncemizin, bugün sönük bir hayale döndüğünü ifade eden Topçu, din, dil, sanat ve devlette yeniden canlanmamızın baş mimarı olarak özümüzdeki tohumdan yeşerecek bir maarifi önermektedir (Topçu, 2019f: 37-38).

### **3.3.2. Yabancı Okullar ve Özel Okullar Meselesi**

Çok uluslu bir imparatorluk hüviyetini asırlarca sürdüren Osmanlı Devleti'nin, bünyesinde yaşamakta olan uluslara hoşgörü eksenli bir yaklaşım sergilediği tarihî bir realite olarak karşımızdadır. İstanbul'un fethi sürecinde azınlıklara gösterilen saygı ve hürmetin ilerleyen dönemlerde de devam ettiği açıkça müşahede edilebilir. Dinî inançlar başta olmak üzere birçok alanda serbestiyet tanındığını ve kendi değerler ekseninde etrafında yaşamalarına saygı ile bakıldığını söylemek yanlış olmaz. Eğitimi de dinsel etkinliklerle birleştiren bir yapıya sahip oldukları için azınlıkların eğitim süreçlerini kendi bünyelerinde şekillendirdiği söylenebilir (Güven, 2012: 147). Bu açıdan bakıldığında, devlet denetimine tabi bir yapı arz etmeyen ve kendi benliklerinin gerektirdiği koşullarda olgunlaştırılan bir eğitim süreci yaşamış oldukları net bir şekilde görülebilmektedir. Kilise ve hahamhaneler aracılığıyla bağımsız bir surette yönetilen azınlık okullarının, XIX. yüzyıla kadar devlet açısından zararlı olarak değerlendirilmesi pek söz konusu değildir. Milliyetçilik ve bağımsızlık hareketlerinin yoğunlaşmaya başladığı dönemlerden sonra bu okullara bakışın

olumsuz yönde değiştiği söylenebilir. Nitekim milliyetçi faaliyetlerin canlandığı okullar, ülke bütünlüğü açısından birer tehdit unsuru olarak değerlendirilmiştir (Yılmazlar, 2007: 5).

Tanzimat ve sonrasında atılan demokratik adımları tetkik ettiğimizde, azınlık olan gayrimüslim tebaaya geniş haklar tanındığı muhakkaktır. Devleti çöküşten kurtarma gayesi ile yapılan, azınlıkları birer vatandaş ve imparatorluğun önemli birer parçası olarak görmeyi gaye edinen adımlar siyasi alanla sınırlı kalmamıştır. Eğitim sahasında da onlara bir kolaylık ve özgürlüğün sağlanacağı muhakkaktır. Özellikle Islahat Fermanı ile sağlanan özgürlükler çerçevesinde okul açma faaliyetlerinin de hız kazandığı görölmektedir (Esenkal, 2007: 3). Hemen hemen her milliyet grubunun bir eğitim kurumu açma teşebbüsünde bulunduğu ifade edilebilir.

Avrupalı devletler öncülüğünde açılmaya başlayan yabancı okulların, imparatorluk topraklarında yapmış oldukları önemli faaliyetlerden biri de misyonerlik olmuştur. I. Dünya Savaşı öncesinde 500 Katolik Fransız, 675 Amerikan, 178 de İngiliz okulunun bulunduğunu görmekle birlikte, diğer milletlere ait birçok okul da imparatorluk bünyesinde yer almıştır (Güven, 2012: 148). İmparatorluk bünyesindeki mevcut tüm okulları hesaba katmadan sadece bu sayılara odaklanmak bile meselenin analizini yapmak açısından yeterli olabilir. Açılan bu kadar okulun tek gayesinin eğitim olacağını düşünmek ise zordur. Osmanlı çöküş devrinin en buhranlı ve fırtınalı aşamalarında bu kadar okulun açılması, eğitim hakkı ve özgürlükten öte şeyleri bizde çağrıştırmaktadır. Nitekim millet-i sadıka ismi ile anılan Ermenilerin milliyetçi ve ayrılıkçı oluşumlarında, Bulgarların ihtilalci bir yapıya bürünmelerinde, Makedonyalıların isyana teşvikinde bu okulların rol aldığı bir kısım tarihî vesikalardan anlaşılmaktadır (Esenkal, 2007: 2).

Gittikleri bölgelerde halka yabancı olduklarını pek hissettirmeyen misyonerlerin, gittikleri bölgenin insanlarıyla iyi ilişkiler kurduğunu ve bölgeleri iyi tanıdıklarını fark etmeyiz. Gönderildikleri ülke yönetimlerince ve dinî teşkilatlarca desteklenen misyonerler, Katolik, Ortodoks ve Protestan mezheplerinin birer temsilcisi olarak okullar bünyesinde görevlerini ifa etmek için yerlerini almışlardır. İmparatorluk bünyesinde barınan gayrimüslim unsurların büyük çoğunluğunun Hristiyan oluşu, yabancı okullar aracılığı ile yapılan misyonerlik faaliyetlerinin yoğunlaşmasına sebep olmuştur.

Farklı Hristiyan mezheplerinin hamisi olarak kendilerini konumlandıran bazı devletlerin çeşitli imtiyaz, ferman ve kapitülasyonları bahane ederek Osmanlı'ya karşı müdahil bir tutum içerisine girdikleri de görülmüştür. Durumun izahı için 1869 yılında Osmanlı yönetimince kabul edilmiş olan Maârif-i Umûmiyye Nizamnâmesi'ni ele almak son derece önem arz etmektedir. Sayıları çok fazla artmış bulunan azınlık ve yabancı okulları denetim ve kayıt altına alma amacı taşıyan kararname, özünde bu okullaşmayı belli bir sistematığe sokmaya çalışmıştır. Denetimsiz, dayanaksız ve izne tabi olmadan çoğalan yabancı okullar, devletin diğer kurumları ile eşdeğer bir şekilde takip edilmek istenmiş ve denetim aracılığı ile faaliyetlerinin takip edilmesi düşünülmüştür. Çeşitli yaptırımları bünyesinde barındıran kararnamede en önemli madde ruhsat hususunda belirlemiştir. Bunun yanı sıra bina temini için hangi aşamalardan geçildiği, ne kadar ücretler ödendiği, öğretmenlerin denkliği olup olmadığı, okul açılması için gerekli nüfus yoğunluğuna sahip olup olmadığı gibi hususlar da önemli birer ayrıntı olarak karşımızda durmaktadır. Hepsinden önemlisi, ilerleyen yıllarda, okutulacak derslerin ve kitap muhtevalarının tetkik edilmesinin istenmesi ciddi bir hamle olarak karşımızda durmaktadır (Haydaroğlu, 2005: 152-154).

Haydaroğlu'nun Hariciye Vekâleti evraklarından aktardığına göre kitapların denetlenmesi hususunda yapılan birtakım hamleler, Avrupalı bazı devletlerin tepkisine neden olmuştur. 1895 yılında İngiltere ve Amerika'nın, 1896 yılında Osmanlı topraklarında okulu bulunmayan Belçika ve Hollanda'nın yasal düzenlemeden dolayı ultimatolar tarzında notalar verdiği anlaşılmaktadır. Osmanlı Devleti ilk zamanlarda denetimleri sıkı tutmaya çalışmış fakat baskılar karşısında isteneni tam olarak gerçekleştirilememiştir. Denetimi gerçekleştiren memur ve kurumların teşekkül etmeyişi de denetim süreçlerini akamete uğratmıştır. Zamanla ruhsat şartlarının gevşetilmesiyle de yabancı okulların daha rahat bir hareket alanına kavuştuğu söylenebilir (Haydaroğlu, 2005: 154).

İstiklal Harbi sonrasında, başta Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere, Türkiye Cumhuriyeti kurucuları Lozan'daki barış görüşmelerini gerçekleştirirken yabancı okulları da gündemden uzak tutmazlar. Devlet otoritesini kapitülasyonlar gibi sınırlandıran ve dıştan müdahale için bir araç vazifesi görmeye başlayan okulların, nihayetinde bir iç mesele olarak görüldüğü ifade edilebilir. Milliyetçi bir yaklaşımın tesirini bariz şekilde algılayabildiğimiz bu yaklaşım, yasal zeminde de güçlendirilmiş ve kolay kolay taviz verilmeyecek bir altyapı ihdasına çalışılmıştır. Cumhuriyet Dönemi'nde Yurttaşlık Bilgisi, Tarih, Coğrafya ve Türkçe derslerinin Türk muallimler tarafından okutulmasının zorunlu

tutulması ve idarecilerden birinin Türk muallimi olmasının kararlaştırılması, yabancı okulları denetim altında tutma adına önemli birer adımdır (Yılmazlar, 2007: 53).

Maarif Vekâletine bağlanan yabancı okulların yasal zeminde karşılaştıkları sınırlamalarda, yeni devletin bağımsız kalma isteğinin ve milliyetçi tutumunun etkisinin büyük olduğu söylenebilir. Her ne kadar Batı'da uygulanan eğitim modelleri ve laik eğitim adına öncü olmuşlarsa da ortaya koymuş olduğu faaliyetler hem şüphe doğurmuş, hem de kendilerine olan bakışı zedelemiştir. Onlar için pek kabul edilebilir olmasa da atılan adımlar, yeni bir millî şuur ekseninde değerlendirilirse makul ve mantıklı olarak ele alınabilir. Ayrıca bu adımlar sayesinde eğitim sahasında çok başlı bir yapının oluşması bir nebze azaltılabilir. Daha da önemlisi millî menfaatler aleyhinde yapılabilecek eğitimsel hamlelerin büyük oranda engellenmeye çalışıldığı düşünülebilir.

Yabancı okullar konusunda yapmış olduğumuz izahattan sonra asıl meselemize geçebiliriz. Topçu açısından mevcut yabancı okulların milliyetçi bir tavırla, kültür ve ruh üzerinden tenkit edildiğine şahit olmaktadır. En başta yabancı okulları maarifimiz açısından derin bir yara olarak tanımladığını söyleyebiliriz. Topçu millet ruh ve kültürünün bayrağı olarak konumlandığı mektebin kendi vatanında dalgalanmasını istemektedir. Vatan topraklarına yerleşen yabancı mekteplerin, yayacağı kültür ile medeniyet ve irfan getiremeyeceğini, aksine buldukları yerin kültürünü yara bere içinde bırakacaklarını, millî şahsiyetin vücut kazanmasını imkânsız hale getireceğini düşünmektedir. Ağacın köküne yerleşen zararlı bir nebat gibi teşbih ettiği yabancı okulların, kendi öz vatanlarında eğitim faaliyetlerini yürütmelerinin daha sağlıklı olacağını ileri sürmektedir. Çünkü bu okullar kendi vatanlarında kendisini isteyen çocuklara sevgi ile yönelirken, başka vatanların çocuklarının kalpleri ile çarpışır ve onların kalplerini aşındırır (Topçu, 2019f: 101). İleri bir kültürün birikiminden yararlanmak isteyenlerin, kültürün tarlası olan asıl vatana gitmelerini isteyen Topçu'nun, yaklaşımı ile toprağa ve kültüre bağlanan milliyetçi bir ruhla hareket ettiği açıkça görülmektedir. Anadolu'yu temele alan ve belli sınırlar içerisinde yoğrulmuş kültürümüzü yücelten milliyetçi Anadolu tutumun, bu hususa da sirayet ettiği düşünülebilir.

Batı dünyasında güç kazan pozitif ve pragmatik yaklaşımlar karşısında Hareket felsefesi ve tasavvuf düşüncesinin ayrı bir terkiibini oluşturan mütefekkirimiz, madde karşısında ruhu yücelttiğinden, pozitivizme ve pragmatizme hayranlıkla yönelen ve çocuklarını yabancı mekteplere ve yabancı dilde eğitim yapan mekteplere yazdırma gayretinde bulunan ailelere



öfke ile bakıp onları kınamaktadır. Yabancı okullara yönelik alınan kararları ise oldukça yetersiz bulmaktadır. İktisadi kapitülasyonların kaldırılmasına karşılık maarifteki kapitülasyonların devam ettiğini iddia eder Topçu. Mehmed Âkif'i kör ve sağır olarak itham eden kolejliye de tavrılıdır. İslami hassasiyetinin ve milliyetçi karakterinin oluşumunda büyük pay sahibi olan Âkif'e yapılan ithamların da onun yabancı mektebe bakışında etkili olduğu düşünülebilir (Topçu, 2019f: 34).

Amerikan misyonerlerinden Cyrus Hamlin öncülüğünde, Rheinlander Robert'in de maddi desteği ile açılan Robert Koleji'ni de ele almayı ihmal etmeyen mütefekkirimiz, acı bir serzenişte bulunmaktadır. Fatih'in İstanbul'u fethettiği tepelerden birine Robert Koleji'nin inşa edilmesini sağlayan Hamlin'in okul için atmış olduğu adımları irdeler ve onun yapmış olduğu faaliyetleri, kültür kalesini içerden fethetme hamleleri olarak yorumlar (Topçu, 2018c: 30). Hamlin'in hatıratlarını incelediğimizde konunun detayları biraz daha açıklık kazanır. Uzun yıllar Osmanlı topraklarında muallimlik yapan Hamlin'in misyonerlik faaliyetlerinde ve Robert Koleji'nin kuruluşunda yoğun bir çaba harcadığı görülmektedir. Boğaziçi'ni asırlarca diğer milletlere karşı koruyan Osmanlı'nın onu yedi yıl uğraştırdıktan sonra bina için izin vermesi kendisini şaşırtmıştır ve İncil'de Resullerin İşleri 28/15'te geçen: "Tanrı'ya da şükrettik ve cesaret bulduk." ifadesini dile getirmiştir (Hamlin, 2012: 394). Her ne kadar Hamlin bu cephede Osmanlı üzerinde emellerinin olmayışının işlerinin çözülmesinde kolaylık sağladığını söylese de misyonerlik gayesini gizleyememektedir (Hamlin, 2012: 395). Bu açıdan değerlendirildiğinde Topçu nazarında yabancı mekteplerin ve yabancı dilde eğitim yapan müesseselerin birer kültürel emperyalizm mekânı olarak değerlendirildiği ifade edilebilir. Nitekim mekteplerle birlikte farklı bilgiler ve yaklaşım şekillerinin transfer edildiği yadsınamaz bir gerçektir. Batı'yı taklidin ve örnek almanın ağırlık kazandığı dönem aralığı da göz önüne alındığında, Topçu'nun yabancı mektepler hakkında sahip olduğu tavır anlaşılabılır.

Özel okullar meselesine değinmeyi de ihmal etmeyen Topçu, devletin mektebi idare ettiği yerde, özel okulun bulunmasını manasız görmekle birlikte, onların mektep ihtiyacını karşıladığı şeklinde ortaya konan açıklamayı da benimsemez (Topçu, 2019f: 101). Kurulduktan sonra kazanç kaygısının ön plana çıktığı özel okulları, birer eğitim yeri olarak değil birer ticarethane olarak görmektedir. Onların maarife yapacağı en büyük iyiliğin, mevcut yapılarını devlete teslim etmeleri olacağını ifade etmektedir. Eğitimin

sorumluluğunu devlete yükleyen mütefekkimizin, bu cihetten bakıldığında idealist eğitim anlayışı ile aynı paralelde hareket ettiği görülmektedir.

### 3.3.3. Muallimlik Mesleği ve Ondan Beklenenler

Topçu'nun eğitim düşüncesinde en önemli ayağı, muallim kavramının oluşturduğunu söylemek mümkündür. Onun muallime biçtiği rol ve ondan beklentileri irdelendiğinde, muallime oldukça önemli misyonlar yüklediği anlaşılmaktadır. Bilginin büyük veya küçük fark etmeksizin, dimağlara yerleşmesinde öncü ve mimar olan muallimin günün şartlarında sahip olması gereken hasletleri irdelemeye çalışır. Bunu yaparken de bir muallim olarak sahada çalışması ona büyük kolaylıklar sağlamıştır denebilir. Nitekim bulunduğu eğitim ortamlarında felsefe muallimi olarak konumlanması ve görülen eksiklik ve aksaklıkları iyi bir surette analiz etmesi onun birçok hususta doğru tespitler yapmasını sağlamıştır. Felsefe muallimi olmaktan öte adeta bir filozof edası taşıyan Topçu'nun, meselelere eleştirel yaklaşabilmesi ve yeri geldiğinde sert tutumlar sergileyebilmesi sistemde görülen aksaklık ve çarpıklıklar üzerinden değerlendirilebilir. İnsan anlayışının muallime bakışında derin tesirlerini hissettiğimiz mütefekkim, muallime medeniyetlerin teşekkülünde öncü bir konum atfetmektedir (Topçu, 2019f: 72).

Onun nazarında dünyanın sayılı medeniyetleri muallimin öncü ve rehber olması ile büyüklüğünü kazanmıştır. Nasıl ki gençlere muallimlik yapan Yunan filozofları kendi medeniyetlerini yüceltti ise, nasıl ki İslam medreselerin öncülüğünde üç kıtayı egemenlik altına aldı ise, nasıl ki Çin medeniyetini hakimler yüceltti ise bugün yine medeniyetleri yüceltecek olanlar muallimlerdir ona göre. Devletleri yapan ve yeri geldiğinde yıkan olarak da konumlandığı muallimi, toplumda itibar görmesi ve el üstünde tutulması gereken bir kişi olarak ele alan Topçu, muallime duyulan hürmet ve saygı ölçüsünde toplumun da mesut ve faziletli olduğunu kabul eder. Eğer muallime gerekli ehemmiyet verilmez ve mesleği aşağılanırsa o toplum, alçalır ve bedbaht bir hal alır (Topçu, 2019f: 71-72).

Muallimi devirlerin idealizmini yaşatan adam olarak ele alır Topçu. Özellikle burada dönemsel bir sınıflama içerisine girer. Ona göre İlk Çağ'da muallim hikmet adamı, Orta Çağ'da zahit ve din adamı idi. Rönesans sonrası muallim ise zekâ, tabiat hadiseleri, laboratuvar ve atölyelerde karşımıza çıkmaktadır. XIX. asırda durum daha da farklıdır. Teknik ve tecrübenin mimarı muallim ile romantik aşkın telkincisi muallimi bu devirde

karşılıklı iki rakip halinde okuyan Topçu, muallimi devirlerin ruh ve idealine bürünmüş bir karakter olarak görmektedir (Topçu, 2019f: 72).

Mütefekkirimiz açısından muallimin sahip olması gereken vazife ve mesuliyet oldukça çoktur ve de cemiyetin her sahasına uzanmaktadır. Ahlaken toplumda bir bozukluk varsa, yüreklerde merhamet kalmamışsa, gençlik avare bir hale gelmişse, iradeler gevşemişse bunun sorumlusu olarak muallim görülmektedir. Bunun haricinde daha nice konuda muallim sorumlu tutulmaktadır. Bu kadar mesuliyetin fazla olacağı şeklinde yönelen eleştiriye de oldukça farklı bir cevap hazırlar. Ona göre, hepimizin ruh yapısı elinden çıktığı için muallime fazla mesuliyet yüklemek yanlış değildir. Hayatın her alanına yön veren ve ferdiyetlerin inşasında başat rol oynayan muallimlik, ulvi bir dava olarak kodlanmaktadır (Topçu, 2019f: 74-75). Hayatımızın sahibi olarak değil sanatkârı olarak anlamlandırılan muallim, hayat yapıcısı olmanın yanında en güzel örnekleri bize göstermekle kalmayıp bize yaşatmakla görevlendirilmiştir (Topçu, 2019f: 75). Buradan anladığımız kadarıyla, muallime hikmet ehli gibi bir rol atfedilmektedir. Hayatı yaşamayı değil, ona hizmeti tercih eden fedakâr muallim kitlesi onda elzem bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır.

Muallimlerin sahip olması gereken duygu, his ve değerlere dair de kanaatini paylaşan Topçu, engeller karşısında sabırla hareket eden, ideale âşık, rahmet elçileri gibi müjdeleyici, düşmanlıktan uzak, cesur, nefsinden fedakârlık yapabilen, sevgiyi yücelten, aşka talebe olmuş muallim hayali kurar. Eğitimde yöntem, teknik, program vs.den önce muallimi öne sürmesi, onunla eğitimin yüreceğine olan inancındandır. Ruhu yüceltici hamlelerin kendisinde daha ön plana çıktığını müşahede ettiğimiz Topçu, ruhu alçaltıcı unsurları bünyemizden uzaklaştırıp atma görevini de ona yüklemektedir. Bunun yanı sıra muvaffakiyetsizlik ve zaaflarının sebebini bulmada yine muallimi sorumlu kılmaktadır (Topçu, 2019f: 75-76).

Muallimliği ayrıca bir ruh sevgisi işi olarak tanımlayan Topçu, muallimin alelade bir insan olamayacağını da belirtmektedir. “Ruhun yüce isteklerine nefsinden bir şeyleri feda eden sevginin, ferdi ulaştırdığı örnek insan mertebesi” olarak yorumladığı muallimlik, görünenin ötesinde ayrı bir ehemmiyete haizdir. Muallim, ilmi gereği diğer insanlar gibi davranmaktan uzaklaşmalıdır. Bilmenin ve öncü olmanın ıstırapı ile hareket etmesi beklenen muallim, seçkin bir konuma oturtulmakta ve bilgi ve örnekliği ile insanlara ışık olmakla mükellef tutulmaktadır. Daha da önemlisi ona iman ve anlayış vasıtaları ile

insanları tedavi eden bir doktor havası verilmektedir. Ruhların karşılaştığı hastalıkları tedavi etmekle mükellef olan muallim, hakikat âleminin bir habercisi olarak bizlere bir mürşit olmak zorundadır. O, tehdit ve dayakla öğreten değil, aksine sevgi ile yüreklere bir şeyleri işlemesini bilendir. Yine muallim, içgüdülerin alacağı istikameti göstermekle değil ulvi olana yönlendirmekle görevlidir (Topçu, 2019f: 76-77). Saymış olduğu bu özelliklerden hareketle Topçu'nun tasavvuftaki mürşid-i kâmil benzeri bir muallim tasavvuruna sahip olduğu ifade edilebilir. Nitekim kendisinde etkisini yoğun bir şekilde hissettiren tasavvuf düşüncesi ve İslami hassasiyet hayatının birçok sahasında ağır basmaktadır. Bu açıdan bakıldığında muallime de bu pencereden yaklaşması beklenebilen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bizleri ruhi olana yüceltecek olan muallimi, idealin üstadı olarak kabul eden Topçu, ondan olanı değil olması gerekeni öğretmesini beklemektedir. Yani bir nevi onda filozofça tavır da aramaktadır. İdeale yüklediği yücelik çerçevesinde mesele ele alındığında Sokrat benzeri bir yaklaşımın izlerini beklemektedir. Hepsinden öte en büyük muallim ve ruh doktorlarını ise peygamberlerde bulmaktadır. Onları en büyük görmesinde temel husus, onların tüm insanlığın ruhunu kurtardıklarına olan inancıdır. Hakikat yolcusu filozoflar ve tarikat mürşitlerinin insanlık içindeki rollerini de bu cepheden okumaktadır (Topçu, 2019f: 77). Dinî ve felsefi cihette öne çıkan iki farklı gruba, aynı misyonu eda eden bir nazarla bakması, onda İbn Rüşd tarzı bir yaklaşımın olduğunu bize çağrıştırmaktadır.

Çocukların yaş düzeyine göre onlara öncü olması beklenen muallim duygu, irade ve bilgi cihetinde aşlarını nesillere doğru bir şekilde yapmakla görevlendirilmiştir. Bunların tam ve eksiksiz bir şekilde yerine getirilmesini isteyen mütefekkirimiz, çocukluk çağına ayrı bir önem atfetmektedir. Eğitimin ilk adımlarına küçük yaşlarında başlayan fertlerin, doğru bir temelle olgunlaştırılmaya başlaması son derece elzemedir. Kalp ve ahlaka yönelik adımların ilk merhalesi olan çocuk ruhu henüz masum bir halde iken ona âlemin ve eşyanın bilgilerini doldurmak ruhunu harap edecektir kanaatini taşımaktadır. Kültür derslerinin ve diğer derslerin eşya dersi gibi okutulduğunu iddia eden Topçu, böyle bir yaklaşımın ruhu tabiata esir edeceğini öne sürmektedir. İşte bu noktada devreye girecek olan muallim, ruhi yapıyı işleyecek ve dimağları bir adım daha ileri taşıyacak bilgileri tahsil ettirmekle mükellef kılınmıştır. Formüller ve tarihler ezberletmekle mesleğini icra eden muallimi, zekânın önemli kabiliyetlerini körleştirmekle itham eden mütefekkirimiz, bazı bilgilerin hissi bir temastan önce verilmeye başlamasını da doğru bulmaz. Hissi yapıyı körelten bu

yaklaşımın aynı zamanda kendini arama işinden fertleri alıkoyduğunu iddia eder (Topçu, 2019f: 78-79).

Topçu, muallimden ayrıca Anadolu davasına da sahip çıkmasını istemektedir. Günün şartlarında birçok noktada eksiği bulunan Anadolu'ya hayat katacak muallimlerin varlığını istemektedir. Nasıl ki bilgi ve donanımı ile öncü ziraat mühendislerine ihtiyaç varsa, nasıl ki sağlık adına bizlere yardımcı olması için doktora ihtiyaç varsa, aynı şekilde Anadolu'yu iyi tanıyan kültürlü muallimlere de ihtiyaç duyulmaktadır. Okuma ve yazma öğreten ilkokuldaki köy muallimini yeterli bulmayan Topçu, asıl muallim olacaklardan hakiki ve büyük bir inkılabın yapıcısı olmasını istemektedir. Anadolu'nun evlatlarına mesuliyetlerini ve kim olduklarını hatırlatmak, medeniyetlerini koruyucu yolları onlara aşlamak en önemli vazifeleri olacaktır (Topçu, 2019f: 66)

Muallimin yaptığı işe kazanç kaygısının girmesi, Topçu'ya göre mukaddes davasını zedeler. O bir ticaret ehli değildir. Ondan da öte müfredatı harfiyen uygulayan bir vazife memuru da değildir. Dersini tümü ile kavratmak bile muallimde mesuliyetin son bulduğunu göstermez. Fertleri kâinat karşısında kendine has görüşlere kavuşturmak ve kendi hayat kaidelerini oluşturmalarına öncü olmak ona yüklenmiştir. Sevgi ve hürmet olmadan öğrenciden körü körüne itaat bekleyen muallim ise makamının kıymetini bilmemekle yargılanmaktadır. Aile kavramında meydana gelen bozulmanın, fertlerde yaşanan ruhi bunalımların da ideal muallime duymuş olduğumuz özlemi artırmada önemli payı bulunmaktadır (Topçu, 2019f: 69-70).

Muallimlerin hürriyeti meselesine değinmeyi de ihmal etmeyen Topçu, muallimin idari ve siyasi kaygılarla çalışmalarının sınırlandırılmasına yönelik hamleler yapılmasını benimsememektedir. Dışardan emirle yapılan müdahalelerin onun hür şahsiyetini budayıcı ve kısırlaştırıcı bir etki yapacağını iddia eder. Mutlak hürriyetin tanınmasını istediği muallimin, mevcut hürriyetini kötüye kullanmaması için dışardan ve hürriyetini sekteye uğratmayacak şekilde devlet tarafından kontrol edilmesini istemektedir. Mesuliyet ve hürriyet arasında önemli bir denklem kuran Hareket düşüncesi burada oldukça belirgin bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Topçu, mesuliyeti oldukça fazla olan muallimin mesuliyet ölçüsünde hür olmasını istemektedir (Topçu, 2019f: 80). MEB'in varlığı da ona göre muallimler üzerinde hürriyet kısıtlayıcı bir tesir oluşturmaktadır. Eğitimle ilgili hususlarda karar verici mekanizmanın muallimler olması gerekirken, MEB'in tepeden karar verici bir

yapı arz etmesi ona göre muallimi hürriyetten yoksun bırakmaktadır ve bu yüzden de fikir ve irfan mahkûm edilmektedir (Topçu, 2019f: 81).

Topçu, günün şartlarında muallimliğin bir meslek olamadığından da yakınmaktadır. Evvela muallimliği bir meslek haline getirmeyi elzem gören mütefekkirimiz, farklı meslek gruplarından gelenlerin muallim yapılmasına karşı koymaktadır. Aslında bu işi yapacak olan kişilerden sadece muallimlik üzerine tahsil ve olgunluk beklemektedir. Muallim diğer meslek erbabının işini yapamazken, diğer meslek erbabının muallimlik yapmasına izin veren sisteme karşı biraz da sert çıkmaktadır. Bu durum muallimliğin meslek olmasının önüne geçmektedir ve maarifte kocaman bir facianın habercisi olmaktadır (Topçu, 2019f: 107).

Muallimi tüm ruhu ile ilme adanmış olarak görmek isteyen Topçu, sadece derse girip çıkmakla yetinen muallimi yetersiz bulmaktadır. Buna ek olarak da onlara amir konumu üstlenen kişilerin de ilmen yüksek değerlere sahip olanlarca seçilmemesinden dert yanmaktadır. Bu durumun âlim konumunda olan muallimleri cahil eline bırakacağını öne sürer ve kuvveti kullananlarca mevcut durumun muallim aleyhinde bir tehdit unsuru olabileceği ihtimalinden kaygı duyar. İlim ve ideal adamı olması beklenen muallimin gönlü, fikri ve istiklali olması elzem olmakla birlikte, onda bunların gerçekleşmesi için ideal olan mektep, idarecisi olmayan mekteptir. Kooperatifçilik ve günlük hayat meşgaleleri üzerine konuşmaların giderek revaç bulduğu muallim odaları ise ilmî bir zihniyeti oluşturmaktan son derece uzak kalmaktadır. Nöbet ve eğitsel kol hizmetlerini de ele almayı ihmal etmeyen mütefekkirimize göre bunlar, muallimliğe darbe vurmakta ve onun meslek olma imkânını sekteye uğratmaktadır. Polis gibi talebe takip eden, para toplamakla mükellef kılınan muallimin ideal görevinden uzaklaşmakta olduğunu kabul eder (Topçu, 2019f: 107-108).

Beklemiş olduğu muallimleri detaylıca tasvir eden Topçu'nun, onların yetiştirilme süreçlerine dair de birkaç önerisi bulunmaktadır. Her şeyden önce muallimleri ilim ve irfan seviyesine yükseltmemiz onda elzem olarak görülmektedir. Avrupa'nın önemli üniversitelerinde uzun yıllar tahsil görmüş muallimlere ihtiyacımız olduğunu belirtirken, liselerden mezun en iyi öğrencilerin bu işe seçilmesini ister. Adayların sıkı bir disiplin altında en az altı, sekiz ya da on yıllık tahsile tabi tutulmasını önerir. Üniversiteden mezun olan herkese de muallimlik kadrosu vermenin makul olmayacağını öne süren mütefekkirimiz, yeterliliklerini ortaya koyacak bir sınav sonucunda muallimlik hakkı

verilmesini makul görmektedir. Kendi ilmî disiplinine ait yabancı dilde yazılan bir eseri anlama kabiliyeti, tenkit ve araştırma yeteneği ile birlikte ilim zihniyetine sahip oluşu irdelenen muallim ancak yeterli bulunursa göreve getirilmelidir (Topçu, 2019f: 114-115).

Topçu'nun böyle bir tasavvura yönelmesinde muallimin niteliğini artırma gayreti sezilmektedir. O Cumhuriyet'in ilk yıllarında yoğunlaşan ve uzun yıllar devam eden bir olguya da işaret etmektedir. Devrim sonrası oluşan atmosferde Anadolu'da bir okuma ve yazma seferberliğinin başladığı tarihî bir realitedir. Buna karşılık nitelikli öğretmenlerin sayısının azlığı ise önemli bir boyutu teşkil etmektedir. Özellikle köy okullarında muallim ihtiyacı yoğun bir şekilde hissedilmektedir. Bunları aşabilmek için çeşitli muallim mekteplerinin açıldığı ve öğrenim görenlerin sayısının artırıldığı da görülmektedir. Bir dönem orta öğretim düzeyinde öğrenim görenlerin ilkokul muallimi olarak görevlendirildiği ise tarihî kayıtlardan anlaşılmaktadır. Bazen farklı meslek gruplarının da çeşitli kurs benzeri eğitimlerden geçirilerek muallim yapıldığı da görülmektedir. Ayrıca köy ve şehir yaşantılarının farklı olması nedeni ile iki farklı muallim mektebinin teşekkülüne şahit olunmaktadır (Aydın vd. , 2008: 130-131). Atılan adımlar ekseninde meseleye yaklaşıncı Topçu'nun, Cumhuriyet'in ilk yıllarında yapılan hamleleri nitelikli bulmadığı belirtilebilir. Mevcut sistemde yetiştirilen muallimler ona göre eksik kalmakta, nitelikli yetişmemektedir. Sayıca çokluğun niteliksel bir düşüklük oluşturacağını kabul eden mütefekkirimiz, onların alelade bir insan olmayıp ruh mimarı ve ideal adamı olduğunu kabul ettiğinden, tahsillerinin de o ölçüde yoğun ve kaliteli olmasını istemektedir. Muallime eğitimde en başat rolü vermesi ve onun bilgi ve kültür düzeyi ile nesillere ışık olmasını istemesi, ayrıca onu hakikat yolculuğunun dümeni konumuna yükseltmesi, ferdiyetleri yüceltip olgun insan yetiştirmesini beklemesi aslında tam bir idealist anlayışa yöneldiğini bizlere göstermektedir (Uslukaya, 2018: 92).

### **3.3.4. Millî Bir Mektebin Teşekkülü ve Mektep Eleştirisi**

Topçu öncelikle millet ruhunu oluşturan ana faktörün maarif olduğunu öne sürerek işe başlar. Düşen bir maarifin ise millet ruhunu yıkıma uğratacağını iddia ederek devam eder (Topçu, 2019f: 30). Maarifin bugünkü halini benimsemez ve onu daha ileri götürecek hamleler yapmak gerektiğini ifade eder. Yapılacak canlandırıcı hamlelerin en başında muallim gelmekle birlikte, önemli bir görev de mekteplere düşmektedir. Mektep

anlayışımızın yeniden gözden geçirilmesini isteyen mütefekkirimiz, mektep konusunda oldukça farklı bir tasavvura sahiptir. Daha önceki kısımlarda ifade ettiğimiz gibi o, mektebe sadece binası üzerinden bir mana ve değer yüklemeyiz. Böyle bir hamlenin mektebi kısıtlayacağını düşünür. Anadolu ve İslam gerçeği ile bütünleşen, devletçe kontrolü sağlanan, özünü milletin örf ve kaidelerinde bulan millî bir mektebin teşekkülünü ister (Topçu, 2019f: 63).

“Mektep, ruha sunulacak iksirler halinde hakikatler üzerinde yapılan seçimle, alıcı gönüllerin birleştiği yerde vardır.” diyen Topçu, mektebi olabildiğince geniş bir pencereden okumaktadır (Topçu, 2019f: 59). Ruhi olan, soyut karakter arz eden hususlar üzerinden ve kazanılan değerler ekseninden mektebi ele almaktadır. Söz gelimi devlet mesuliyet mektebi, ordu disiplin ve itaat mektebi, aile de seciyemizin yoğrulduğu mekteptir. Üzerine düşen mesuliyeti yerine getirmeyen hiçbir kurum, hiçbir oluşum hakiki mektep hüviyetini kazanamadığı gibi insanlara faydası olamaz görüşündedir. Örneğin insanlar fakire yardımdan imtina eder hale gelmişse ve ibadet sadece cennet hırsı ile yapılmaya dönmüşse din mektebi kurulamamış veya yok olmuş demektir. Gençlik Allah’a ulaşma yolunda kalbi rehber yapamıyorsa burada da aile mektebi kaybolmuş demektir (Topçu, 2019f: 58).

Topçu, mektebin çoklu gayeye dönük değil, tek gayeye dönük öğretim yapmasını istemektedir. Burada aslında hayata karşı olan tavrının belirleyici olduğunu söylemek gerekir. Hayatta karşılaşılan hadiselerin çokluğu ona göre bizi asıl yolumuzdan alıkoymaktadır. Mektep kabul edilse bile hayat, çok gayeli bir yola dönük olarak yoluna devam eder. Hâlbuki kendi nazarında mektep birliğe götüren yolun öncüsü olmalı, harekette olduğu gibi sonsuzluğun sevgisine kavuşturmalıdır. Bu sebeple de mektep mabet ile özdeş bir pozisyon kazanmaktadır. Ayrıca hayattaki çokluk, zihni dağıtacağı için zihni bir olana yönlendirmek de mektebin sorumluluğundadır (Topçu, 2019f: 51).

Mektepte programlarında yer alan derslerin öğretimindeki temel hikmeti ilk gayeye bağlayan Topçu, derslerden pratik gayeler beklemeyi doğru bulmaz. Ona göre bu hal bir aldanıştır. Asıl gayeye ulaşmayı hedef edinmeyen faaliyetlerin kendi cüziliği içerisinde barınıp kalamayacağını iddia eder ve başkalarına uzanmayı gaye edinmeyen, belli sınırları içerisinde kalıp sonsuzluğa ışık tutmayan öğretimi kötü ve hatalı olarak kabul eder. Hatalı öğretim neticesinde ise mektep kaçakları, diploma avcıları ortaya çıkar ve mektep ruhu ve disiplini bozulur. Hayatla birleşen mektep ise Amerikan maarifinin bir mektebine döner



(Topçu, 2019f: 52). Çokluk karşısında insanı bir olana yönlendiren ve sonsuzluğa ulaşma gayesini taşıyan Hareket düşüncesi burada ağır bir şekilde kendisini hissettirmektedir. Nitekim çokluğa saplanıp kalmanın bizi hakikat yolculuğumuzdan alıkoyacağı düşüncesi ve idealin yüce bir konumda belirmesi, onu böyle bir yaklaşıma itmiştir denebilir. Zaten bu düşünce ekseninde hareket ettiğinin en büyük göstergesi de mabede girer gibi derse girdiğini ifade etmesidir.

Mektebi bir öğrenme mekânı olarak konumlandıran Topçu, olması beklenen öğrenmeleri usta ve çırak ilişkisi üzerinden yorumlar. Öğretimin ustası muallim, çırağı ise talebedir. Usta konumundaki muallim yapıcı, talebe ise onu tekrar edicidir. Ustanın verdiği ders çırak tarafından benliğe iyi bir şekilde mal edilmelidir. Mektepte alınan ders tasavvur ise hayale, hüner ise ele, irade ise iktidara mal edilmelidir. Bunu gerçekleştirmeyip sadece bilgiyi beyne yığma şeklinde geçen öğretim faydasız ve boştur. Mektep hayattan farklı bir misyonu eda etmektedir ona göre. Hayatta esas tutulan şey yaşamak iken, mektebin asıl derdi tanımaktır. Kendi kendine kavuşmayı gaye edinmelidir mektep. Buradan hareketle mektep, dışsal olana değil içsel olana insanı yönlendirmelidir (Topçu, 2019f: 52).

Hareket düşüncesinde önemli bir yere oturttuğu ıstırap kavramını, mektep tasavvurunda da işlemeyi ihmal etmeyen Topçu'ya göre, mektepte okutulacak dersler bir ıstırap sahnesi şeklinde gerçekleşmelidir. Bu ıstırap tek yönlü değil çift yönlü olmak zorundadır. Öğretmekle mükellef olan muallim ve onun çırağı konumundaki talebe, öğrenme yolunda ıstırapı beraber çekmelidirler. Gerçek bir derste akıl da uyanık olmak zorundadır. Büyük bir hakikat dersi gözle görünenin ötesinde bulunan âlemlere kapı açar, öğrenenlerin şuurunu sonsuzluğun ufuklarına taşır ve bilmenin hazzına ulaştırır (Topçu, 2019f: 53-54). Derste bir şeyleri öğretirken kullandığımız üslubun da şekilsel bir unsur olarak değil bir ruh kalıbı olarak değerlendirilmesini isteyen mütefekkirimiz, iyi bir üslupla nitelikli bir öğretim gerçekleştirileceğini, kötü bir üslupla niteliksiz bir öğretim faaliyetinin ortaya çıkacağını belirtmektedir (Topçu, 2019f: 55).

Mektepte neyi öğrenmemiz gerektiği meselesini de irdeleyen Topçu'nun, bilgi konusunda sahip olduğu tavır burada önemli belirleyici etkenlerden biridir. Kendini bilmeyi, kâinatı bilme gayretine göre daha ön plana alan bir tutum sergilemesi en başta dikkatimizi çeken husustur. Daha da önemlisi bilgilerimizi: “Allah'tan eşya zerrelere doğru basamaklanan hakikatler sahnesi” olarak yorumlaması, bilgiye ilahi ve ideal bir boyut kattığını göstermektedir (Topçu, 2019f: 55). İşte bu nedenle de her şeyin bilgisini gelişigüzel

öğrenme ve öğretme yoluna giden mektep anlayışına karşı tavır almaktadır. Mektepte öncelikli olarak şahsiyetin hayatı için elzem olan bilgilerin öğretilmesini ister ve öğrenenlerden de bilgi konusunda seçici davranmasını, olumsuz olanları tasfiye etmesini bekler. Nitekim şahsiyet ile ilgili olmayan şeylerin tasfiyesi aslında düşüncenin hareketidir. Neyi öğrenip neyi öğrenmemesi gerektiğini bilen düşünce faal hale gelir ve değer kazanır (Topçu, 2019f: 56).

Günün şartlarında ilimlerin giderek çoğaldığını ve giderek zenginleştiğini ifade eden Topçu, ilimlerin hepsini öğrenmenin, hepsine vukufiyet sağlamanın mümkün olmadığı kanaatindedir. Böyle bir hamleye girişmek hem vakit kaybı oluşturur hem de şahsiyeti törpüleyici olur. Bundan dolayı günümüz cemiyetleri açısından belli ilimlerde ihtisas yapılması, hem kemiyet hem de keyfiyet açısından zaruri görülmektedir (Topçu, 2019f: 57). Aslında bu yaklaşımı ile bugünlere de ışık tutacak bir fikri ortaya atmaktadır. Zihnin her ne kadar öğrenmede büyük bir faktör olduğu bilinse de onun bir sınırı olduğunu kabul etmek gerekir. Birçok dersin okutulduğu mektepte her dersin en ince ayrıntısına kadar öğretilmesi oldukça güçtür. Bu sebepten günümüzde dahi karşılaşılan ve dersin öğretmenlerince çok elzem görülen kendi dersleri, hiçbir talebe tarafından sonuna kadar anlaşılabilir. Mektepte alınan dersler karşısında talebe, bal için çeşitli çiçeklerden öz toplayan arı gibi olmak durumundadır. Zihnin işleyişinin, şahsiyet inşası için ön plana alındığı bir fikri taşıyan Topçu, bu sebeple onu bir yığınak olarak değil harekete giden yolda öncü kuvvetlerden biri olarak görmektedir. Bunca ilim, zihne sığmayacağına göre o zaman mekteplerimizde belli başlı alanlarda ihtisasa gitmek, daha makul bir tavır olarak kabul edilmelidir.

Topçu açısından maddeden manaya yükselişin, disiplinin, çok olandan bir olana yönelişin, kaide ve usullerin olduğu yerlerin hepsinde mektep var olabilir. Hayatın hamleleri ile mektebin kaideciliğinin birleşmesi içtimai hayatı meydana getirmektedir. Mektepsiz bir hayat meçhule doğru yuvarlanmak olarak görülmektedir ve mektebin oluşmadığı memleketlerde fertlerin ümit ve iradelerini kaybedecekleri iddia edilmektedir. Mektebin kaidelerinden mahrum cemiyetlerde, fertlerin birbirlerine karşı güvensiz olacağını öne süren mütefekkirimiz, ilk yıkıma uğrayacak şeyin ise ahlak davası olacağını savunmaktadır (Topçu,2019f: 62).

Bütün hareketlerimize belli bir kaide ve değer oluşturacak, her yaş ve meslek grubundan insanın yaşayışına anlam ve ruh katacak, hikmetin bütünlüğü içerisinde her âleme

pencereler açacak mektebin bir rehberi olmalıdır Topçu'nun nazarında. Onun, ilahi bir konuma taşıdığı mektep tasavvurunda rehberimiz Kur'an-ı Kerim olmalıdır. Kur'an-ı Kerim'i, içinde bulunulan asrın anlayışı ile bütün hürriyet, hikmet ve hakikati ile mektebe temel yapma gayretindedir (Topçu, 2019f: 64). Kur'an her ne kadar rehber yapılmak istense de onun da bir mektebi olmadığından dert yanan Topçu, sadece lafız ezberi ve hafızada saklama üzerinden yaşatılan Kur'an algısını yetersiz bulmaktadır. Kur'an'ın ruhunu perdelediğine kanaat getirdiği bu durum karşısında, yeni bir bakış açısı oluşturmanın kaygısını taşımaktadır (Topçu, 2019f: 64). Ondaki bu bakış açısı, "Kur'an edebiyat değil hayattır; dolayısı ile ona bir düşünce tarzı değil hayat tarzı olarak bakmak gerekir." diyen Alija İzzet Begoviç'in tavrını hatırlatmaktadır (Yıldız, 2001: 68).

Kutsal kitabın yanı sıra bir felsefemiz olması gerektiğinden de bahseder Topçu. İnsanın kâinat görüşü olan felsefe, aynı zamanda mektebin varlığı için elzem bir husus olarak belirlemektedir. Kutsal kitabı anlamada ve onu anlamlı kılmada başat rolü felsefe oynamaktadır. Felsefeye ayrıca kendi bünyemizden hareketle millî bir karakter atfetmesi de oldukça ehemmiyet arz etmektedir. Batı felsefesinin taklidini yapanlar ile sadece Kur'an bize yeter görüşünü savunan muhafazakâr zümrelerin millî bir felsefe anlayışına aynı uzaklıkta olduğu kanaatini taşır Topçu (Saraçoğlu, 2019: 32). Felsefe, mütefekkirimiz açısından dinî inanışlarımızın üstadı olarak ele alınmaktadır. Felsefe olmaz ise din yanlış şekilde idrak edilir ve yanlış bir şekilde yaşanmaya başlar. Onu saf dışı bıraktığımızda dindarlık bizler için bir rüya ve vehim halini alır. Felsefemiz, bizi dünyanın vehminden kurtararak bulanık vaziyette temaşa ettiğimiz duyular âleminin üzerine taşıyacak ve hakikatler zeminine ulaştıracaktır (Topçu, 2019e: 66). Topçu ayrıca Allah kitabına düşman olan ve Kur'an'ın ilahi felsefesini alaya alan zümre ile Allah kitabını kendine sermaye yapmakla yargıladığı dindar zümreyi özünde maddecilikte birleştirir. Biri İslam'a karşı koyan maddecilik olarak görülürken, diğeri İslam'ın bünyesinde bağdaş kuran maddeciliktir. Mütefekkirimiz böylesine düşüşe ve yıkıma doğru uğrayan cemiyeti ancak felsefesi olan bir mektebin ve mektepleşmiş din müessesenin kurtaracağına inanmaktadır (Topçu, 2019f: 46).

Madde, ruh ve yaşam sahasında elde edilen bilgilerin iç gözlem kanalından geçerek bizi ahlaka yüceltmesini, Topçu mektepten beklemektedir. Ruh, hayat ideali, sanat ve din anlayışlarımızda millî bir yapıya varmamız ve millî bir ahlak davasına sahip olmamız için öncü olacak şey mekteptir. İslam'ın ruhi alanda ortaya koyduğu iç gözlem metodunun,

daha sonraki zamanlarda dogmatik zihniyete yenildiğini belirtir Topçu (Topçu, 2019f: 95). Canlıyı dıştan tanıma ve tasvirçilik şeklinde yorumladığı ilim zihniyetini yargılayan mütefekkirimiz, bu tavrın önceki zamanın mektebi olan medreseleri mitolojik bir zihniyete sürüklediğini iddia eder. Günün yeni mektebinden bu algıyı yıkmasını beklerken, onun da zamanla bakış açısı yerine dünyamızı değiştirdiğini öne sürer. Böyle bir yaklaşım öncekilerden farklı bir vazife icra etmemiştir ona göre. İç dünyanın terk edilmesi mektebi skolastiğe sürüklemiştir ve şahsına ait bir sanat ve din anlayışına sahip olmayan, mektebe girdiği gibi çıkan, diploma avcılığına soyunan bir nesli ortaya çıkarmıştır. Onun nazarında mektebe geçerken yapılan hamle ancak maddeyi yüceltmiş; ruhun bilgisinden uzaklaşan tavır, iç gözlem yollarını tıkayarak nesilleri madde bilgisine bağlı bir vaziyete getirmiştir (Topçu, 2019f: 96).

Diplomanın bir başarı ölçütü sayılmasını da benimsemeyen Topçu, mektep tasavvurunda sosyal bilimlere ait dersleri biraz daha öne çıkarır. Özellikle felsefe grubu, sanat, müzik, edebiyat, tarih gibi dersler mektep için ayrı bir ehemmiyet taşır. Bunları ders olarak okutacak muallimlerden de kendi alanlarına önemli destekler sunan diğer disiplinler hakkında bilgi sahibi olmasını beklemektedir. Zihnin soyut kuvvetlerini işlemekle görevlendirdiği matematiğe de ayrı bir önem atfeder. Günün eğitiminde formül ezberine döndüğünü iddia ettiği bu dersi hakkı ile öğretenlerin ise neredeyse bulunmadığını söylemektedir. Ölçü ve nizamın ön ayağı olan matematiği tahsil ettiremeyen muallim, felsefe öğretimini de baltalayan kişi olarak karşımıza çıkmaktadır (Topçu, 2019f: 139-140). Felsefe dersleri için de ruh bilimin öğrenilmesi Topçu açısından elzendir. Ruh bilimi ve felsefenin hakkı ile öğrenilmesi için tarih, edebiyat ve matematik dersleri, önceden, zihni harekete geçirecek alt yapıyı oluşturmalıdır. Bunun haricinde fen alanı için elzem olan derslerin madde ve formül üzerinden ezberci bir yaklaşımla aktarımını, sosyal bilimlerdeki bazı derslerin kronolojik tarih aktarımına dönmesini eleştirir, program ve metotlar hususunda ıslah edici bir yaklaşımın geliştirilmesini ister (Topçu, 2019f: 141-143).

İdealist ve öğretici merkezli bir tasavvurun kendisinde baskın olduğunu müşahade ettiğimiz Topçu, günün mektebinde bir disiplin olmadığını da iddia etmektedir. Mektebin ve muallimlerin tenkit edilmesi, okul aile birliklerinin yardım toplayan birer dernek haline gelmesi ve muallimlerin iradeleri üzerinde tesir oluşturması, adaleti sağlayan ceza sisteminin hakkı ile uygulanmayışı, gençlerin muallimlerine karşı lakayt tavırları, talebeye

verilen geniş hürriyet duygusu ve onların ders dışında işlere koşturulması mektepteki disiplini bozucu faktörlerden bazılarıdır. Özellikle talebe verilen hürriyetin kaidesizlik getireceğini ve mektep ruhunu bozacağını iddia eder ve demokratik bir eğitim yaklaşımının sergilenmesine tepki koyar. Ona göre muallimin sevgisinin hâkim olduğu, hürmeti bayrak yapan ve hareketleri belli kaidelere bağlanan mektep, hakiki mekteptir. Kaidesizliğin olduğu yerde anarşinin de olacağını iddia eden mütefekkirimiz, talebe ders dışı faaliyetler yaptırmanın ve onu idari işlere katmanın disiplin düzenin sarsacağını ve onun şahsiyetini zedeleyeceğini kabul etmektedir. Talebenin asıl gayesi olan dersten uzaklaştırıcı birer amil olduğunu benimsediğinden, bu faaliyetlere talebenin dahil edilmesini benimsemez (Topçu, 2019f: 103-105).

Topçu mektebin binasına karşı eleştiri yapmayı da ihmal etmez. Medresenin özgün tarzını ve ona bakanların orasının mektep olduğunu anladıklarını ifade ettikten sonra, günümüzün özgün bir mektep binası ve mimarisi olmadığını savunmaktadır. Talebenin içine girdiği her mekânı mektep saymayı kabul etmez ve her milletin aynen iklimler gibi ruhlarına ve mizaçlarına uygun, içinde barınacağı bir yapı tarzının olması gerektiğini belirtir. Ona göre bina talebeyi ilmî hususta hazır hale getirmeli ve ruhlara telkin vermelidir (Topçu, 2019f: 110-111). Cumhuriyet sonrası dönemde hız kazanan eğitim faaliyetlerini göz önüne aldığımızda, mektep sayılarında büyük bir artışın olduğu muhakkaktır. Bunda nüfus artışı ve uygulanan eğitim kanunlarının da büyük etkisi olduğu önemli bir gerçektir. Mektepteki ihtiyacın fazlalığı ve ekonomik kaynakların yetersizliği sebebi ile bazı devlet dairelerinin, konakların, saray ve belediye binalarının mektep için kullanılmasını doğru bulmayan mütefekkirimiz, bunların mektebin hakiki ruhu ile bağdaşmayan mekânlar olduğunu ve özgün bir üslup taşımadığını belirtir. Fransızların, Almanların, Amerikalıların nasıl ki eğitim hususunda özgün bir mektep mimarisi varsa aynı şekilde bizim de millî ruhumuzu taşıyan özgün bir üsluba sahip olmamızı beklemektedir (Topçu, 2019f: 111).

Ahlak terbiyesinde önemli bir konumu olan mektebi, aile ile işbirliği içinde ele almayı doğru bulmayan Topçu, aile kurumunun bugün içinde bulunduğu vaziyete dair önemli bir analiz yapar. Bu analiz neticesinde de ahlaki hususlar ve karakter cihetinde en büyük vazifeyi aileye değil mektebe yükler. Tarihin seyri içerisinde aile kavramının mana ve muhteviyatının bozulduğunu iddia eder. Ona göre eski çağlarda aile, cemiyetin bütününden ayrılmamıştır ve fertlerin çok olduğu ailelerde vazifeler de o ölçüde geniş olmuştur. Günümüz toplumlarında aile evrim geçirmiş, nüfusunu azaltmış, vazifelerini azar azar terk

etmiştir. Günün ailesi hareket kurucu değil, dışarıdan gelen hareket ve düşüncelerin tatbikçisidir. Bu nedenle ondan bir yapıcılık beklemek hatadır (Topçu, 2019f: 202). Buna karşılık devletin ise tam tersi bir evrim geçirdiğini iddia eder Topçu. Devlet ilk toplumlardan günümüze kadar oldukça büyümüş, vazifeleri artmıştır. Hayatın birçok sahasına yön vermekle birlikte, yeri geldiğinde ailenin sorumluluğunu da almıştır. Ruhumuzdaki evrim ciheti ile ailelerin değil devletin çocukları olduğumuzu iddia eden mütefekkirimiz, hayatımızın en büyük düzen verici unsuru olarak kabul ettiği devleti ailenin yerine koyar (Topçu, 2019f: 203). Buradan hareketle, talebenin eğitilmesinde en büyük aile mektep olarak kabul edilmektedir denebilir. Muallim ise aile ciheti ile ele alınan mektepte bir baba edası ile ruhlara eğilmelidir. Baba edası ile mektepteki çocukların ruhlarını sahiplenen muallim en başta merhamet ve adalet değerlerini kazandırmakla mükelleftir (Topçu, 2019f: 204).

Eğitimin gerekli mi veya hak mı olduğu gibi tartışmaların yapılabileceği bir zamanda Topçu, eğitimin herkese zorunlu olmasını doğru bulmaz. İstidat, kabiliyet ve birçok cihette eksik olanları mektepte tutmaya devam etmenin anlamsız olacağını vurgular. Bu tavrın sebebini de hakikate hıyanet etmeme olarak belirler. Hakkı ile okuyanlar ve çeşitli meslek alanlarında kabiliyeti olanların birbirinden tefrik edilmesini ister (Topçu, 2019f: 208).

### **3.3.5. Beklenen Gençlik ve Önündeki Tehlikeler**

Geleceğe emin adımlar atmak isteyen toplumların, şüphesiz öncelikle ehemmiyet vermeleri lazım olan meselelerden biri de gençliktir. Birçok toplumca geleceğin tohumu olarak nitelendirilen genç nesil, ulusların dinamik enerjilerinin kendisinde belirlediği fertlerden müteşekkildir aynı zamanda. Onlara yönelik hamleler ve onlardan beklenenler göz önüne alındığında, medeniyetlerin inşasında ne derece ehemmiyetli bir rol üstlendikleri görülebilir. Tarihe yön veren kimi lider, kimi isyancı, kimi asker ve öncü bazı diğer insanların, çoğunlukla gençlik çağında olan nesillerden çıkması da ayrıca dikkat çekici bir husus olarak karşımızdadır. Tarihin seyri içerisinde kimi milletlerin gençliğinin, yaptıkları amellerle dünyada ne büyük sesler getirdiği de malumdur. Dolayısı ile ona olan bakışın ve ona yüklenecek misyonun sıradan olmayacağı rahatlıkla anlaşılabilir.

Gençliği gelecek için oldukça elzem gören Topçu, her medeniyetin kendine has bir gençliği olduğu fikrinden yola çıkarak, her cemiyetin kendi gençliğinin çehresinde değer

kazandığını savunur. Ona göre tarihin gördüğü çoğu vakanın altında devirlerin gençliğinin izleri hissedilmektedir. Olaylara yön veren ve çoğu noktada dünyanın değişiminde öncü olan gençler, gelecek nesiller için de öncü ve temsilci olarak konumlandırılmıştır onda. İmanlarının içselliği ve derinliği nispetinde gençliğin bir değer taşıdığı kabul edilmiştir (Topçu, 2019f: 20). Anadolu'yu yurt yapan Müslüman Türk toplumunun simasını Allah aşkı ile yanan, sevgi ve rahmet taşıyan gençlikte görmeyi mümkün olarak kabul eden mütefekkirimiz, zamanla dünyanın belki de en heybetli gençliğini oluşturduğumuzu öne sürer (Topçu, 2019f: 21).

Milletlerin hayatlarında geçirmiş oldukları aşamaları farklı bir zaviyeden yorumlayan Topçu, medeniyet olarak zaman içerisinde yaşlılık devrine doğru kaydığımızı öne sürer ve XVII. yüzyıldan beri de millet olarak şahsiyetimizde bozulma emareleri olduğunu, iktidar ve menfaatine esir bir milletin ortaya çıktığını iddia eder. Onun nazarında ulusa yeni bir gençlik aşısının yapılması elzemdir. XX. yüzyılın başlarında sergilenen yeniden doğrulma gayretlerini doğru ve yerinde hamleler olarak kabul etmekle birlikte o, yeni neslin vatan davasında şuursuz ve duygusuz davranmasına öfkeli. Özellikle ölümüne Yemen çöllerine kendini atan gencin ruhunu, Cumhuriyet sonrasında oluşan gençlikte göremediğini iddia eder. Anadolu davasına sahip çıkması elzem görülen gençliğin Anadolu'yu bir yaban ve sürgün olarak telakki edip hizmete koşmaması karşısında olabildiğince sert bir tutuma sahiptir (Topçu, 2019f: 21).

Batılılaşma ile başlayan yenileşme ve arayış dönemindeki gençliği özenti olmakla ve kendi benliğini kaybetmekle yargılayan Topçu, materyalizm ve pozitivistliğe verilen ehemmiyetin karşısında ideali ve ilahi kaideleri yaşatacak bir zümrenin olmayışına da dikkat çeker. Son yüzyılda yaşananlar göz önüne alındığında, gençliğin fizyolojik iştihaları esas alan bir hayat anlayışına doğru kaydığını öne sürer ve kaidelerle yaşamının onlar tarafından artık ehemmiyet verilecek bir mevzu olmadığını belirtir. Bu halin müsebbibi olarak da ilahi kaideleri yaşatanların samimiyetsizliğini gösterir. Bu samimiyetsizlik yeni genç nesilde onlara karşı bir küçümseme ve öfkenin oluşmasının temel sebebi olmuştur (Topçu, 2019f: 22-23). Ayrıca onlar mütefekkirimiz nazarında kendilerinde hakiki bir din algılayışı, felsefe ve sevgi olmayan sözde dindar zümreler yapmış oldukları tavırlarla ancak ikinci bir yaklaşımın ön ayağı olur ve cemaati asırlarca geriye taşırlar. Menfaatlerine dini alet yapmada mahir olarak gördüğü olumsuz tipleri gençliğe ruh vermekten uzak, hatta taassubun karanlığına gömücü bir pozisyonda yorumlamaktadır (Topçu, 2019f: 24-25).

Topçu'nun nazarında gençliği yanlışa götüren bir değil birden çok yol vardır. Bunları ise detaylı bir analize girişerek çözümlenmek onun temel hedeflerindedir. Öncelikle gençliğin ahlak davasını bıraktığını, bunun yerine siyasete atılarak ruhunu orada kurban verdiğini iddia eder. Dava söylemi içerisinde motivasyon kaynağını bulan gençlik, daha sonra siyaseti fikrî ve içtimai çalışmalara dâhil etmiştir ve fikir yuvası olması beklenen gençlik kuruluşları siyaseten boğuşma meydanına dönüşmüştür. Muvaffakiyetin ancak ahlak ile sağlanabileceği bir algılayışın bayraktarlığını yapan mütefekkirimiz, siyasetin hayatta bir zafer ve başarı kıstası olarak ele alınmasının karşısında durur ve gençliğin içine düştüğü bu girdaptan kurtarılmasını ister (Topçu, 2019f:25). Yaşadığı dönemde meydana gelen siyasal kavgalar ve öğrenci hareketleri de göz önüne alındığında Topçu'nun yaşadığı içsel süreç az çok anlamlandırılabilir. O gençleri birbirine kavga ile kırdıran ideolojiler karşısında ne komünizme ne de kapitalizme göz kırpar. Kazancı, sömürüyü, tüketimi ve doyumsuzluğu bayrak yapan kapitalizm ile ferdiyeti ortadan kaldıran, insanlığın kurtuluşunu bir sınıf kavgasına indirgeyen komünizm neticede aynı ölçüde uzak durulması gereken iki ideoloji olarak kabul edilmelidir ona göre. Kendine özgü bir yaklaşım tarzı ile gençleri öfke ile kavgaya teşvik yerine akıl ve itidalin hâkim olduğu bir yaklaşıma doğru taşımayı amaç edinen Topçu, kendi medeniyet ve kültürünün kodları ile hayat bulan, milliyetçi bir şuura sahip olan ve Anadolu davasını omuzlarına yüklenmeyi hakkı ile kavrayan genç bir neslin ümidi ile hareket etmektedir.

Topçu'nun gençliğe yönelttiği eleştirilerden bir diğeri de taklitle gelen kendini aşağı görme eğilimidir. Neslin içerisinde: “biz ne yapabiliriz ki?, biz böyleyiz, elimizden bir şey gelmez.” şeklinde yaklaşıma sahip olanları, kendilerini aşağı seviyede gördükleri için yadırgar. Yükseliş için bir hamle yapmaktan da öte bu hal, insana vermiş olduğumuz kıymeti de ayaklar altına almakla eşdeğer olarak kabul görmüştür (Topçu, 2019f: 26). Onun tarihe öncü olarak kabul ettiği gençliğin ruhunu yeni nesilde görmek istemesi, aslında bir öze dönüş hamlesine bakmaktadır denebilir. Asırlarca ahlakı ve yücelttiği değerler ile tarihin dönüm noktalarına iz bırakan Türkün gençliğini yeniden aramaktadır denebilir. Gençliğin tekrar geçmişteki gibi gurur ve heybeti ile vakarlı bir halde ayağa kalkmasını beklemektedir (Topçu, 2019f: 20). Ortaya koyacağı fikirlerde gençliğin meşruiyeti, kendi özü yerine Batı'da araması da ayrı bir meseledir. Topçu'ya göre ortaya atılan fikrin başka milletlerce nasıl karşılandığının sorgulanarak yola çıkılması, taklit olmanın da ötesindedir ve hür düşüncüyü ve iradeyi sekteye uğratmaktadır (Topçu, 2019f: 26).



Fikir mücadelesinde bulunan gençliğin, mücadele vasıtası olarak kullandıkları metotların yanlışlığına da dikkat çeken Topçu, ideolojilerin çözüm vasıtaları ile meseleyi ele almanın yanlışlığını ortaya koymaya gayret eder. XX. asırda kapitalizmin etkisi ile dünyayı daha yoğun bir şekilde saran lüks ve kazanma hırsını, İslam ile birlikte yaşatma gayreti, sermaye ile milliyetçi tutumu bir arada götürebilme isteği, komünistlere karşı atılan adımlarda onlar gibi kavgacı bir yol izlenmesi ona göre tamamen yanlıştır. Neticede muvaffakiyet ruhi alanda kazanılamamış, maddi kuvvetler güç kazanmıştır (Topçu, 2019f: 27). Fikrî mücadele sahasında vasıtanın yanı sıra bir rehber ve önder arayışı da Topçu açısından ayrı bir ehemmiyet taşımaktadır. Her ferdin kendi başına bir âlem olduğunu kabul eden Topçu, şahsiyetini oluşturmeyen ferdin önder ve rehber arayışına girmesini manasız bulmaktadır (Topçu, 2019f: 27). Müslüman ve Türk kimliğini öne çıkardığı yaklaşımında gençliğe rehber olacak öncü isimlerin, irade sahibi gençlerce tarihte bulunmasını istemektedir. Gençliğin hakiki lideri olacak, onu yönlendirecek hakiki rehber ise aşk kavramında karşılığını bulmaktadır. O sürünün önünde giden değil bizzat içimizde bize yol gösterendir (Topçu, 2019f: 28). İnsan algılayışının, Topçu'nun gençliğe öncü olacak şeyleri belirlemede etkili olduğu son derece açıktır. O, insanı içsel süreçleri ile ele alan, şahsiyet kazanma gayreti ile yol alan bir varlık olarak kabul eden, kendi başına bir âlem olarak gören, hepsinden de önemlisi hareket ve aşk yolcusu olarak konumlandırılan bir tasavvura sahiptir. Bu sebeple gençliğe yön verecek ve onları ideal yolunda motive edecek rehberi dışta değil içte aramalarını istemektedir.

Mesuliyet karşısında kaçmayı marifet sayan ve zorlukla karşılaşınca kendisine yol gösterilmediğinden dert yanıp determinizme sığınan gence karşı da tepkilidir Topçu. Mesuliyetin gerektirdiği vazifeleri almak yerine, hür oluşunu bahane ederek kutsal ödevleri ihmal ettiklerini düşünür. Bu bağlamda vicdani ve dinî unsurların ikinci plana düşerek hayvani ve bedeni arzuların öne çıktığını savunur. Asıl hürriyete kapı açan kalp yerine bedeninin arzuları peşinde koşan gençliğin, isteklerinin esareti altına girdiğini savunan mütefekkirimiz bir çözüm reçetesi önermektedir. Daha öncede ifade ettiğimiz gibi bedenden ilme, ilimden felsefeye, felsefeden sanat ve ahlaka ve son aşamada da dine yükselmesi istenen bir maarif ile ancak gençliğimizin kurtarılabilmesine ve ona yeni bir ruh aşısı yapılabileceğine inanmaktadır (Topçu, 2019f: 28-29).

Topçu, ulvi bir misyon üstlenen mektep ve onun içinde barınan gençlerin amacına vurgu yapmayı da ihmal etmez. Gençliğin mektebi diploma kapısı olarak telakki edişi, hayata

atıldıklarında elde edecekleri kazancı düşünmeleri ve eğitimden maddi getiriler beklemeleri ayrı bir sorunu teşkil etmektedir. Ona göre maddi getirilerin öncelikli bir konuma yerleştirilmesi ise hürmet, hayâ, vatanseverlik gibi yüce değerlerin gençlikte önemsenmemesini doğurmaktadır (Topçu, 2019f: 44). Mesleğine başladıktan sonra daha çok kazanma hırsı ile hareket eden doktor, akademi insanı ve diğer bazı meslek gruplarını eleştiren mütefekkirimiz, ahlak davası ile bütünleşmeyen meslek kavramına oldukça sert ifadeler sunmaktadır. Bunu rahatlıkla müşahede edebilmek için *Taşralı* isimli eserinde yer alan bazı hikâyeleri tetkik etmek yeterli olacaktır kanaatindeyiz. Burada yer alan tipler aslında günün maarifinin ürünü olduğu için eleştiriye tabi olmaktadır diyebiliriz. Ahlaki hassasiyetten yoksun doktor, aşağılayıcı polis memuru, şifa dağıtıcısı olarak sahtekârlık yapan din adamı şüphesiz bir eğitim tezgâhından geçerek o konuma gelmiştir. Hikâyelerdeki bazı örneklerin de gerçek hayattan esinlenerek ortaya konulduğu göz önüne alındığında, Topçu belki de eserlerine şahit olduğu olayların benzerini aktarmıştır. Daha da önemlisi günün gençliğinin bu duruma düşmemesi için bir kavga vermektedir. Kazanç hırsının, lüksün ve maddi rahatlığın yüceltilip moral değerlerin yerle bir edildiği eğitim anlayışının, gençliğimizi ulvi olana değil aşağı seviyede olan şeylere yönelteceğine inanır ve ideal adamı olma yolunda ona zarar vereceğini düşünür.

Tarih ve mukaddesatına tenkitçi ve alaycı bir şekilde yaklaşan genç nesli de ele alan Topçu, Cumhuriyet ile birlikte uygulanmaya başlayan yeni tarih telakkisinin, manevi olan ve mukaddesatı ilgilendiren sahada çeşitli bozulmalar yaptığını öne sürer (Topçu, 2019f: 190). Aslında bunları söylerken, uzun yıllar iktidarın sahibi olan CHP'ye ve uyguladığı eğitim politikasına yüklenir. Yeni oluşan devletin, temel ilkelerinden birini laiklik anlayışında bulduğu tarihî ve anayasal bir gerçeğimizdir. Laikliğe olan eğilim neticesinde, yeni yönetimin daha önce dinî kimliğin öne çıktığı bir devlet ve tarih anlayışından uzaklaşmış olması beklenebilecek bir neticedir. Daha da önemlisi tarih şuurunun kazandırıldığı eğitim müesseselerindeki programların bu ekseninde şekillendirildiği de gözden kaçmamalıdır. Nitekim 1927 ve 1928 yıllarında ilkokullarda uygulanan tarih dersi programına baktığımızda millî şuur kazandırmanın ön plana çıktığını, İslam tarih ve medeniyetine hiç yer verilmediğini müşahade etmekteyiz. Mazisi ile millî şuur uyanacak ve milliyetçi bir duruş sergileyecek bireylerin yetiştirilmesi bu noktada öncelikli hedef olmuştur (Çapa, 2002: 41). 1930'dan sonra ise Türk Tarih Tezi'ne göre program ve müfredatlarda değişikliğe gidildiği görülmektedir. Cumhuriyet ve İnkılap Tarihi dersi de önce yükseköğrenimden başlamış ve yavaş yavaş tüm eğitim kademelerinde yerini almıştır

(Çapa, 2002: 43). Ulus bilincinin inşa edilmesi, bilimsel bir yaklaşımın ihdası ve devrimlerin kökleşmesinde eğitime işlevsel bir şekilde yaklaşılması bu noktada önemli bir husustur (Sarpkaya, 2002: 3-4).

Gençliğin günün neşriyatında önemli bir cepheyi oluşturan gazete ve dergilere bağlılıklarını da ele alan Topçu, halk mektebi olarak telakki ettiği gazetenin toplum ve gençlik üzerinde oluşturduğu tesirleri detaylı bir analize tabi tutar. Ruhi yaşama istikamet veren, hadiseler üzerinde bizleri düşünceye sevk eden ve kalbe kadar tesirli olduğu kabul edilen gazete, yayınları ile gençliğe de istikamet vermektedir. Okuyanlar nazarında onun haber verdikleri var olarak kabul edilirken, haber vermedikleri ve tanıtmadıkları yok olarak kabul edilmektedir (Topçu, 2017b: 71). Hürriyet ifadesini kullanarak birçok şeyi neşretmeleri mütefekkirimiz açısından, genç ruhlara aile ve mektebin vermeye çalıştığı güzel duyguları törpüleyici bir tesir yapmaktadır (Topçu, 2017b: 85).

Mektep olması ve milletin benliğinden şeyler sunarak toplumda olgunlaştırıcı bir rol üstlenmesi beklenen neşriyatların spor ve cinsiyet meselesine oldukça fazla yer vermesini benimsemeyen Topçu, toplum varlığında derin yaralar oluşturabilecek neşriyat karşısında gençliği koruma çabasındadır. Sporun medeni bir gayeye yönelmesi gerektiğini düşündüğünden, hayat enerjisini boşa harcamakla eşdeğer gördüğü günün spor anlayışını da ele alır ve gençliğin önündeki önemli tehlikelerden biri olarak kabul eder (Topçu, 2017b: 73). Yaşadığı dönem aralığını dikkate aldığımızda spor üzerine bahsin yoğunlaştığı, gençliğin bu sayede kısa yoldan zengin olma gayret ve çabalarında bulunduğu düşünülebilir. Nitekim bu hususta Topçu, kısa yoldan zengin olma gayretinde bulunan gençliğe karşı olumsuz bir tavır içerisine girmektedir. Gençlikteki emeksiz ve çabuk bir şekilde maddi zenginliği ele geçirme isteği karşısında o, ısrarla ahlak ve ruh cephesini yüceltmeye gayret eder. İslami hassasiyetin ağırlığını da üzerinde taşımış olduğundan cinsiyeti ve cinselliği öne çıkaran yayınlardan da gençliğin uzak durmasını ister. Şark'ın adeta bir soyunma hürriyeti ve inkılabı beklermişçesine hareket ettiğini iddia eden mütefekkirimiz, iştihaları kabartır şekilde ortaya konulan cinsiyet içerikli neşriyattan mektepli gençler için endişe duymaktadır (Topçu, 2017b: 72).

İdeolojik kavgaların yoğun olduğu bir dönemde 27 Mayıs 1960 Darbesi'ne ve 12 Mart 1971 Muhtırası'na şahit olan Topçu, eğitim gençliğinin vermiş olduğu ideolojik kavgalarda sahanın yakın bir müşahidi olarak gençliğin komünizmden korunması için özgün bir düşünce ortaya atar. Matematik prensiplere ve maddi unsurlara dayanmayan, ruh ve

ahlaktan güç alan bir eşitlik davası önerir. İctimai yapının önemli noktaları neler ise onlardan yola çıkarak, hayatın her alanına eşitliğin yayılmasını ister. Bunu yaparken de içinde bulunulan cemiyette eşitliği bozanlara karşı kin ile hareket etmeyi doğru bulmaz ve eşitliğe muhtaç insanlara duymuş olduğumuz merhametle harekete geçmemizi bekler (Topçu, 2017b: 39). Yolda, öğretimde, sağlıkta, toprakta yapılacak eşitlik hamleleri devlet eli ile olmalıdır. Aksi halde anarşinin doğması kaçınılmazdır. Eşitlik ideali ise her fertte görülebilecek bir olgu değildir. Haklarını vazife ve mesuliyet haline getiren insanlar bu ideali taşıyabilir ona göre. İçinde bulunduğu dönemin ideal genci de tam bu cephede yeni bir kimliğe büründürülür. Vicdanında ve toplumsal yapıda kendisine vazife ve sorumluluk almayı bilen, başkalarını da yaşatmayı kendine amaç edinen ve ahlak davası olan genç, ideal gençtir (Topçu, 2017b: 40).

### **3.3.6. Üniversite ve Üzerine Düşen Vazifeler**

Topçu'nun günümüzdeki üniversite anlayışından oldukça farklı bir çizgide, yeni bir yaklaşım oluşturduğuna şahit oluruz. Üniversiteye yüklemiş olduğu üç temel işlev dikkat çeker: “içinde yaşadığı cemiyetin topluluğun ideale olan yolculuğunda öncü olmak, milletin kültür merkezi olmak ve aynı zamanda millet kültürüne kaynaklık etmek” şeklinde meseleyi özetler (Topçu, 2018a: 78). Üniversite kültürün merkezileştiği, toplandığı ve işlendiği yer olarak algılanmakla birlikte aynı zamanda milletin beyni olarak kabul edilmiştir. Özellikle düşünce dünyasında yaşanan rönesans ve reform hareketlerinin akabinde, bu eğitim kurumunun, milletleri kımıldatıp harekete geçiren temel enerjiyi sağlayan bir kurum olduğuna hükmeder. Daha da ötesinde duygu ve irade yönünden birlikteliğimizi sağlayan millet bilincinin oluşmasında, halkın üniversiteleri ile işbirliğinin önemli bir boyut teşkil ettiğini belirtir. Örneğin Nizâmiye medreseleri, Süleymaniye medreseleri yaptıkları icraatlar ve düşünce reformu ile bir milletin ve dünyada ses getirecek bir neslin öncüsü olmuştur (Topçu, 2018a: 79). Belirttiği hususlardan yola çıkarak Topçu'nun tarihten ilham alan ve milliyetçi bir tutumla bütünleşen bir üniversite tasavvuruna yaklaştığı ifade edilebilir. Bu milliyetçi yaklaşımı daha çok kültürel ve düşünsel düzeyde ele almak daha sağlıklı olacaktır. Nitekim milletin kültürünü yaşatan ocak nazarı ile baktığı üniversiteye hassasiyet ile eğilmesi, onu Anadolu ve kültür davasına sahip çıkmaya çağırان bir hava estirmesi ancak milliyetçi şuuru ve ruha yüceltici idealizmi ile izah edilebilir (Topçu, 2018a: 79).

Meşrutiyet Dönemi'nden itibaren din kavramının bir vehim olduğunu ifade edenler ve pozitivist anlayışı benimseyenlerce üniversitelerimizin temellerinin atıldığını savunan Topçu, Darülfünun'un üzerine düşeni hakkı ile yerine getiremediğini, fikrî sahada özellikle ferdiyeti öldürmekle yargıladığı sosyolojizme ve her şeyi maddede arayan pozitivism karşı yeterli derecede mukabelede bulunamadığını öne sürer (Topçu, 2018a: 80-81). Kendisine göre hayat kaynaklarımızı kurutan fikrî cereyanlar karşısında üniversite sorumsuz davranmıştır ve içtimai meselelerimizde de üzerine düşen sorumluluğu hakkı ile yerine getirememiştir. Her ne kadar Darülfünun ve yaşadığı dönemde teşekkül eden üniversitelerin durumunu beğenmemiş olsa da Topçu mevcut halin daha ileri taşınabilmesi için çok yönlü bir eleştiri sistemi kurar. Bunu yaparken üslubunda yerle bir eden bir eda sezilmekle birlikte, karşı tarafın sorumsuzlukla itham edildiği fark edilmektedir. Daha da önemlisi ona ferdiyeti yücelten, millet kaderinde tesiri olan bir konum vererek onu millî mektebin en üst basamağına taşımaya çalışmaktadır diyebiliriz. Bu düşüncenin günün üniversiteleri ile mümkün olmadığını düşünen mütefekkirimiz, mevcut üniversitelerin lağvedilerek yerine yeni üniversitelerin ihdasını istemektedir (Topçu, 2019f: 163).

Eleştirilerini tahlile başladığımızda, gözümüze çarpan ana unsurlardan biri nitelik ve akademisyenlerin salahiyeti meselesidir. Topçu içinde bulunulan asrın fikir dünyasına ve ilmî cephesine üniversitenin yeterli katkıyı yapamadığını öne sürer (Topçu, 2019f: 160). Bunu bir adım daha ileriye taşıyarak, üniversite hocalarının kendi menfaatleri ve ölçüleri ile seçtikleri elemanlarının da yetersiz olduğunu, hatta üzerinde ihtisas yaptığı konuya hâkim bile olmayanların kadroları işgal ettiğini dile getirir (Topçu, 2019f: 161). Yetersiz bulunup ilga edilen Darülfünun'un bazı hocalarını, günün üniversite hocalarından üstün tutar. Tercüme faaliyetlerinin yoğunlaşmasını ve bir ticaret maddesi gibi ciltlerle kitabın satılmasını da doğru bulmayan mütefekkirimiz, böyle bir üniversite ortamında ilim idealinin yücelmeyeceğine inanmaktadır (Topçu, 2019f: 161). Başarılı bir öğrencilik dönemi geçirip Türkiye'ye dönen ve üniversitede kendisine yer bulamayan ve de emekli olana kadar liselerde muallimlik yapan Topçu'nun, mevcut yaklaşımında bir önyargı olduğu ve kendisine karşı sergilenen tavırlara bir reaksiyon gösterdiği düşünülebilir. Örnek olarak Dural'ın çalışmasını ele aldığımızda meselenin bu şekilde tahlil edildiği net bir şekilde görülmektedir (Dural, 2006: 64-65). Aslında mesele şahsi kavga veya ihtiras cephesinden değil düşünce cephesinden okunmalıdır. Müspet ilim düşüncesi ile başlayan, pozitivism ve pragmatizmin etkilerinin giderek arttığı Cumhuriyet Dönemi eğitim anlayışı, onun felsefesinden fersah fersah uzaktır. Hareket felsefesi ve tasavvufi etkilerin kendisinde

baskın olduğu Topçu, hayata madde üzerinden değil, mana üzerinden bir anlam yükleme çabasındadır. Bu sebeple de bazı Darülfünun hocaları ile paralellik arz etmektedir. Dolayısı ile onun şahsi menfaatler nedeni ile üniversiteye tavır geliştirdiğini söylemek bizce pek makul görülmemektedir.

Ahlaki açıdan da üniversite hocalarını ele alan Topçu, asistanlarını şahsi kliniklerinde görevlendiren, fakültelerin malzemelerini kendi şahsi klinik hizmetlerinde kullanan, derslere olabildiğince az katılan, kendine öğrencilerinden eş seçen ve daha nice hususta göze batan tavır sergileyen akademisyenlere öfkeliidir. İşine istediği gibi koşmayan asistanını aşağılayıp tekmeleyen hoca ise, yüce bir konum verilen üniversite müessesesinin öncüsü ve neslin terbiyecisi olmaktan uzaktır. Gençliğe saf ve pak birer vicdan örneği olması beklenen profesörlerden işine riayet etmelerini ve nizami bir şekilde işlerine devam ederek maaşlarını almasını istemektedir (Topçu, 2019f: 161-162). Ahlaken doğru olanı yaptıkları takdirde, genç nesillerde bazı his ve duyguları inkişafa getirebileceklerini öngörmektedir. Saymış olduğu maddelerin ötesinde asıl mesele, ona göre üniversitelerin bir ahlak idealinin olmayışıdır. Meseleye değinirken kullandığı ifadeler oldukça dikkat çekicidir:

Üniversitenin ortaya koyduğu ahlak ideali nedir? Bu Epikür ahlakı mıdır? Vazife ahlakı mıdır? Hristiyan veya İslam ahlakı mıdır? Bu nokta tamamen meçhul. Çünkü böyle bir şey yoktur. Gençliğin sahipsizliği denilince ilk akla gelen işte bu davanın perişan manzarasıdır. Bu perişan sahnede tekmelenen geleneklerin yerini, büyük şehirlerde azar azar yabancı kültürlerin şekil ve hayat kazandırdığı yabancı akıllarla ahlaklar doldurmaktadır (Topçu, 20018a: 82).

Üniversitelerin muhtariyeti meselesini de ele alan Topçu, muhtariyeti kullanarak hukuki anlamda yanlış tasarruflarda bulunan yönetim anlayışını da eleştiriye tabi tutmaktadır. Dönemin üniversitelerinde muhtariyet anlayışının adeta bir derebeylik sistemi haline geldiğini iddia eder ve herhangi bir makama karşı hesap vermeyecek tarzda hareket etmelerinin kabul edilemeyecek olduğunu söyler. Bunu devlet içinde bir devlet gibi algılayan mütefekkirimiz, fakültelere alım konusunda sergilenen tutumları da yadırgar. Daha da ileri giderek konumunda hesap vermez şekilde hareket eden ve istediği kararları uygulamada oldukça rahat davranan üniversite yöneticilerini, yetkiyi Tanrı'dan aldığını belirten ve gücünü istediği gibi kullanan padişah ve tiranlara benzetir (Topçu, 2019f: 162). Muhtariyetin yanı sıra 1950 yılında yazmış olduğu bir yazıyı tetkik ettiğimizde, çok partili dönemden önceki zaman diliminde, fakültelerdeki bazı hocaların iktidar partisi ile yakın

ilişkiler kurduğunu ve bunun da siyasi bir gruplaşmayı doğurduğunu öne sürmektedir. Ona göre akademi ve siyaset arasında yoğunlaşan ilişki, üniversiteyi bir ilim yuvası olmaktan gitgide uzaklaştırmaktadır (Topçu, 2018a: 84). İlim yuvası olacak ve ahlakı yüceltecek olan üniversitenin siyaset ile yakınlaşması, onun açısından geçmişte yaşanan bazı hallerin tekrerrür etmesidir. İlimin yine güce karşı eğilmesidir. Her ne kadar özerk de olsa üniversitenin mesul olmasını ve mesul olduğu şeylerin de hesabını vermesini beklemektedir (Topçu, 2017b: 336).

Topçu'nun üniversiteden temel beklentilerinden biri de giriş sistemini daha düzenli hale getirmeleridir. Sınavla öğrenci alımına gitmeyi orta öğretimin yok sayılması olarak yorumlar ve üniversiteye geçişte öğrencilerin istidadı olan alana yönelmesini ister. Sınav sonucuna göre tesadüfi ve şansa bağlı olarak gerçekleştirilen sistemi, fertlerin yapısı ve ilgilerindeki farklılıklardan dolayı pedagojik açıdan doğru bulmaz. İstidadı dışında bir bölümde okumaya çalışan gencin şahsi kabiliyetlerinin öleceği görüşündedir (Topçu, 2019f: 163). Günümüze bakan ciheti ile meseleye yaklaştığımızda, mütefekkirimizin aslında önemli bir noktaya parmak bastığını söylemek elzemdir.

Millî eğitim davasının en başına üniversiteyi koyan Topçu, üniversitenin birçok cihetle insan ve topluma tesirleri olduğunu kabul eder. Gençliğimize zihniyetini aktaran, eğitim kademelerine öğretmen yetiştirerek onların değerini elinde bulunduran, neşriyatların idealine yön veren, yeni nesilleri halka bağlayan ya da ondan koparan temel faktör üniversite olarak belirir onda. Beklemiş olduğu ve hayalinde yaşattığı millî inkılabın ve kültür davasının başrol oyuncusu üniversitedir. Kültürün nüvelerini memlekete serpmekle kalmayıp aynı zamanda nesillerin mürebbilerini de yetiştirmekte olan üniversite, yeni bir doğuşun ön ayakları olmakla mükellef kılınmaktadır (Topçu, 2018a: 87).

Kültür alanında bir yığın bilgilerin ve malumatların tekrarının yapılması şeklinde gerçekleşen üniversite eğitimi, Topçu açısından zihinleri skolastiğe sürüklemektedir ve bu durum metodun olmadığı bir yol ortaya çıkarmaktadır. Metodu olmayan üniversite ise fikir ve felsefe adına bir hareket oluşturmada yetersiz kalacaktır. Bunun yaşanmaması için de denetleme yetkisine sahip makamlarca kültür ve edebiyat alanlarının sınavları ile yakından ilgilenilmesini istemektedir. Düşüncemizde rönesanslar başlatacak olan metot zihniyeti ne zaman hakkı ile yerine getirilirse üniversitelerin de o zaman yükselip beklenen inkılabı yön vereceğine inanmaktadır (Topçu, 2018a: 88).

Ülkemizde DP iktidarından itibaren çeşitli öğrenci eylemlerinin gerçekleştiğini daha önce belirtmiştik. İlerleyen yıllarda, özellikle 68 Kuşağı olarak belirtilen nesillere uzandığımızda ideolojik ve siyasal düzlemde verilen kavganın daha da hararetlendiğine tanık oluruz. Dünya üzerinde birçok gelişme ve elim hadiselerin de yaşandığına şahit olduğumuz 60'ların sonunda, Avrupa ve Amerika'da gençliğin çeşitli taleplerle sokağa indiğini müşahade etmekteyiz. Daha çok özgürlük, adalet, eşitlik gibi sloganların ön plana çıktığı olay ve hareketler, özünde devrimci bir yaklaşımı ihtiva etmekle birlikte şiddet ve anarşinin de kutsanmasını doğurmuştur (Bulut, 2011: 127). İki kutuplu dünyada kendine bir saf belirleme kavgası şeklinde de okuyabileceğimiz ideolojik mücadeleler, gençliği yeri geldiğinde sokak olaylarına ve hatta üniversite işgal ve boykot girişimlerine kadar götürmüştür. Sancılı bir arayışın tezahürü olarak solun yükselmesi ile birlikte komünist ve sosyalist düşüncelere eğilimin özellikle 1960'tan sonraki aşamada yoğunlaştığı görülmektedir (Duman, 2013: 213). Bu realiteler ışığında işgal ve boykot hareketlerini irdeleyen Topçu, mevcut halin mesulü olarak üniversiteyi sorumlu kılar ve üniversitelerde yapılan keyfi ve ahlakla bağdaşmayan uygulamaların buna sebebiyet verdiğini düşünür (Topçu, 2019f: 165). Devletin ruh yapısının yeni bir hayata kavuşabilmesi için bünyesine anarşiyi yaklaştırmayacak ve öğrencilerini boykota sevk etmeyecek yeni bir üniversitenin kurulmasını ister (Topçu, 2019f: 168).

Kültürümüze ve mektep telakkimize yön verecek üniversite düşüncesini oldukça sık bir şekilde yineleyen Topçu, 1950'li yıllarda Doğu'da ısrarla bir üniversite açılmasının taraftarı olmuştur. Birkaç şehrin imtiyazlı birer şehir gibi ele alınmasını ve üniversitelerin de burada kurulmasını benimsemez. Mekânı ve kadroları ile bir saray hayatına benzettiği üniversiteler ona göre ilim perdesine saklanmakta olan israf ve duygusuzluk yuvasıdır. Bu üniversitelerde yer alan hocaların, Doğu'da bir üniversite kurulması isteğine karşı çıkmalarını da beyinsizlik ve vicdansızlık olarak yorumlar (Topçu, 2017b: 65). Aslında mevcut düşünceye yönelirken Topçu'nun, üniversiteyi kuracak ruhu Doğu'da bulduğunu söylemek yerinde olacaktır. Bu ruh hem bir uyanışın öncüsü olacak hem de Ankara ve İstanbul'da siyaset yuvasına dönen üniversitelere karşı bir duruş sergileyecek ve saltanatlarına set çekecektir (Topçu, 2017b: 65). Üniversite için mekânın çok da ehemmiyet taşımadığını ve kendi tabii ilerleyişi ile bünyesini genişleteceğini belirten mütefekkirimiz, oranın bir gösteriş yeri olmadığından hareketle, gerekirse bir köy evinde dahi açılmasını kabul eder. Desteklediği bu Doğu'da üniversite düşüncesinin bir tezahürü olarak da 1957 yılında Erzurum Atatürk Üniversitesi'nin açılışına şahit oluruz. Onun



beklenen uyanışı gerçekleştirmedi ve istenen fikir rönesansına ulaşmada üzerine düşeni ne kadar yaptığı ise çözümlenmeyi bekleyen bir mesele olarak karşımızda durmaktadır.

### **3.3.7. Din ve Ahlak Eğitimi Alanlarına Yöneltilen Eleştiriler**

Meselemize adım atmadan önce din eğitiminin tanımını yapmanın ve onun önemini belirtmekle işe başlamanın yolumuzu aydınlatacağı oldukça açıktır. Öncelikle bireylerde davranış değişikliği meydana getirme süreci şeklinde kabul gören eğitimin, dinî alana da yansıyan boyutu olduğunu ifade etmek gerekir. Din ile ilgili tutum ve davranışlarda değişiklik meydana getirme sürecini de din eğitimi olarak tanımlayabilmek mümkündür (Akyürek, 2010: 3). Doğduğu andan itibaren kendini içsel ve dışsal faktörlerin etkisi altında bulan bireylerin, dinî alanda da bir takım eğilim, duygu ve davranışlara yöneldiği açıkça görülebilmektedir. Formel ve informel boyutlar din eğitimi için de geçerliliğini korumaktadır. Belli bir sisteme ve programa bağlanarak gerçekleştirilebileceği gibi, farkında olmaksızın veya belli bir programa bağlı olmadan informel öğrenmeler yoluyla da gerçekleşebilir (Akyürek, 2010: 4). Din eğitimi ve öğretiminde niteliği belirleyen birçok unsur yer almaktadır. Öğretmen, öğrenci, program, öğrenme ortamı, yönetici ve çevre gibi hususlar bunların başında gelmektedir (Akyürek, 2010: 7).

Dinî alana yönelimi ve dine olan bakışı farklı bir çizgide değerlendirilmesi gereken Topçu, ülkemizde uygulanan din eğitim ve öğretimine dair de bir takım fikirler ortaya koyar. Formel ve informel boyutu ile meseleleri tahlil eder ve öğretmenden programlara, dinî eğitim veren okullardan ahlak eğitimine kadar geniş bir yelpazede konuyu değerlendirir. Mevcut tavırlarında yine sert ve eleştirel bir yaklaşım ortaya çıkmaktadır. Özellikle içinde bulunduğu dönemin şartlarında din eğitimi hususunda alınan tavır ve ideolojik hamleler burada önemli ölçüde etkili olmuştur. Dinî yaşayış ve algılarını yeterli görmediği ve bazen yerden yere vurduğu din temsilcisi ve eğiticisi olan kitleye bakışı da bu noktada önem taşıyor. Hurafeye bürünmüş bir din telakkisi karşısında kendini konumlandırmış ve dinin ne olmadığını açıklayarak yanlış uygulamalara dikkat çekmiştir (Topçu, 2019f: 179).

Topçu'nun din eğitimine, kalbi eğitime görevi olarak baktığını öncelikle belirtmek gerekir. Söz, beden hareketleri ve sese indirgenen yani maddi boyutu ile öne çıkan din algısını

benimsemez ve bu halin dini sihre yaklaştırdığını öne sürer. Daha da ileri giderek bu algının müsebbiplerinin Frazer'i bilmeden haklı çıkardığını iddia eder (Topçu, 2019f: 176). Kur'an-ı Kerim'i hakiki manası ile anlamayı onu bir kalp sadası olarak telakki etmeye bağlayan mütefekkirimiz, mutasavvıflar ve şeriat ehli hocalar arasında bir ayrıma gitmektedir. Etkilendiği tasavvuf düşüncesi bağlamında kalbî olana yönelir ve mutasavvıfların hakiki manada kalp terbiyesini ve ilahi sadayı anlayabildiklerini söyler. Şeriat ehli hocaları ise ahiret polisi olmakla ve dünyaya ait ihtiyaçlarını ahiret sermayesi ile temin etmekle yargılar (Topçu, 2019f: 177). Buradan hareketle iç âleme yöneltecek, samimiyetle Allah'a yönelmeyi gösterebilecek ve ahlaken fertleri olgunlaştıracak bir din eğitime öncelik verdiği açıkça müşahede edilebilir.

Dini, özü bakımından ruhsal bir boyuta bağlayan Topçu hüküm, kaide, farzlar ve şeriat cihetinin aslında bedenlerimizin ruh üzerindeki tesirlerini gösteren ilimler olduğunu düşünür ve dine ulaşmada bedeni yönlendiren birer dümen nazarı ile onlara bakar. Bu açıdan da sadece ibadetleri kutsayan fakat içi kötülük dolu bir kalp ile şeriat söyleminde bulunanların İslam dini ve dine uygun yaşayışla alakaları olmadığını belirtir (Topçu, 2019f: 178). Eleştirilerinin odağına aldığı bu noktadan hareketle, zamanın din eğitimi veren kurumlarına da birkaç söz söylemeden edemez. Kur'an Kursları, İmam-Hatip Okulları, İlahiyat Fakültesi, İslam Enstitüleri bu açıdan ele aldığı kurumlardır. Mevcut kurumların sahip oldukları eğitim anlayışlarını benimsemediğini, program ve eğitim yaklaşımları açısından fertleri skolastiğe yönelttiği yönünde düşünceye sahip olduğunu söylemek mümkündür. İmam-Hatip Okullarında ve Yüksek İslam Enstitülerinde modern ilimlerin okutulmasının çok da fayda vermeyeceği kanaatindedir. Bunun nedeni ise ona göre ilimlerin belirli bir dünya görüşüne ulaştırıcı şekilde değil ezberci bir tarzda tahsil edilmesidir. Din okullarında din kültürü ve ilimler arasında bir çatışmaya gidilmesi de yine dinî kültürümüz açısından zayıflatıcı bir boyut teşkil etmektedir (Topçu, 2019f: 179). Bu açıdan din okullarında yapılması istenen eğitimin hududunu çizmeye çalışan Topçu, dinin ne olmadığını açıklayarak meselenin özüne inmeye çalışır.

Topçu, din kavramının ne olmadığını açıklarken dokuz madde zikreder ve bunlara getirdiği yorumlarla durumu açıklığa kavuşturmak ister. Bunları sırası ile sayarsak:

1. Dini müspet ilim ile bir cephede telakki etmek oldukça yanlıştır. Akli ve deneysel prensipleri dinde bulmaya çalışmak oldukça büyük bir yanılığdır. Prensiplerini vicdanda bulduğuna kanaat getirdiği din, inanç ve ilham ile beslenmektedir. Bu

- sebeple de onu müspet ilim olarak ele almak hatalı bir yaklaşımdır (Topçu, 2019f: 179).
2. Din bir ilimler tarihi de değildir. Dini pratik ve ritüeller ekseninde şekillenen bilgi ve disiplinler dini hayatı tam manası ile ortaya çıkaramaz. Dini hayat ferdin içsel deneme süreçlerinde ancak ortaya çıkabilir. Kitap ve sünnet yorumu sadece birer ilim dalı olmuşlardır lakin dini hayatın kendisi olamamışlardır (Topçu, 2019f: 179).
  3. Din kavramına bir mantık sistemi nazarı ile de bakmak doğru değildir. İlahi hakikatleri idrak edişimizde sadece aklın prensiplerini kullanmak eksikliklerdir Topçu açısından. Akıl dini hakikatleri kavramada yetersiz görülmekle birlikte tamamen vazgeçilecek bir unsur değildir. Akıl Allah'a giden yolda kalp ve ilham kapısının açılmasında ilk basamaktır (Topçu, 2019f: 180).
  4. Din olgusu bir sanat gibi de telakki edilemez. Bu açıdan güzel Kur'an-ı Kerim okuma ve mevlithanlığı zanaat haline getirenlere karşı duran mütefekkirimiz, bu tavırların din olgusunu alışveriş sermayesi yaptığına kanaat getirmektedir. Daha da önemlisi din kavramı estetiğe indirgenemeyecek kadar yüce bir anlamı ifade etmektedir. Dini açıdan icra edilen sanat ise ancak ilahi olana yönelen fertlere şevk ve neşve katabilir ve de yükselmek isteyen ruhta beden yükünü hafifleticidir (Topçu, 2019f: 181).
  5. Din bir mitoloji veya efsane de değildir. Efsane ve mitolojik unsurları din ile karıştırmak, Topçu nazarında hayal ve realiteyi birbiri ile karıştırmakla eşdeğerdir. Efsaneleri din içine yerleştirme olayı ne yazık ki masal ve hayal gücünü kullanan ve din adamı olarak kabul edilen kişilerce yapılmıştır ona göre. Dinin varlığını kabul eden ve ona ihtiyaç duyan halk, dinî denemeyi yaşamaya kabiliyetli olmadığı için çeşitli unvanlar taşıyan din adamlarınca istismar edilmiştir ve bu durum karşısında Topçu, dinî hayatımızın hakiki münevver ve din ehli insanlarca gözetilmesini istemektedir (Topçu, 2019f: 181).
  6. Din bir telkin psikolojisi de değildir. Din için telkin ne kadar önemli olsa da telkin edici olanlar samimi iman noktasında ve hakikatin izahında telkinci olmalıdırlar. Bunun aksini yapanlar ise ancak kişileri otomatlaştırırlar. Telkinci olanlar varılmak istenen menzile ulaştırmak için belli bir noktaya kadar fertleri götürmeli, gayeye ulaşmaları için gerekli içsel denemeye onları hazırlamalıdır (Topçu, 2019f: 181).
  7. Din iddia olmanın ötesinde bir hayat kaynağıdır. Başka dinlere karşı savunucu, övücü, pazarlayıcı tarzda tutum sergilenmesini benimsemeyen Topçu, iddialar üzerinden dinlere karşı büyüklük ve küçüklük yarışına girmenin din olgusunu

yüceltmeyeceği kanaatini taşımaktadır. İddialar üzerinden din savunuculuğu yapmak haset, kibir, riya ve kinin bir tezahürüdür onun nazarında. Dinler hakkında hakiki karşılaştırma yapabilmenin ancak diğerlerini de tecrübe etmekle mümkün olabileceğini dile getiren mütefekkirimiz, bir kalpte iki imanın barınamayacağını belirtir ve dini hususta en makul karşılaştırmayı ancak kalbimizin yapacağını belirtir (Topçu, 2019f: 182).

8. Din kavramına bir saltanat nazarı ile de bakılamaz. Siyasete yaklaşan din öncülerinin, içine girmiş oldukları ilişki ağları ile dini içten çökerttiğine kanaat getiren Topçu, onlardan ikaz, irşat ve Hakk'a işaret görevlerini bekler. Bunun haricinde bir tavra girmelerinin ise olabildiğince yadırgar. İslam'da sorumlulukları yetkilerinden daha çok olması beklenen devlet adamları, iktidarını değil mesuliyetini Allah'tan aldığını bilmekle mükelleftir. Bu açıdan dini olana karşı müdahil değil ilahi emre uygun hareket etmeleri elzem görülmektedir. Din ehli ve siyaset ehli arasında meydana gelen yakınlaşma sonucu ortaya çıkan olumsuz durumlar dini otoriteye olan bakışı zedelemektedir ve onlara karşı bir itimatsızlık oluşmasına sebebiyet vermektedir. Din olgusunu dünya saltanatı olmaktan kurtarmak gerekir (Topçu, 2019f: 182).
9. Din bir meslek dalı olarak telakki edilmemelidir. O varlığımızın özü ve cevheri olarak ele alınmalıdır. Topçu açısından din adamları olarak teşekkül eden içtimai sınıf, din olgusunun dünya saltanatına dönüşmesinde temel sebep olmuştur. Onun açısından herkes din adamı olmalı ve herkes Allah yoluna uymalıdır. Uyarıcılık ve irşat herkese yüklenen bir görev olarak telakki edilmelidir (Topçu, 2019f: 183). Devletten maaş alan din adamı sınıfını da kabul etmeyen Topçu, camilere yeni bir ruh ve soluk getirilmesini ister. İbadette, hutbede ve vaazda yeni kapılar açılmasını bekler. Özellikle adet şekline gelen hutbe ve vaazların hurafelerden arındırılmasını, onların İslam ahlakının güzelliklerini yaymada günlük hayatta öncü bir rol üstlenmesini istemektedir (Topçu, 2019f: 183). Maaşla din görevini yürütmenin Hakk'a bir faydası olmadığı düşüncesini taşıyan mütefekkirimiz özellikle imamların farklı bir memuriyet üzerinden maaşlarını almaları gerektiğini belirtir ve onlara memuriyet olarak muallimliği uygun görür. Köylerde köy muallimi, şehirlerde de mekteplerin kültür dersi muallimleri bu görevleri ifa edebilir ona göre. Üniversitelerde görev yapan bazı kültür dersi hocaları da konferansları ve İslam ahlakına dair konuşmaları ile hatiplik ve büyük cami imamlığı yerine getirebilir kanaatindedir (Topçu, 2019f: 184).

Bütün bu saydıklarından hareketle din olgusunu: “psikoloji ile başlayan ve psikoloji ile son bulan mukadderatımızın metafiziği” şeklinde tanımlayan Topçu, onu felsefeden de ayırmaktadır. Felsefenin temel metodu olarak yargılayıcı aklı kabul ederken din olgusunun temel metodunu ruhsal tecrübeye bulmaktadır (Topçu, 2019f: 184). Ruhun bir ihtiyacı olarak beliren dinî hayat, insanın Allah’ı arama gayesinin bir tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır. Allah’ı arama gayretinin en nihayetinde din aslında bir içsel deneme olmaktadır ve Peygamberimizin dile getirdiği “Nefsini bilen Rabbini de bilir.” sadasının karşılığı tamamlanmaktadır (Topçu, 2019f: 185).

Dinin ne olduğu ve ne olamayacağını açık bir şekilde tanımladıktan sonra Topçu, bu alanda eğitim verecek kurumlardan beklentilerini sıralamaya başlar. Dinî görevleri meslek olarak algılamadığından önceleri meslek okulu olarak açılan İmam-Hatiplere isim olarak İslam Enstitüsü ifadesinin verilmesini önerir ve orta kısmı olmayan bir lise sistemi tavsiyesinde bulunur. Programlar konusunda da bir ıslah önerisi sunar. Uygulanacak programın üçte birini psikoloji, tasavvuf, felsefe, din psikolojisi, kelam ve sosyoloji derslerine; üçte birini tefsir, hadis, fıkıh, hukuk, metodoloji ve dinler tarihi derslerine; geri kalan üçte birini de Kur’an, Arapça ve Batı dillerinden birinin tahsiline ayırmayı doğru bulur (Topçu, 2019f: 185). İlahiyat Fakültelerinde ise felsefi kültür derslerini başköşeye koyan Topçu, din öğretiminin ancak bu sayede gerilikten kurtarılacağına kanaat getirmektedir. Dinin hakikate varmada bir aşk ve ahlak yolu olduğunu kavratma görevi fakültelere verilmekle birlikte din ile ilgisi bulunmayan şeyh, kerametçi gibi vasıflarla anılan zümrelere karşı durmak da yine onların görevi olmalıdır (Topçu, 2019f: 185).

Din kavramını hareket âlemimizin dışında bir alan olarak algılamayı doğru bulmayan Topçu, onu ayrı bir ihtisas alanı olarak ele almayı kabul etmez. Ayrı bir öğretim veya eğitim faaliyeti yerine din kültürünü felsefe, tarih ve edebiyat gibi kültür dersleri ile vermeyi uygun görmektedir. Felsefe metafiziksel yolu aydınlatmakla ve aklımızın aydınlık cephesini ortaya koymakla görevlidir. Dinî ruhu aşk ve heyecan ile çocuk ve gençlerin benliğine aktaracak olan edebiyattır. Tarih ise geçmişten günümüze kadar yaşamış olan güzel örnekleri ve ahlak abidelerini ortaya koyarak genç ruhlara yön verici olarak vasıflandırılmaktadır (Topçu, 2019f: 187).

Devlet yönetiminde benimsenen laiklik ilkesi ve bu çerçevede dine ve din derslerine karşı içine girilen yaklaşımların da Topçu’nun düşünce dünyasında bazı fikirlerin teşekkülünde etkili olduğu düşünülebilir. Ülkemizde Cumhuriyet’in ilanı sonrasında din eğitiminin

geçirmiş olduğu serencamı tarihî temelde tetkik ettiğimizde, 1950 yılına kadar din dersinin adının farklı eğitim kademelerinde değiştiğini, bazı dönemler saatlerinin azaltıldığını, bazı dönemler de kademeli olarak kaldırıldığını görmekteyiz (Vahapoğlu ve Güneş, 2018: 1321). 1937 yılında kabul edilen laiklik ilkesinin bir tezahürü olarak dinî alana biçilen sınır da bu hususta dikkat çekicidir. Milliyetçi bir yaklaşımın tesiri ile de ezan ve ibadette Türkçeleşme yoluna gidilmesi, Arap alfabesinin yasaklanması gibi hususlar dine bakışta köklü bir değişim yaşandığının göstergelerindedir (Vahapoğlu ve Güneş, 2018: 1324). Türk modernizminin Cumhuriyet'ten itibaren öncüsü olan Kemalist anlayışı da bu noktada unutmamak gerekir. Din politikasının merkezine dinsizliği değil laik yaklaşımı koyan Kemalist düşünce, dinî bağlamda çeşitli otoritelerin oluşmasına karşı çıkar ve dini içsel ve vicdani bir boyuta indirger. Asırlarca Osmanlı'da süregelen din ve devlet yönetimi birlikteliğine de son vermek ister. Laikliğin kavramsal manası dışında bir yaklaşımın sergilenmesi ise Kemalizm'in laikliğe karşı kendi cephesinde özgün bir bakış açısı geliştirdiğini göstermektedir (Vahapoğlu ve Güneş, 2018: 1324). Cumhuriyetimizin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün müspet ilim kavramı ile işaret ettiği bilimsel ve pozitif yaklaşımın da bu açıdan dikkate değer yanları bulunmaktadır. Akıllı ve pozitif düşünceyi yücelten anlayış karşısında dinî alanda sınırlamaya gidilmesi yeni bir millet ve zihniyet teşekkülünün habercisi olmaktadır (Aşkın, 2017: 991).

Din derslerinin uzun bir müddet eğitim müfredatlarında olmayışı, 1950 yılına yaklaşılacak dönemde büyük tartışmaların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Gerek dinî bilginin özgün olarak öğretilmemesi ve düzensizlik gerekse din adamlarının yetiştirilmesine duyulan ihtiyaç bu noktada dikkatimizi çekmektedir. 1930 yılında İmam-Hatip Mektepleri, 1933 yılında da Darülfünun'a bağlı olan İlahiyat Fakültesi kapatılınca dinî tedrisatta önemli boşluklar da oluşmuştur. Yüksek din tahsili ve din adamı ihtiyacını karşılama düşünceleri ekseninde başlayan tartışmalar neticesinde, din adamı yetiştirme gayesi ile çeşitli kurslar açılmış ve 1949 yılında Ankara'da bir İlahiyat Fakültesi kurulması kararlaştırılmıştır (Vahapoğlu ve Güneş, 2018: 1323). Yükselen tepkilerin yanı sıra değişen siyasi şartların ve çok partili hayata geçişin bu noktada önem arz ettiğini ifade etmek gerekir. İslami yönelimi yüksek olan cephenin iktidar partisi CHP'ye ideolojik olarak karşı tavır sergilediği tarihî bir realitedir. Bunun haricinde Demokrat Parti'nin eğitim hususundaki temel felsefesine millî ve ahlaki unsurların yanı sıra manevi kıymetleri de eklemesi ve maddi sahada ilerlemiş olmayı hakiki manada ilerleme saymayan görüşü, din eğitim yaklaşımlarında ve politikalarında önemli ölçüde belirleyici olmuştur (Şahin, 2012: 40).

Topçu, bir felsefe muallimi olarak din derslerine ve din eğitimi veren müesseselere hassasiyetle eğilmektedir. Uygulanan programları ve hamleleri çok da beğenmeyen bir yaklaşım sergilemekle birlikte onda ahlak eğitiminin daima ön planda olduğunu ifade etmek gerekir. Din eğitimi ve öğretimini sadece ibadet, usul ve kaide öğretimi şeklinde telakki etmez ve pedagojik açıdan din eğitimi aşamalandırır. Bu aşamalandırma sayesinde dinî kültür gayesine ve ahlak davamıza ulaşabileceğimizi iddia eder (Topçu, 2019f: 158-159). İlkokulda çocuklara ahlak aşılması için dinî menkıbeler anlatılmasını önemli gören mütefekkirimiz, bu eğitim dönemini şahsiyet sahibi olma adına bir hazırlık evresi olarak görmektedir. Hürmet, hizmet, merhamet, mesuliyet ve fedakârlık gibi bazı temel erdemler yavaş yavaş bu evrede kavratılmaya başlanmalıdır (Topçu, 2019f: 125). Ortaokulda durum biraz daha farklı yorumlanmaktadır. Etraflıca ve tam bir surette İslam Medeniyeti Tarihi'nin tahsil edilmesi ve bunun yanında temel akaid bilgisi verilmesini elzem görmektedir. Liselerde ise ayetlerin tefsir ve yorumuna yönelen, buna ek olarak İslam Felsefesi tahsilini zaruri telakki eden bir tutum sergiler (Topçu, 2019f: 159).

Ahlak eğitimine ayrı bir ehemmiyet veren Topçu, teknik ve makine ile birlikte gelen ahlaki çöküntüye onunla karşı koyma çabasıdadır. Dönemin şartlarında ahlakı vakti geçmiş bir mefhum olarak ele alanları yargılayan mütefekkirimiz, onu hayat davasının merkezine yerleştirme gayretindedir. Cemaatin dertlerine uzak olduğunu düşündüğü din adamlarını da bu cephede ayrıca eleştirilmektedir. İnsanların kalbine yaklaşmaktan uzak, mesuliyet ve dava şuurundan yoksun din ehli, milletin kurtarıcısı ve İslam'ın temsilcileri olamazlar ona göre. Bütün bunların daha da ötesinde cemiyetleşme ve gruplaşma ekseninde üstat, mezhep, şeyh vb. kavramlarla mücadeleye girişen din ehlini de hakiki iman yolunu kaybedenler olarak telakki eder (Topçu, 2017b: 32).

Aşka gönül veren ve aşk ideali ile yoğrulan bir neslin yetiştirilmesini önemli gören Topçu ilim, sanat ve ahlakta ilerlemeyi buraya bağlar. Din ve ahlak ideali de birbirinden ayrılmayacağına göre hürmet, aşk, hizmet ve merhameti en güzel şekli ile kavratmada din eğitimine ve onu verecek müesseselere büyük görev düşmektedir. Bu bağlamda Kur'an kurslarına da ayrıca değinen Topçu, buralarda hakiki değerinden uzak, zayıf bir eğitim yapıldığını ve eğitim verenlerinin cahil ve muhteris olduğunu iddia eder. Bu durumu ortadan kaldırmayı ise görev olarak devlete yükler (Topçu, 2017b: 32-33). Dönemin şartlarında İslami yönü ağır basan bir düşünür olarak Kur'an kurslarına karşı sergilediği bu tavırda Kur'an-ı Kerim'e ve dine yüklediği anlamların farklılığı etkilidir. Dini, hayatın

merkezine alması ve Kur'an-ı Kerim'i de sadece ezber ve güzel okuma gayreti ile öğrenmenin yanlış olduğuna kanaat getirmesi bu tavırda etkilidir. O, Kur'an-ı Kerim'i hayat kaynağı olarak tüm tavır ve hareketlerin merkezinde rehber konumuna yükseltir. Sesin veya lafzın ezberlenmesinin önemine değil mananın yüceliğine odaklanır (Genç, 2008: 40). Topçu'nun eleştirilerini yaptığı tarihlerde özellikle 1960'tan itibaren Kur'an kurslarında eğitim ve nitelik tartışmalarının başladığı görülür. 1960 yılında MEB'e sunulan raporda devrim ilkelerine ve din esaslarına aykırı bir vaziyet arz ettiği söylenen Kur'an derslerinin İlahiyat Fakültesince verilmesi istenmiştir. Daha sonraki yıllarda Diyanet İşleri Başkanlığı ve MEB işbirliği sağlanarak Kur'an eğitiminin okul ve halka dönük bir yapı arz etmesi için çalışmalar yapılmıştır. 1963 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı Merkez Araştırma ve Geliştirme Kurulu öncülüğünde birçok karar alınmıştır. Bu kararların ilk maddelerini ele aldığımızda da Kur'an eğitiminde hızın daha ön plana çıktığını müşahede edilmektedir. Alınan kararlar ise 1965 yılında tatbik edilmeye başlanmıştır (Zengin, 2011: 15-18). Öğreticilerin niteliği ve yasal dayanağı da göz önüne alındığında Kur'an kursları meselesinde Topçu'nun neden sert bir tavır takındığı kolaylıkla anlaşılabilir.



## 4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Hareket felsefesinin kodları ile yeni bir düşünce tarzının mimarı olan Topçu, millî bir ahlak davasının inşasında eğitimin oldukça ehemmiyetli bir boyut arz ettiğini görmüş ve ideal insan tipini yaratmada muallime, mektebe, üniversiteye, devlete ve talebelere ayrı ayrı görevler yüklemiştir. Sahip olduğu idealin teşekkülünde şüphesiz Hareket felsefesi ile birlikte tasavvufun, sezgiciliğin, milliyetçilik fikrinin, sosyalizm ile birleşen Anadoluculuk düşüncesinin ayak izlerini görmek mümkündür. Tüm bu bileşenlerden hareketle kendine özgü, ideale uzanan, spiritüalist bir anlayış geliştirdiği görülmektedir.

Topçu'nun yapmış olduğu tahlillerden hareketle, onun nihai gayede ahlak davasına ulaşma çabasında olduğu söylenebilir. Nitekim hayat mücadelesinde ve yazdıklarında ahlak kavramı ana omurgayı teşkil eder. Hareketin nihai gayesi nasıl ki sonsuz olana yani ahlaka ulaşmak ise eğitim de nihai gaye olarak bu noktaya yönelmelidir görüşündedir. “Bize insan mektebi lazım.” derken aslında ideali olan, düşünen ve ahlaka sahip olan insanı kastettiği rahatlıkla ifade edilebilir. Ahlak davasını bu kadar yüceltme gayretinde olması ise dönemin şartlarında aranmalıdır. İdeolojik temelde yaşanan kamplaşma ve kavgaların dünyayı sarstığı; gençlerin ve öğrencilerin kavga, boykot ve işgallerinin yoğun olarak yaşandığı bir dönemde o, bir felsefe muallimi olarak sahayı yakından müşahade etmiş ve problemleri analiz etmiştir. Yeni bir arayış içinde olan gençliğin yaşadığı ahlaki bunalımlar da bu noktada fikir atmosferine önemli tesirler yapmıştır.

Topçu, kendi toplumumuzun ruh ve fikir dünyasından çıkacak bir felsefe ile dünya sahnesinde yer alabilmeyi önemsemektedir. Bu noktada temel sorumluluğu da eğitime yüklemektedir. Sahip olduğu tarihsel ve milliyetçi bağlam nedeni ile Batı dünyasından aktarılan temel eğitim yaklaşımlarına ve paradigmalara karşı çıkmaktadır. Özellikle pozitivizm ve pragmatizmin eğitimsel temelde yer alması en başlıca eleştiri noktalarındandır. Karşı olmanın yanı sıra Batı dünyasından aktarılan düşünce ve yaklaşımları birer taklit ürünü olarak karşılamakta ve bunları nesilleri millî temelden, dini ve ahlaki olandan uzaklaştırıcı olmakla yargılamaktadır.

Topçu'nun eğitim müesseselerine yönelttiği eleştiriler Cumhuriyet Dönemi ile sınırlı değildir. Eğitimsel meselelerin daha iyi anlaşılması için Cumhuriyet öncesi eğitim

kurumlarına uzanmayı da ihmal etmez. Özellikle Tanzimat sonrası teşekkül eden eğitim kurumlarına yönelttiği eleştiriler Batılılaşma ve taklit eksenslidir. Bu kurumların belli bir amaç veya zaruretten teşekkül etmiş olma ihtimalini eserlerinde değerlendirmemiştir. Mevcut tavır, onun katı bir şekilde Batı karşıtlığına sahip olduğu kanısını uyandırmaktadır.

Topçu'nun teknik kavramına yaklaşımı ve bakışı da eğitim düşüncesinde önemli bir ayrıntı olarak belirlemektedir. Tekniğin millî kültürümüz çerçevesinde anlamlandırılmasını bekleyen mütefekkirimiz, kültür ile bütünleşmeyen bir teknik anlayışının bizleri bir çıkmaza ve kuru taklide götüreceğine inanmaktadır. Bu noktadan hareketle tekniğe dönük bir eğitim programını ve anlayışını reddetmektedir. Mektep, tekniğe ve hayata adam yetiştirme yeri değil insan yetiştirme yeri olarak kodlanmaktadır. Dolayısıyla tekniğe dönük fen dersleri değil, sosyal alan dersleri ile duygularımıza hitap eden sanat dersleri Topçu'nun tasavvurunda ön plana çıkmaktadır.

Topçu, muallim kavramına kendi cephesinde özel bir anlam yüklemektedir. Muallimliğin bir meslek olarak teşekkülü ve muallimlerin niteliğinin artırılması konusunda yaptığı öneriler önem arz etmektedir. İlim ve ideal adamı olma yolunda gönlü, fikri ve istiklali olmasını muallimlerden istemektedir. Bunların olabilmesi için de hürriyeti elzem görmektedir. İdarecisiz mektebi bu noktada en iyi konuma yükseltmektedir. Muallimin hürriyeti cihetinde bu noktayı elzem görse de öncü ve mesul bir şahsiyetin olmadığı mektepte ideal yerine keyfilik ve başboşluğun oluşma ihtimalini atlamaktadır. Topçu'nun mevcut yaklaşımında eksik kalan bir cihet vardır. Belli bir merkez tarafından kural ve kaideleri şekillendirilmeyen eğitim faaliyetinin hem mektebe, hem muallime, hem talebeye, hem de topluma faydası olmayacağı açıktır. Her muallimin öğretirken aynı derecede hassasiyet göstereceği ve ilkeli bir faaliyet içinde bulunacağı meçhul olmakla birlikte, hürriyetlerinin sınırlarının ne olacağı muallakta kalmaktadır. Dünya üzerinde yaşayan birçok milletin eğitimden beklentileri ve ulaşmasını istedikleri hedefleri vardır. Dolayısıyla hedeflere varmada ve isteneni elde etmede koordinasyonu sağlayacak bir kurumun ihdas edilmesi elzem gözükmektedir. Bazı hususları MEB'in öncü olarak muallimlere sunması her ne kadar hürriyeti kısıtlayıcı olarak gözüксе de aslında bu, maarifte birliği sağlamaya ve çok başlılığı engellemeye dönük bir yaklaşım olarak kabul edilmelidir. Aksi halde yaşanacak çok başlılığın oluşturacağı eğitim çarpıklığı daha büyük olabilir.

Topçu, yabancı okulları da milliyetçi bir cepheden okumakta ve kültüre tesir eden boyutu ile eleştirmektedir. Eğitim alanında kapitülasyonların devamı niteliğinde olduğuna hükmetmesi dikkat çekmekle birlikte, Cumhuriyet'in ilk yıllarında yabancı okullara yönelik atılan milliyetçi adımları yorumlamadığı görülmektedir. Dönemin millî eğitim anlayışı ile birçok noktada zıtlık yaşasa da yabancı okullar konusunda dönemin idarecileri ile aynı paralelde düşündüğü söylenebilir. Yabancı dilde eğitim yapan kurumların sayısında yaşanan artışı da ihmal etmeyen mütefekkirimiz, bunu bir zihniyet değişimi ve başka uluslara benzeme gayreti olarak yorumladığından mevcut duruma karşı tavır sergiler.

Topçu'nun din eğitimi hususunda dile getirdiği eleştiriler de oldukça dikkate değerdir. Kaidelerden ziyade ahlakı yücelten yaklaşımın yanında zihniyet bağlamında yapmış olduğu yorumlar üzerinde de durmak gerekir. Din eğitim ve öğretiminden mesul olan kurumlarda zihni bir şekillenme gerektiğini ve bunun da ancak ilim zihniyeti ve felsefe ile olabileceğini ortaya atar. Yüceltilerek aktarılan dinî meselelerin mantık, ilim ve felsefe zihniyeti ile tenkit edilerek münakaşa edilmesini ister. Bu tavırla aslında hem dinî açıdan eleştiriye ön ayak olmaya hem de içtihat düşüncesini yeniden canlandırmaya çalıştığı söylenebilir. Din öğretimi yapan okullarda ders olarak en fazla felsefe derslerinin okutulması isteyen Topçu, din davasının tanınmasında ve dinî uyanışta ona başrolü vermektedir.

Felsefenin hayatı anlamlandırmada, ahlaka varmada, doğruya ulaşmada ve daha nice hususa ulaşmada bizlere rehber olduğu göz önüne alındığında mütefekkirimizin aslında önemli bir noktayı işaret ettiğini söylemek elzemdir. Bugün tefekkürden, ilmî, felsefî ve metotlu düşünüşten mahrum kalan din ehlinin bir öncü ve zihniyet kurucu rol inşa edebilmesi oldukça güçtür. Felsefe grubu derslerinin liselerde azlığı ve yüksek din öğretimi yapan kurumlarda giderek azalması önemle üzerine eğilmesi gereken bir meseledir. Liselerde uzun yıllar haftada sadece iki saat okutulan felsefe derslerinin yanında psikoloji, sosyoloji ve mantık gibi dersler seçmeli konuma indirgenmiştir. Bu noktadan hareketle felsefe grubu derslerine yeterince ehemmiyet verilmediği görülebilir. Bu ise akli melekeleri kullanma becerileri yüksek seviyede olan genç bireylerin metotlu bir düşünce sistemine ulaşmalarını güçleştirmektedir.

Ahlak kavramına mektepte ayrı bir yer veren Topçu'nun ahlak eğitiminde de yeni bir yol haritası çizmek istediği gözlerden kaçmaz. Ciddi ve esaslı bir ahlak terbiyesinin

yerleşebilmesi için çeşitli öneriler sunar ve pratik sahada ilk başta ele alınması gereken birkaç tedbir sunar. Geleceğe istikamet vermekle ve ahlakın inşa edilmesiyle mükellef kılınan muallim mekteplerine ruhçu, ferdiyetçi, idealist bir istikamet önerir. Bunun yanında ilkokul, ortaokul ve lise düzeylerinin son sınıfında İslam ve Batı tefekkürünün ikisi ile de beslenen ahlak derslerinin konulmasını ister. Din konusunda İslam merkezli fakat ahlak konusunda Batı tefekkürünü de dâhil eden bir yaklaşım sergilemesi ayrı bir önem taşır. Bu noktada Topçu'nun katı bir şekilde Batı tefekkürü karşıtlığı sergilemediği, ahlaki hakikatlere ve doğruya giden yolda ondan da destek aldığı anlaşılmaktadır. Onun ortaya koyduğu Batılılaşma ve eğitim zihniyeti eleştirileri modernleşme ile başlayan ve giderek artan yozlaşmalara, madde karşısında insanın zayıflayışına ve insanın yok oluşa doğru gitmesinedir.

Topçu'nun yaşamış olduğu dönemlerde önemli bir ahlak buhranı yaşandığı farklı dönem aralıkları ele alınınca daha iyi anlaşılabilir. Asırlarca din ile birlikte götürülen ahlak eğitiminin Cumhuriyet'in ilanından bir müddet sonra farklı bir şekilde yorumlandığı görülmektedir. Millî, toplumsal ve vicdani yönü ağır basan bir yaklaşımdan yana tavır gelişmeye başlaması öncelikli olarak karşımızdadır. Daha sonraki aşamada ise laiklik anlayışının tezahürleri baskın olmaya başlamıştır. 1943 yılında Maarif Vekilinin Ahlak Komisyonunda ifade ettiklerini göz önüne aldığımızda, Türk İnkılabının ahlaki vasıflarının; “fert, millet ve insanlık” olarak sıralanması, dinin daha geri plana alındığının bir göstergesidir. 1931-1949 yıllarında kademeli olarak din derslerinin kaldırılmasının da ahlaki sahada bir boşluk oluşmasına sebep olduğu düşünülebilir. Millî davalara kayıtsız, kazanma hırsı ile hareket eden ve keyif temelli bir hayat sürmek isteyen gençliğin varlığından rahatsızlık duyan Topçu'nun ortaya koyduğu fikirler, dönemin münevverlerinde de karşılık bulmuştur. Kulüplerde, stadyumlarda ve derneklerde günlerini kavga ve fanatizm ile dolduran fertlerin varlığı, futbol üzerinden girilen kazanç oyunları ve idealsizlik Topçu'nun içinde yaşamış olduğu dönemin birer realitesi olarak karşımızda durmaktadır. Mütefekkirimiz, bu olumsuz realiteyi aşabilmeyi de ideale uzanan millî bir maarif inşasında bulmaktadır.

## 5. KAYNAKLAR

Akçura Y. (2007). *Üç Tarz-ı Siyaset*, 5. Baskı. İstanbul, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 18, 21, 22.

Akdağ B. Eğitim Felsefesinde İnsanı Görme Tarzı.

[https://bulentakdag.weebly.com/uploads/3/7/8/6/3786623/eitim\\_felsefesinde\\_nsan\\_grme\\_tarz-fy\\_dergisi.pdf](https://bulentakdag.weebly.com/uploads/3/7/8/6/3786623/eitim_felsefesinde_nsan_grme_tarz-fy_dergisi.pdf). 21 Aralık 2019.

Akyürek S. (2010). *Din Öğretimi*, 2. Baskı. Ankara, Nobel Yayıncılık, 3, 4, 7.

Arslan HT. (2017). Darülfünun'dan İstanbul Üniversitesi'ne felsefe öğreniminin yapılandırılması, *Atatürk Yolu Dergisi*, 61: 51-86.

Aşkın D. (2017). Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde medrese eğitim sistemi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında eğitimin konjonktürel boyutu, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6: 977-995.

Ata B. (2001). 1924 Türk basını ışığında Amerikalı eğitimci John Dewey'in Türkiye seyahati, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21: 193-207.

Aydın R, Şahin H, Topal T. (2008). Türkiye'de ilköğretime sınıf öğretmeni yetiştirmede nitelik arayışları, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2: 119-142.

Aydın S. (2018). Milliyetçilik. İçinde: Çaha Ö, Şahin B (Editörler). *Dünyada ve Türkiye'de Siyasal İdeolojiler*, 1.Baskı. Ankara, Orion Kitabevi, 225-286.

Aydoğan İ. (2015). *Eğitim ve Paradigma*, 1. Baskı. Ankara, Harf Eğitim Yayıncılık, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 32.

Aydoğdu H. (2009). Ahlak filozofu ve hareket adamı olarak Nurettin Topçu, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 40: 439-462.

Aykaç N, Ulubey Ö. (2017). Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanından 2005'e eğitim felsefelerinin ilkökul programlarına yansımaları, *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13: 1173-1202.

Aytaç K. (1984). *Gazi Mustafa Kemal Atatürk Eğitim Politikası Üzerine Konuşmalar*, 1. Baskı. Ankara, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, 24.

Bakiler, YB. (2012a). *Sözün Doğrusu 1*, 1. Baskı. İstanbul, Yakın Plan Yayınları, 183, 184, 229.

Bakiler, YB. (2012b). *Sözün Doğrusu 2*, 1. Baskı. İstanbul, Yakın Plan Yayınları, 208.

Bayraklı B. (1986). Eğitim felsefesinde idealizm, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4: 185-217.

Bayraktar MF. (1989). *İslam Eğitiminde Öğretmen-Öğrenci Münasebetleri*, 3. Baskı. İstanbul, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99.

Bergen L. (2016). Nurettin Topçu'da Köy-Şehir Kavramları Ekseninde Sosyalizm Teklifi-Topçu'nun Altersosyalizmi-. İçinde: Arıcan MK, Orçan M, Kala E (Editörler). *40 Yıl Sonra Nurettin Topçu*, 1.Baskı. Ankara, Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, 85-123.

Berkes N. (2003). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, 4. Baskı. İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 232, 233.

Bilhan S. (1991). *Eğitim Felsefesi*, 1. Baskı. Ankara, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 8.

Bora T. (2016). Nurettin Topçu'da Anti-Kapitalizm ve Sosyalizm, Pis Burjuva ve Kul Hakkı. İçinde: Arıcan MK, Orçan M, Kala E (Editörler). *40 Yıl Sonra Nurettin Topçu*, 1.Baskı. Ankara, Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, 78-84.

Bölükbaşı YZ. Türkçü-Turancı Milliyetçiliğin Düşünsel Temelleri Üzerine Bir İnceleme. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/613342>. 30 Ağustos 2019.

Bulut F. 68 Kuşağı Gençlik Olaylarının Uluslararası Boyutu ve Türkiye'de 68 Kuşağına Göre Atatürk ve Atatürkçülük Anlayışı. [https://ataturkilkeleri.deu.edu.tr/ai/uploaded\\_files/file/dergi%2023/07\\_%20Feryat%20Bulut.pdf](https://ataturkilkeleri.deu.edu.tr/ai/uploaded_files/file/dergi%2023/07_%20Feryat%20Bulut.pdf). 2 Eylül 2019.

Büyükdağ A. (2017). *Kavgamız*, 28. Baskı. İstanbul, Destek Yayınları, 165, 166, 172, 173.

Büyükdüvenci S. (1982). Eğitim felsefesi, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 15: 291-298.

Cevizci A. (2014). *Felsefeye Giriş*, 3. Baskı. İstanbul, Say Yayıncılık, 338, 339, 340, 342, 343, 344, 347, 354, 355, 356, 357.

Cicioğlu H. Cumhuriyet Dönemi'nde Ortaöğretim Programlarında Felsefe Grubu Derslerinin Analizi. <http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/5405/1566>. 15 Aralık 2019.

Çapa M. (2002). Cumhuriyet'in ilk yıllarında tarih öğretimi, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 29: 39-55.

Dombaycı MA. (2008). Türkiye'de Ortaöğretimde Felsefe Öğretiminin Değerlendirilmesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.

Duman F. (2013). Sosyalizm. İçinde: Çaha Ö, Şahin B (Editörler). *Dünyada ve Türkiye'de Siyasal İdeolojiler*, 1.Baskı. Ankara, Orion Kitabevi, 162-221.

Dural B. (2006). Nurettin Topçu'da eğitim düşüncesi, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8: 48-70.

Durukoğlu S, Alkan B. (2016). Türk edebiyatının sürgündeki yazar ve şairleri, *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 9: 135-155.

Ertürk S. (1972). *Eğitimde Program Geliştirme*, 1. Baskı. Ankara, Yelkentepe Yayınları, 12.

Ersözlü ZN. (2009). Eğitimin Felsefi Temelleri. İçinde: Arslan M (Editör). *Eğitim Bilimine Giriş*, 1. Baskı. Ankara, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, 52-66.

Erverdi E. (2016). Hatıralar. İçinde: Arıcan MK, Orçan M, Kala E (Editörler). *40 Yıl Sonra Nurettin Topçu*, 1.Baskı. Ankara, Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, 314-317.

Esenkal E. (2007). Yabancı Ülkeler Tarafından Osmanlı Coğrafyasında Açılan Okullar, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Edirne: Trakya Üniversitesi.

Genç AR. (2008). Nurettin Topçu'nun Din Eğitimi ile İlgili Görüşleri, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi.

Gökçe AT. Eğitim Felsefesi Akımlarının Türkiye Cumhuriyeti Eğitim Sistemine Etkileri. <https://www.researchgate.net/publication/271527644>. 10 Eylül 2019.

Gökçe İ. (2006). Nurettin Topçu Hayatı, Eserleri ve Tasavvufi Görüşleri, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi.

Gökdağ F. (1992). Mana Adamı Nurettin Topçu. İçinde: Erverdi E (Editör). *Nurettin Topçu'ya Armağan*, 1. Baskı. İstanbul, Dergâh Yayınevi, 190-196.

Gündoğan AO. (2000). Nurettin Topçu, *Doğu Batı Dergisi*, 11: 89-105.

Güneş A, Vahapoğlu V. (2018). 1924'ten 1950'ye din eğitimi etkileyen unsurlar üzerine genel bir değerlendirme, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11: 1320-1327.

Güven İ. (2012). *Türk Eğitim Tarihi*, 1. Baskı. Ankara, Paradigma Kitabevi Yayınları, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 62, 102, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 116, 147, 148, 178, 179, 200.

Hamlin C. (2012). *My Life and Times*. Çeviri: Aksu A. *Robert Kolej Uğrunda Bir Ömür*, 1. Baskı. İstanbul, Dergâh Yayınevi, 394, 395.

Haydaroğlu İ. Osmanlı Devleti'nde Yabancı Okullarda Denetim ve Cumhuriyet Dönemi'ne Yansımaları. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/34/293.pdf>. 18 Eylül 2019.

Işık E. (2016). Hatıralar. İçinde: Arıcan MK, Orçan M, Kala E (Editörler). *40 Yıl Sonra Nurettin Topçu*, 1.Baskı. Ankara, Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, 314-317.

İpek Ö. (2019). Hans Reichenbach'ın Türk Düşüncesine Etkisi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi.

İrğat M. (2011). Nurettin Topçu'da İrade Kavramı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.



Kafadar O. (2000). 1933 üniversite reformunun felsefe eğitimine etkileri, *Felsefe Dünyası Dergisi*, 31: 47-63.

Kapluhan E. (2014). 1921 Maarif Kongresi'nin Türk eğitim tarihindeki yeri ve önemi, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 8: 123-134.

Kara İ. Nurettin Topçu. <https://islamansiklopedisi.org.tr/topcu-nurettin>. 20 Ağustos 2019.

Karaman H. (2016). Nurettin Topçu ve İsyân Ahlakı. İçinde: Arıcan MK, Orçan M, Kala E (Editörler). *40 Yıl Sonra Nurettin Topçu*, 1.Baskı. Ankara, Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, 195-201.

Korlaelçi M. (2014). *Pozitivizmin Türkiye'ye Girişi*, 3. Baskı. Ankara, Kadim Yayınları, 140, 141, 142, 155, 156, 157, 158, 161.

Kök M. (1992). Nurettin Topçu ve Rönesansımız. İçinde: Erverdi E (Editör). *Nurettin Topçu'ya Armağan*, 1.Baskı. İstanbul, Dergâh Yayınevi, 97-105.

Mardin Ş. Yeni Osmanlılar ve Siyasî Fikirleri.

[https://www.academia.edu/32335478/Tanzimat\\_tan\\_Cumhuriyet\\_e\\_T%C3%BCrkiye\\_Ansiklopedisi\\_Cilt](https://www.academia.edu/32335478/Tanzimat_tan_Cumhuriyet_e_T%C3%BCrkiye_Ansiklopedisi_Cilt). 20 Eylül 2019.

Mollaer F. (2016). Kimlik İslamı'na karşı: Nurettin Topçu düşüncesi üzerine notlar, *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*, 4: 49-60.

Newman M. (2013). *Socialism*. Çeviri: Gür H. *Sosyalizm*, 1. Baskı. Ankara, Dost Yayıncılık, 17, 18.

Okur M. (2005). Millî mücadele ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında millî ve modern bir eğitim oluşturma çabaları, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1: 199-217.

Özkan Ş. (2007). Medrese Tabirinin İlk Defa Ortaya Çıkışı, Selçuklular Zamanında Medreselerin Kuruluş Sebepleri ve Medrese Eğitimi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlköğretim Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi.

Saraçoğlu B. (2019). Nurettin Topçu'da Millî Mektep Fikri, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.

Sarpkaya R. (2002). Atatürk'ün eğitim politikasının kaynakları ve temel ilkeleri, *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 27: 3-9

Şahin MC. (2012). Demokrat Parti dönemi Türkiye'sinde din, siyaset ve eğitim ilişkileri, *Toplum Bilimleri Dergisi*, 6: 31-54.

Tokluoğlu C. (2013). Ziya Gökalp ve Türkçülük, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 68: 113-139.

Topçu N. (2016). *Mantık*, 6. Baskı. İstanbul, Dergâh Yayınevi, 29.

Topçu, N. (2017a). *Bergson*, 7. Baskı. İstanbul, Dergâh Yayınevi, 13, 14, 15, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 39, 40, 48, 51, 52, 53, 82.

Topçu, N. (2017b). *Ahlak Nizamı*, 10. Baskı. İstanbul, Dergâh Yayınevi, 27, 29, 30, 32, 33, 37, 39, 40, 41, 65, 71, 72, 73, 85, 157, 158, 159, 160, 162, 163, 164, 173, 174, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 195, 199, 336.

Topçu, N. (2018a). *Kültür ve Medeniyet*, 14. Baskı. İstanbul, Dergâh Yayınevi, 20, 24, 61, 62, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 84, 87, 88.

Topçu, N. (2018b). *İslam ve İnsan- Mevlâna ve Tasavvuf*, 14. Baskı. İstanbul, Dergâh Yayınevi, 17, 18, 19, 20, 21, 52, 61, 62, 65, 166, 168.

Topçu, N. (2018c). *Büyük Fetih*, 17. Baskı. İstanbul, Dergâh Yayınevi, 30.

Topçu, N. (2019a). *Millet Mistikleri*, 6. Baskı. İstanbul, Dergâh Yayınevi, 4, 5, 6, 7, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21.

Topçu, N. (2019b). *Varoluş Felsefesi-Hareket Felsefesi*, 8. Baskı. İstanbul, Dergâh Yayınevi, 6, 7, 9, 52, 53, 55, 57, 58, 59, 61, 62, 63, 64.

Topçu, N. (2019c). *İsyân Ahlakı*, 23. Baskı. İstanbul, Dergâh Yayınevi, 18, 19, 22, 32, 33, 34, 35, 72, 191, 192, 193, 218, 227, 228, 229.

Topçu, N. (2019d). *Mehmet Akif*, 12. Baskı. İstanbul, Dergâh Yayınevi, 16, 17, 18, 45, 46, 52, 53.

Topçu, N. (2019e). *Yarıncı Türkiye*, 19. Baskı. İstanbul, Dergâh Yayınevi, 66, 117, 118, 129, 165.

Topçu, N. (2019f). *Türkiye'nin Maarif Davası*, 35. Baskı. İstanbul, Dergâh Yayınevi, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 31, 34, 37, 38, 41, 42, 44, 45, 46, 47, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 61, 62, 63,64, 66, 69, 70, 71, 72, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 92, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 103, 104, 105, 107, 110, 111, 114, 115, 120, 124, 125, 126, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 139, 140, 141, 142, 143, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 165, 168, 176, 177, 178, 179, 180, 181,182, 183, 184, 185, 186, 187, 190, 202, 203, 204, 208.

Uçar F. Türk Düşüncesinde Osmanlılık Fikrinin Ortaya Çıkışı ve Türk Siyasal Hayatına Etkileri. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/506851>. 28 Ağustos 2019.

Uçman A. Anadolu Mecmuası.

<https://cdn.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/3/C03001138.pdf>. 2 Eylül 2019.

Uslukaya A. (2018). Nurettin Topçu'nun Eğitim Anlayışının Felsefi Yaklaşımlar Açısından Bir Değerlendirmesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi.

Yalçın O. (2012). İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türk Amerikan ilişkileri, *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 21: 89-118.

Yaman S. (2005). Türkiye'de Akademik Özgürlük ve Üniversite Özerkliği Tartışmaları: 1933 Darülfünun Örneği, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.

Yayla A. Eğitim Kavramının Etik Açısından Analizi.

<http://efdergi.yyu.edu.tr/dergiler.php?s=ii>. 20 Aralık 2019.

Yıldız A. Kur'an Hayattır. <http://www.umrandergisi.com.tr/u/umran/pdf/83-1410246973.pdf>. 20 Eylül 2019.

Yılmazlar H. (2007). Türkiye'de Özel Okulların Gelişimi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Zengin ZS. (2011). Cumhuriyet Dönemi'nde Türkiye'de Kur'an kurslarının kurulması ve gelişimi, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11: 1-24.

## 6. ÖZGEÇMİŞ

<b>KİŞİSEL BİLGİLER</b>	
Adı Soyadı	: Halim TALAY
Doğum tarihi	: 01.03.1992
Doğum yeri	: OLUR-ERZURUM
Medeni hali	: EVLİ
Uyruğu	: TC
Adres	: Korubaşı Mahallesi. Tolga Dayan Sokak. Ulukaya Sitesi. Dayan Apartmanı 2a/4 Dinar/ AFYON
Tel	: 0 553 055 66 32
Faks	: -
E-mail	: halimtalay@gmail.com
<b>EĞİTİM</b>	
Lise	: Hacı Sami Boydak Anadolu Lisesi / 2010
Lisans	: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi / 2014
Yüksek lisans	: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı / 2020
Doktora	: -
<b>İŞ TECRÜBESİ:</b> MEB (DKAB ÖĞRETMENİ) 2014-2020	
<b>YABANCI DİLLER:</b> İngilizce (Okuma, Konuşma, Yazma: Orta Düzey)	
<b>ÖDÜLLER:</b> Öğretmenler Arası Anı Yarışması İlçe Birinciliği Ödülü (24.11.2019)	
<b>YAYINLAR:</b> -	
<b>ÜYE OLUNAN MESLEKİ KURULUŞLAR:</b> -	